

Κ Ρ Η Τ Ω Ν '26 ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΝ

**Επανασχεδιασμός
Πρωτογενή Τομέα
«Βιωματική Γαστρονομία»**

Cretan Herbs & Spices from Sfakia

BIO
Cretan
AMBROSIA®

GR-BIO-06

Σφακιά Χανίων / Sfakia Chania, Crete
Προϊόν Βιολογικής Γεωργίας / Product of Organic Farming
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ / GREEK PRODUCT

motorclub.gr

// MOTORCLUB

Αυτοκίνητα

Μηχανές

Enduro

Quads

Προτάσεις Διαδρομών

Πλατεία 18 Άγγλων, 1, Ηράκλειο
www.motorclub.gr
info@motorclub.gr
Τηλ.: 2810 222 408

Παγκρήτια Ημερίδα «Κρητών Καλλιέργειν 2026»

6 Παρουσίαση

Η Ambrosia των Σφακίων
Cretan Ambrosia

10 Ευχαριστήριο

11 Συμπεράσματα Ημερίδας

14 Σπύρος Μπαλαντίνος

«Από τη διαπίστωση στην ανάγκη για σχέδιο»
Συντονιστής της Ημερίδας «Κρητών Καλλιέργειν 2026»
Εντεταλμένος Περιφερειακός Σύμβουλος Κρήτης
Διασύνδεσης Πρωτογενούς τομέα με τον τουρισμό

Χαιρετισμοί

16 Σεβαστή (Σέβη) Βολουδάκη

Υφυπουργός Μετανάστευσης & Ασύλου

17 Αλέξανδρος Μαρκογιαννάκης

Βουλευτής Χανίων | Νέας Δημοκρατίας

19 Δρ Γιώργος Μπαουράκης

Διευθυντής Μεσογειακού Αγρονομικού Ινστιτούτου Χανίων (CIHEAM MAICH)

21 Παύλος Λυτινάκης

Μέλος ΔΣ Επιμελητηρίου Χανίων

23 Ιωάννης Ζερβός

Δήμαρχος Σφακίων

26 Γιώργος Πελεκανάκης

Πρόεδρος ΠΟΔΙΞ

Αντιπρόεδρος Δικτύου Κρητικού Ελαιολάδου

28 Νικόλαος Παπαχρήστος

Πρόεδρος Λέσχης Αρχιμαγείρων Ελληνικής Γαστρονομίας

30 Νεκταρία Κοκκινάκη

Βραβευμένη Σεφ | Επίτιμο Μέλος Λ.Α.Ε.Γ.

31 Χρήστος Γιαννακάκης

Αντιπρόεδρος Εθνικής Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών

33 Κώστας Λιακάκης

Κρητών Επιχειρείν

Ομιλητές

38 Μανώλης Καρπαδάκης

Αντιπρόεδρος
Συνδέσμου Εξαγωγέων Κρήτης | Στέλεχος εξαγωγών & Olive Oil Expert στην ΜΕΛΙΣΣΑ-ΚΙΚΙΖΑΣ ΑΒΕΕΤ εγκαταστάσεις Terra Creta
«Προκλήσεις & ευκαιρίες στην αλυσίδα αξίας των αγροδιατροφικών προϊόντων μας»

40 Ιωάννης Αναστασάκης

Αντιπεριφερειάρχης Κλιματικής Αλλαγής & Βιώσιμης Κινητικότητας, Περιφέρειας Κρήτης
«Κλιματική Μετάβαση στην Πράξη»

42 Ευστράτιος Φλεμετάκης

Περιφερειακός Σύμβουλος Κρήτης | Πρόεδρος ΠΑΝΕΤΑΙΚ
«ΠΑΝΕΤΑΙΚ: Ο Αναπτυξιακός Βραχίονας για τον Επανασχεδιασμό του Πρωτογενούς Τομέα στην Κρήτη»

44 Σταύρος Σταυρουλάκης

Οικονομικός Γραμματέας Συνδέσμου Ελαιοκομικών Δήμων Κρήτης | Αντιδήμαρχος Δήμου Αποκορώνου
«Ο Ρόλος του ΣΕΔΗΚ στη Διαφύλαξη και Ανάδειξη της Ελαιοκομικής Κληρονομιάς»

46 Γιώργος Ατσαλάκης

Οικονομολόγος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πολυτεχνείου Κρήτης | Εργαστήριο Επιστημονικών Δεδομένων
«Καινοτομία, Βιωσιμότητα & Πολιτικές Ανασυγκρότησης»

50 Ευσταθία Κυρίση

Διπλ. Πολιτικός Μηχανικός, ΕΜΠ
Προϊσταμένη Μονάδας Δημοσίων Επενδύσεων ΕΓΤΑΑ
«Στρατηγικός Σχεδιασμός ΚΑΠ 2023-2027 | Υποδομές αγροτικών περιοχών Περιφέρειας Κρήτης»

52 Δρ Άννα Δασκαλάκη

Γεωπόνος | Πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής του Παραρτήματος Κρήτης του ΓΕΩΤΕΕ
«Πρωτογενής τομέας: Ένα τοπίο που αλλάζει συνεχώς»

54 Στέλιος Δρουδάκης

Υπεύθυνος Δημοσίων σχέσεων Λέσχης Αρχιμαγείρων Ελληνικής Γαστρονομίας | Υπεύθυνος Περιφέρειας

Κρήτης

«Παρουσίαση Κρητικού Εδέσματος και Κρητικών Πιάτων»

56 Γεώργιος Αραμπατζής

Αναπληρωτής Καθηγητής Πολυτεχνείου Κρήτη Σχολή Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης (ΜΠΔ)
«Η Κρήτη στον Χάρτη των Ευρωπαϊκών Κυκλικών Περιφερειών»

58 Μιχάλης Καθαράκης

Διαχειριστής και ιδρυτικό στέλεχος του Μεσογειακού Κέντρου Ικανοτήτων Αγροδιατροφής – MACC
«Η εκπαίδευση των αγροτών στην Ελλάδα & την Ευρώπη | Προτάσεις για άμεσες παρεμβάσεις»

60 Χαρίτων Καλαϊτζίδης

Συντονιστής Σπουδών & Έρευνας του τμήματος Γεωπληροφορικής στη Διαχείριση Περιβάλλοντος του ΜΑΙΧ
«Συμβολή της τεχνολογίας στην παραγωγή προϊόντων υψηλής αξίας»

62 Μαρία Πισικάκη

Πρόεδρος Αναπτυξιακού Συλλόγου Γυναίκων Επιχειρηματιών Κρήτης
«Γιατί μιλάμε για Επανασχεδιασμό Πρωτογενούς Τομέα»

64 Φίλιππος Βερβερίδης

Καθηγητής Βιοχημείας & Βιοτεχνολογίας Φυτών ΕΛΜΕΠΑ
«AIM-HQ OIL & AIM-OPTIMOIL Συνεργασία Cluster – Καινοτομία – Εκπαίδευση για το Ελληνικό Ελαιόλαδο του Αύριο»

66 Αλέξανδρος Στεφανάκης

Κτηνίατρος
«Σύγχρονα νοσήματα στην Αιγοπροβατοτροφία της Κρήτης και η αντιμετώπισή τους»

68 Μαρία Αλεμπάκη

Κύρια Ερευνήτρια, Ινστιτούτο Αγροτικής Οικονομίας και

Κοινωνιολογίας ΕΛΓΟ - ΔΗΜΗΤΡΑ

«Κατανοώντας το οικοσύστημα του οινουρισμού μέσω της έρευνας συμμετοχικής δράσης: Εμπειρίες από την Κρήτη»

70 Πέτρος Μαρινάκης

Βοτανικός Κήπος
«Η Φιλοσοφία της Κρητικής Διατροφής»

72 Αποστόλης Βουλγαράκης

Γεωπόνος MSc Γ.Π.Α.
Εξωτερικός συνεργάτης ΕΛΓΟ-Δήμητρα Ινστιτούτο Ελιάς Υπ/κων φυτών και Αμπέλου Ερευνητική Μονάδα GIS Γ.Π.Α.
«Ο ρόλος των αρδευτικών δικτύων στον επανασχεδιασμό του Πρωτογενούς Τομέα»

76 Αντώνης Γ. Κρητικός

Κοινωνικός Ανθρωπολόγος - Κοινωνικός Επιστήμονας, Ειδικός σε Ζητήματα Βιώσιμης Ανάπτυξης & Περιφερειακής Καινοτομίας, Διδάκτωρ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
«Το Καλλιέργειν ως Αναπτυξιακή Πρακτική: Συνέργειες Αγροδιατροφής, Τουρισμού & Ταυτότητας στη Μεσαρά της Κρήτης»

80 Ιωάννα Ατσαλάκη

Διδάσκων Πολυτεχνείου Κρήτης, Εργαστήριο Επιστημονικών Δεδομένων
«Επανασχεδιασμός του Πρωτογενούς Τομέα στην Κρήτη»

82 Γεώργιος Φραγκιαδάκης

Αναπληρωτής Καθηγητής, Σχολή Επιστημών Υγείας, ΕΛΜΕΠΑ
«Διατροφική εκπαίδευση & κρητική διατροφή»

84 Βιωματική Γαστρονομία

Λέσχη Αρχιμαγείρων Ελληνικής Γαστρονομίας (ΛΑΕΓ)
«Σύμπραξη Λ.Α.Ε.Γ. με την Κρητική Γη»

Ιδιοκτήτης - Εκδότης Κώστας Λιακάκης • Εμπορικό, Εμμανουήλ Δ. Λιναρίτης, marketing@cretanbusiness.gr • Εμπορικό, Ανδρέας Οικονόμου cretanbusinesscomm@gmail.com • Υπεύθυνος Επικοινωνίας, Γρηγόρης Λιακάκης, business@cretanbusiness.gr • Συδρομές: contact@cretanbusiness.gr • Σύνταξη: cretan@cretanbusiness.gr • Επιμέλεια & Παραγωγή Idea Graphics Design • Υπεύθυνος Τυπογραφείου Ανδρέας Μποτζάκης, Τηλέφωνο 210 3301604, Τζαβέλα 10, Τ.Κ. 106 81 Αθήνα • Περιοδικό «ΚΡΗΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ» • Ψυταλλείας 8, Τ.Κ. 112 56 Αθήνα • Τηλέφωνα: Κρήτης 6950091666, Αθήνας 210 2117497, 6909101159 • web: http://www.cretanbusiness.gr • ISSN 2654-1300. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση κειμένων και φωτογραφιών χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

cretanbusiness.gr
ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΤΕ ΜΑΣ:

Cretan
AMBROSIA®

Η Ambrosia των Σφακίων

**Η ιστορία ενός τόπου
που μετατρέπει τη γη
σε εμπειρία
& την εμπειρία σε brand**

Σε μια εποχή όπου η αυθεντικότητα γίνεται σπάνια και η βιωσιμότητα μετατρέπεται από επιλογή σε αναγκαιότητα, η Κρήτη εξακολουθεί να προσφέρει κάτι βαθύτερο: έναν τρόπο ζωής που παραμένει αληθινός, γήινος και αδιαπραγμάτευτα συνδεδεμένος με τον τόπο. Στα Σφακιά, εκεί όπου το φως συναντά την πέτρα και ο άνεμος κουβαλά το άρωμα των βοτάνων, γεννιέται μια νέα μορφή επιχειρηματικότητας. Μια επιχειρηματικότητα που δεν αντιγράφει τάσεις, αλλά αναδεικνύει ρίζες. Που δεν κυνηγά την αγορά, αλλά την εκπαιδεύει. Που δεν παράγει απλώς προϊόντα, αλλά εμπειρίες.

Η Cretan Ambrosia αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της νέας κρητικής ταυτότητας. Ένα brand που δεν χτίστηκε πάνω σε στρατηγικές marketing, αλλά πάνω σε μια βαθιά σχέση με τη γη. Μια σχέση που μετατρέπει τη παράδοση σε σύγχρονη αξία και τη βιωσιμότητα σε καθημερινή πράξη. Στο πρόσωπο του Μανώλη Φασουλάκη, η Κρήτη βρίσκει έναν παραγωγό που δεν περιορίζεται στο να συνεχίζει την οικογενειακή ιστορία, αλλά την εξελίσσει σε ένα ολοκληρωμένο μοντέλο υπεύθυνης, εξωστρεφούς και υψηλής ποιότητας επιχειρηματικότητας.

Η ιστορία της Cretan Ambrosia δεν είναι απλώς μια αφήγηση για ελαιόλαδο, μέλι και βότανα. Είναι μια ιστορία για το πώς ένας τόπος μπορεί να γίνει brand χωρίς να χάσει την ψυχή του. Για το πώς η αυθεντικότητα μπορεί να μετατραπεί σε προστιθέμενη αξία. Για το πώς η βιωσιμότητα μπορεί να γίνει ο πιο ισχυρός πυλώνας ανάπτυξης. Και πάνω απ' όλα, είναι μια ιστορία για το πώς η Κρήτη συνεχίζει να εμπνέει, να δημιουργεί και να ταξιδεύει στον κόσμο, όχι ως προϊόν, αλλά ως εμπειρία.

Υπάρχουν τόποι που δεν χρειάζονται συστάσεις. Τους αναγνωρίζεις από το φως, τον αέρα, τον τρόπο που οι άνθρωποι τους μιλούν για τη γη. Τα Σφακιά είναι ένας τέτοιος τόπος. Σκληρός, περήφανος, γενναιοδωρός. Ένας τόπος που δεν παράγει απλώς προϊόντα, αλλά χαρακτήρες. Και μέσα σε αυτό το τοπίο, στο Φραγκοκάστελο, γεννήθηκε η Cretan Ambrosia: μια επιχείρηση που δεν περιορίζεται στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων, αλλά εκφράζει μια ολόκληρη φιλοσοφία ζωής.

Στο κέντρο αυτής της φιλοσοφίας βρίσκεται ο Μανώλης Φασουλάκης. Ένας άνθρωπος που δεν αντιμετωπίζει τη γη ως επάγγελμα, αλλά ως κληρονομιά και ευθύνη. Με ρίζες που φτάνουν πίσω στο 1970, συνεχίζει σήμερα μια οικογενειακή παράδοση που εξελίσσεται σε σύγχρονη, βιώσιμη επιχειρηματικότητα με εξωστρεφή προοπτική.

Η ιστορία του δεν είναι απλώς μια αφήγηση παραγωγής. Είναι μια αφήγηση σχέσης με τον τόπο. Μια σχέση που μετατρέπει την αυθεντικότητα σε προστιθέμενη αξία και τη βιωσιμότητα σε επιχειρηματική στρατηγική.

Η γη των Σφακίων θεμέλιο βιωσιμότητας

Τα Σφακιά δεν είναι ένας εύκολος τόπος. Είναι ένας τόπος που απαιτεί σεβασμό. Η γη είναι άνυδρη, ο ήλιος δυνατός, ο άνεμος αδιάκοπος. Κι όμως, μέσα σε αυτές τις συνθήκες, η φύση δημιουργεί προϊόντα με μοναδική ένταση, άρωμα και καθαρότητα. Αυτό το μικροκλίμα δεν είναι απλώς φυσικό πλεονέκτημα· είναι συνδημιουργός των προϊόντων της Cretan Ambrosia.

Σε μια έκταση 60 στρεμμάτων, ο Μανώλης Φασουλάκης καλλιεργεί βιολογικά αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, καθώς και ελιές των ποικιλιών Λιανές και Τσουνάτες. Παράλληλα, διαθέτει 60 μελίτσια, από τα οποία παράγει αγνό θυμαρίσιο μέλι. Όλα αυτά αποτελούν ένα οικοσύστημα παραγωγής που λειτουργεί με σεβασμό στη φύση, χωρίς χημικά, χωρίς υπερβολές, χωρίς εξάντληση της γης.

Η βιωσιμότητα εδώ δεν είναι μόδα. Είναι τρόπος ζωής. Είναι ο τρόπος με τον οποίο οι Σφακιανοί έμαθαν να συνεργάζονται με τη φύση, όχι να την καταπονούν. Και αυτή η φιλοσοφία μεταφέρεται αυτούσια στα προϊόντα της Cretan Ambrosia.

Αυθεντικότητα επιχειρηματικής δύναμης

Στον σύγχρονο κόσμο των τροφίμων, η αυθεντικότητα έχει γίνει το πιο πολύτιμο νόμισμα. Οι καταναλωτές δεν αναζητούν απλώς προϊόντα· αναζητούν ιστορίες, ρίζες, ταυτότητα. Η Cretan Ambrosia προσφέρει ακριβώς αυτό: προϊόντα που γεννιούνται από έναν τόπο με ισχυρή πολιτισμική ταυτότητα, από διαδικασίες παραγωγής που σέβονται τη φύση, από ανθρώπους που γνωρίζουν τι σημαίνει ποιότητα.

Το εξαιρετικό παρθένο ελαιόλαδο της Cretan Ambrosia εμπλουτίζεται με δίκταμο, θυμάρι, ρίγανη, λεβάντα, δενδρολίβανο και άλλα βότανα της κρητικής γης. Το αποτέλεσμα δεν είναι απλώς ένα αρωματικό λάδι. Είναι μια γαστρονομική εμπειρία που μεταφέρει το άρωμα της υπαίθρου, τη γεύση της παράδοσης και την καθαρότητα της βιολογικής καλλιέργειας.

Το θυμαρίσιο μέλι με φιστίκι Αιγίνης αποτελεί μια ακόμη premium πρόταση. Ένα προϊόν που ενώνει δύο ελληνικές υπερτροφές σε έναν συνδυασμό που έχει γίνει αγαπημένος των επισκεπτών στα Χανιά. Ένα προϊόν που αποδεικνύει ότι η παράδοση μπορεί να συναντήσει τη δημιουργικότητα χωρίς να χάσει την αυθεντικότητά της.

Ο ίδιος ο παραγωγός συνοψίζει την αξία της αυθεντικότητας με μια φράση που λέει πολλά: «Ένας παραγωγός καταλαβαίνει ότι κάνει καλή δουλειά όταν φεύγουν τα προϊόντα του. Και τα δικά μου φεύγουν συνεχώς...»

Η οικοτεχνία μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης

Η οικοτεχνία δεν είναι απλώς μια άδεια παραγωγή. Είναι ένα οικοσύστημα βιώσιμης επιχειρηματικότητας. Για τον Μανώλη Φασουλάκη, η οικοτεχνία αποτέλεσε το

εργαλείο που μετέτρεψε την παραδοσιακή παραγωγή σε σύγχρονη επιχείρηση.

Η οικοτεχνία του προσέφερε εκπαίδευση, οργάνωση, τήρηση κανόνων υγιεινής, δυνατότητα νόμιμης διάθεσης προϊόντων και πρόσβαση σε νέες αγορές. Όπως ο ίδιος αναφέρει: «Η οικοτεχνία μας βοήθησε στην εκπαίδευση, στην οργάνωση και στην προώθηση των προϊόντων. Μάθαμε πράγματα που δεν γνωρίζαμε μέσα από σεμινάρια για καλές πρακτικές καλλιέργειας.»

Η οικοτεχνία, λοιπόν, δεν είναι μόνο θεσμικό πλαίσιο. Είναι γέφυρα ανάμεσα στην παράδοση και το σύγχρονο επιχειρείν. Είναι ο τρόπος με τον οποίο ο μικρός παραγωγός αποκτά φωνή, ταυτότητα και προοπτική.

Εμπειρία με βιώσιμη υπογραφή

Η Cretan Ambrosia δεν απευθύνεται μόνο σε όσους αναζητούν ποιοτικά προϊόντα. Απευθύνεται σε όσους αναζητούν τρόπο ζωής. Σε όσους θέλουν να φέρουν στο τραπέζι τους κάτι αληθινό, καθαρό, αυθεντικό. Σε όσους αναγνωρίζουν ότι η ποιότητα δεν είναι πολυτέλεια, αλλά επιλογή.

Τα προϊόντα της Cretan Ambrosia δεν είναι απλώς τρόφιμα. Είναι φορείς πολιτισμού. Είναι η γεύση της Κρήτης σε βιώσιμη μορφή. Είναι η απόδειξη ότι η παράδοση μπορεί να γίνει σύγχρονη, ότι η τοπικότητα μπορεί να γίνει εξωστρέφεια, ότι η αυθεντικότητα μπορεί να γίνει επιχειρηματική δύναμη.

Η Cretan Ambrosia στο «Κρητών Καλλιεργείν»

Η παρουσία της Cretan Ambrosia στην Ημερίδα «Κρητών Καλλιεργείν» δεν είναι τυπική. Είναι συμβολική. Εκπροσωπεί την Κρήτη που τιμά την

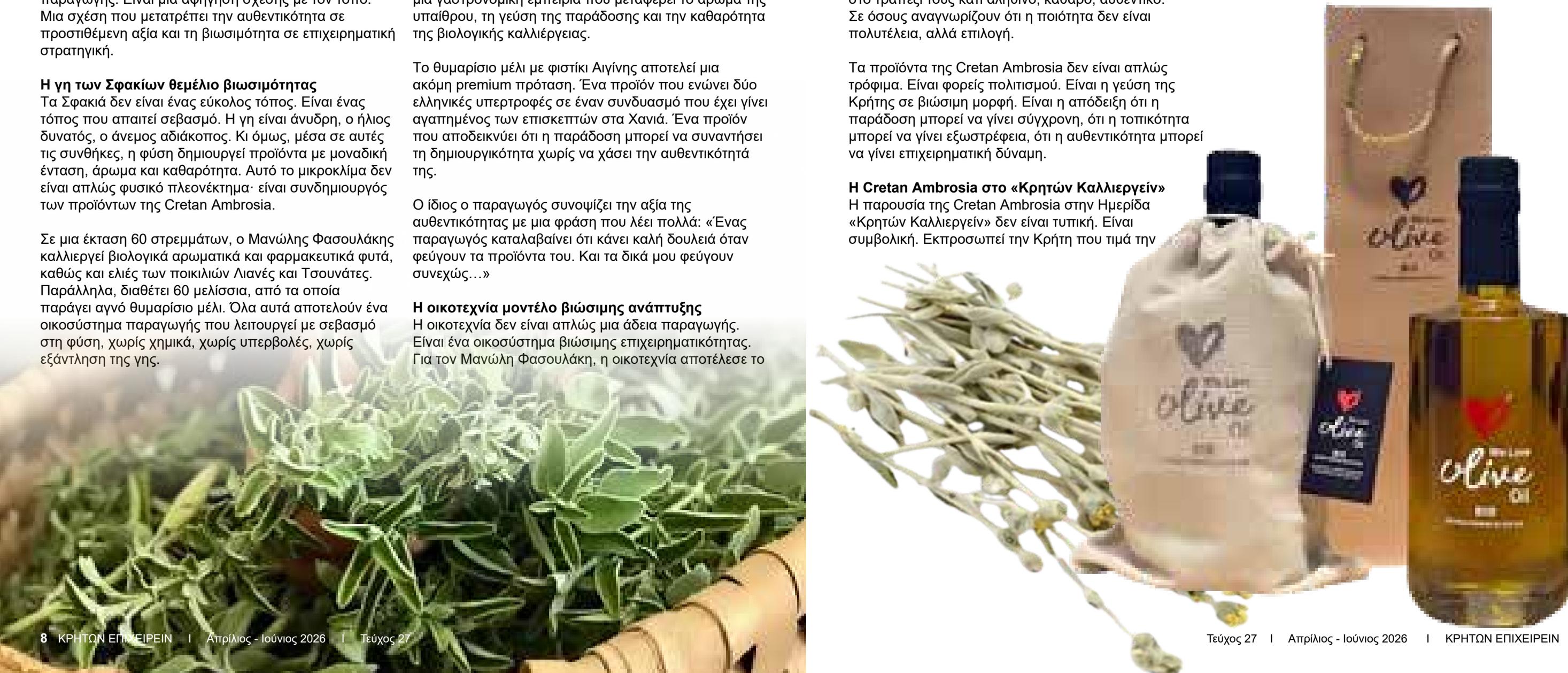
παράδοση, εξελίσσει την παραγωγή, στηρίζει τους μικρούς παραγωγούς και δημιουργεί προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας. Είναι η Κρήτη που δεν φοβάται να κοιτάξει μπροστά, γιατί ξέρει ποια είναι.

Η βιωσιμότητα δρόμος προς το μέλλον

Η Cretan Ambrosia δεν είναι απλώς μια επιχείρηση. Είναι μια ιστορία που μυρίζει θυμάρι, έχει τη γεύση του εξαιρετικού παρθένου ελαιολάδου και κουβαλά την αυθεντικότητα των Σφακίων. Είναι η απόδειξη ότι η βιωσιμότητα δεν είναι στόχος που επιτυγχάνεται μια φορά, αλλά διαδρομή που συνεχίζεται καθημερινά.

Είναι η Κρήτη που παράγει χωρίς να εξαντλεί, που εξελίσσεται χωρίς να χάνει την ταυτότητά της, που επιχειρεί χωρίς να θυσιάζει την αυθεντικότητά της.

Η Cretan Ambrosia είναι η Κρήτη που ταξιδεύει στον κόσμο, όχι ως προϊόν, αλλά ως εμπειρία.

Παγκρήτια Ημερίδα «Κρητών Καλλιεργείν 2026»

Ευχαριστήρια

Με βαθιά εκτίμηση και αίσθημα ευθύνης, ευχαριστούμε θερμά όλους τους **ομιλητές** της **Παγκρήτιας Ημερίδας «Κρητών Καλλιεργείν 2026»**, οι οποίοι με την προσεκτική προετοιμασία, την επιστημονική τους τεκμηρίωση και την ευγενική αποδοχή της πρόσκλησής μας, συνέβαλαν ουσιαστικά στην επιτυχία της φετινής διοργάνωσης. Η **συμβολή τους στον διάλογο** για το μέλλον του πρωτογενή τομέα της Κρήτης υπήρξε πολύτιμη, εμπνευσμένη και απολύτως αναγκαία για τις προκλήσεις της εποχής.

Ευχαριστούμε θερμά όλους τους **συμμετέχοντες** που παρευρέθηκαν στην Ημερίδα, καθώς και όσους την παρακολούθησαν διαδικτυακά. Η φετινή συμμετοχή ξεπέρασε τους **450 μοναδικούς διαδικτυακούς θεατές**, σημειώνοντας σημαντική αύξηση σε σχέση με τους **245 της προηγούμενης χρονιάς**. Η συνεχώς διευρυνόμενη κοινότητα που παρακολουθεί, συμμετέχει και στηρίζει την προσπάθεια για μια καινοτόμο και βιώσιμη αγροδιατροφική Κρήτη αποτελεί για εμάς ισχυρό κίνητρο να συνεχίσουμε με ακόμη μεγαλύτερη συνέπεια και δημιουργικότητα.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν οι συνδιοργανωτές μας: το **Επιμελητήριο Χανίων**, το **Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων**, η **Περιφερειακή Αναπτυξιακή Εταιρεία Κρήτης ΑΕ** και καθώς και οι κύριοι **Γιώργος Μπαουράκης**, **Ευστράτιος Φλεμετάκης** και **Σπύρος Μπαλαντίνος**, για την άριστη συνεργασία, την εμπιστοσύνη και τη σταθερή τους υποστήριξη. Η συμβολή τους ενισχύει έμπρακτα την κοινή μας αποστολή: την προώθηση, προστασία και ανάδειξη των προϊόντων που γεννά η κρητική γη με κόπο, γνώση και μεράκι.

Θερμές ευχαριστίες απευθύνουμε επίσης προς όλους όσους τίμησαν την εκδήλωση με την **Αιγίδα** τους, καθώς και προς τους **Χορηγούς** και **Υποστηρικτές** μας. Η συμβολή τους αποτελεί σταθερό θεμέλιο για κάθε πρωτοβουλία που στοχεύει στην ενδυνάμωση του πρωτογενή τομέα και στη διάχυση της γνώσης που απαιτεί η σύγχρονη αγροδιατροφική πραγματικότητα.

Το παρόν 27ο τεύχος του Κρητών Επιχειρείν, που φιλοξενεί το **σύνολο των εργασιών της Ημερίδας** – εισηγήσεις, παρουσιάσεις και οπτικοακουστικό υλικό – αποτελεί μια συλλογική **κατάθεση γνώσης, εμπειρίας και προοπτικής**. Ελπίζουμε να αποτελέσει **χρήσιμο εργαλείο** για όλους όσους εργάζονται, **ερευνούν** και **δημιουργούν** για το **μέλλον της κρητικής παραγωγής**.

Με εκτίμηση,
Η Ομάδα του Κρητών Επιχειρείν

Συμπεράσματα

Η Ημερίδα «Κρητών Καλλιεργείν 2026» με θέμα «**Επανασχεδιασμός Πρωτογενή Τομέα**» ανέδειξε με σαφήνεια ότι η Κρήτη βρίσκεται σε μια κρίσιμη μεταβατική περίοδο, όπου ο πρωτογενής τομέας καλείται να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο του μέσα σε ένα περιβάλλον που αλλάζει ραγδαία. Σε αυτό το **δυναμικό πλαίσιο**, η συζήτηση ανέδειξε με τρόπο ουσιαστικό και τεκμηριωμένο την ανάγκη για έναν συνολικό επανασχεδιασμό του πρωτογενούς τομέα, με **επίκεντρο την καινοτομία, τη συνεργασία και τη στρατηγική εξωστρέφεια**.

Παράλληλα, το ειδικό ένθετο αφιερωμένο στη «**Βιωματική Γαστρονομία**» έφερε στο προσκήνιο τη δυναμική σύνδεση ανάμεσα στην παραγωγή, την καλλιέργεια, την **τοπική ταυτότητα** και την **εμπειρία** του **επισκέπτη**, αναδεικνύοντας ένα **νέο μοντέλο ανάπτυξης** που συνδυάζει την παράδοση με την καινοτομία.

Η συζήτηση επιβεβαίωσε ότι η Κρήτη διαθέτει όλα τα **δομικά στοιχεία** για να λειτουργήσει ως **πρότυπο αγροδιατροφικού οικοσυστήματος** σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ισχυρή αγροτική παράδοση, η μοναδική βιοποικιλότητα, τα προϊόντα υψηλής διατροφικής αξίας και η **διεθνώς αναγνωρισμένη γαστρονομική της ταυτότητα** συνθέτουν ένα περιβάλλον με τεράστιες δυνατότητες. Η πρόκληση πλέον δεν είναι η ανάδειξη αυτών των πλεονεκτημάτων, αλλά η μετατροπή τους σε συνεκτική στρατηγική που θα ενισχύσει

την ανταγωνιστικότητα των παραγωγών και θα δημιουργήσει νέα οικονομική αξία.

Κρίσιμη μεταβατική περίοδο
Η Ημερίδα «Κρητών Καλλιεργείν 2026» με θέμα «Επανασχεδιασμός Πρωτογενή Τομέα» ανέδειξε με σαφήνεια ότι η Κρήτη βρίσκεται σε μια **καθοριστική μεταβατική φάση**, όπου ο πρωτογενής τομέας καλείται να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο του **μέσα σε ένα περιβάλλον που μεταβάλλεται με πρωτοφανή ταχύτητα**.

Η κλιματική αλλαγή, οι τεχνολογικές εξελίξεις, οι νέες καταναλωτικές τάσεις και η ανάγκη για βιώσιμα μοντέλα παραγωγής δημιουργούν ένα **νέο πλαίσιο λειτουργίας**. Μέσα σε αυτό το δυναμικό περιβάλλον, η Ημερίδα ανέδειξε την ανάγκη για έναν **ολιστικό επανασχεδιασμό** του πρωτογενούς τομέα, με επίκεντρο την καινοτομία, τη συνεργασία και τη στρατηγική εξωστρέφεια.

Δυναμική βιωματικής γαστρονομίας
Το ειδικό ένθετο της ημερίδας, αφιερωμένο στη «Βιωματική Γαστρονομία», έφερε στο προσκήνιο τη βαθιά και πολυεπίπεδη σύνδεση ανάμεσα στην παραγωγή, την καλλιέργεια, την τοπική ταυτότητα και την εμπειρία του επισκέπτη. Η βιωματική γαστρονομία παρουσιάστηκε ως ένα σύγχρονο αναπτυξιακό εργαλείο, το οποίο δεν περιορίζεται στην προβολή της γαστρονομικής κουλτούρας, αλλά επεκτείνεται στη

Δημιουργία εμπειριών που ενισχύουν την αξία των προϊόντων και της τοπικής οικονομίας.

Ο **σημερινός επισκέπτης** αναζητά αυθεντικότητα, συμμετοχή και αφήγηση. Η γαστρονομική εμπειρία δεν εξαντλείται στο πιάτο αλλά μεταφέρεται στο χωράφι, στον παραγωγό, στην τεχνική, στην ιστορία και στην παράδοση. Η Κρήτη έχει τη δυνατότητα να προσφέρει **ολοκληρωμένες εμπειρίες** που περιλαμβάνουν συμμετοχή σε καλλιεργητικές διαδικασίες, γευσιγνωσίες στον χώρο παραγωγής, αφηγήσεις για την προέλευση των προϊόντων και θεματικές διαδρομές γαστρονομικού και αγροτουριστικού ενδιαφέροντος. Η βιωματική γαστρονομία αναδεικνύεται έτσι σε **γέφυρα** ανάμεσα στον πρωτογενή τομέα, τον τουρισμό και τον πολιτισμό, δημιουργώντας ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης που συνδυάζει την παράδοση με την καινοτομία.

Πρότυπο αγροδιατροφικού οικοσυστήματος

Η συζήτηση επιβεβαίωσε ότι η Κρήτη διαθέτει όλα τα δομικά στοιχεία για να λειτουργήσει ως πρότυπο αγροδιατροφικού οικοσυστήματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ισχυρή αγροτική παράδοση, η μοναδική βιοποικιλότητα, τα προϊόντα υψηλής διατροφικής αξίας και η διεθνώς αναγνωρισμένη γαστρονομική της ταυτότητα συνθέτουν ένα περιβάλλον με τεράστιες δυνατότητες. Η πρόκληση πλέον δεν είναι η ανάδειξη αυτών των πλεονεκτημάτων, αλλά η μετατροπή τους σε συνεκτική στρατηγική που θα ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα των παραγωγών και θα δημιουργήσει **νέα οικονομική αξία**.

Νέο παραγωγικό μοντέλο

Η Ημερίδα ανέδειξε την ανάγκη για έναν συνολικό επανασχεδιασμό των καλλιεργητικών πρακτικών και των συστημάτων κτηνοτροφικής παραγωγής, ώστε ολόκληρος ο πρωτογενής τομέας να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας. Η μετάβαση σε ένα νέο παραγωγικό μοντέλο απαιτεί βιωσιμότητα, ανθεκτικότητα, τεχνολογική αναβάθμιση και ποιοτική διαφοροποίηση. Η υιοθέτηση έξυπνων καλλιεργειών,

η ενίσχυση της βιολογικής και ολοκληρωμένης παραγωγής, η προώθηση νέων ποικιλιών υψηλής προστιθέμενης αξίας και η ενίσχυση της συνεργατικότητας αποτελούν **βασικές προϋποθέσεις για τη μετάβαση σε ένα πιο ανταγωνιστικό και βιώσιμο μοντέλο**.

Ο επανασχεδιασμός δεν αφορά μόνο την τεχνική της καλλιέργειας, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο το προϊόν εντάσσεται σε μια **αλυσίδα αξίας** που ξεκινά από το χωράφι και καταλήγει στην εμπειρία του επισκέπτη. Η παραγωγή, η τυποποίηση, η προώθηση και η σύνδεση με τον τουρισμό πρέπει να λειτουργούν ως ενιαίο σύστημα.

Πλεονέκτημα Κρητικής Διατροφής

Η **ταυτότητα της Κρητικής Διατροφής** αναδείχθηκε ως ένα από τα σημαντικότερα στρατηγικά πλεονεκτήματα του νησιού. Η διεθνής αναγνωρισιμότητά της πρέπει να μετατραπεί σε απτό οικονομικό όφελος για τον παραγωγό. Η ενίσχυση της ταυτότητας των προϊόντων μέσω πιστοποίησης, ιχνηλασιμότητας και αφήγησης, η ανάπτυξη **ενιαίου brand** αγροδιατροφής και η σύνδεση της παραγωγής με τη γαστρονομία και τον τουρισμό δημιουργούν ένα **ολοκληρωμένο οικοσύστημα αξίας** που μπορεί να διαφοροποιήσει την Κρήτη σε διεθνές επίπεδο.

Η Κρητική Διατροφή δεν αποτελεί μόνο πολιτιστικό κεφάλαιο, αποτελεί εργαλείο οικονομικής ανάπτυξης, το οποίο μπορεί να ενισχύσει την εξωστρέφεια και να δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για τους παραγωγούς.

Η εκπαίδευση θεμέλιο μετάβασης

Ένα από τα πιο κρίσιμα σημεία που αναδείχθηκαν κατά τη διάρκεια της ημερίδας είναι η ανάγκη για συστηματική, σύγχρονη και συνεχή εκπαίδευση όλων των επαγγελματιών του πρωτογενούς τομέα, τόσο των αγροτών όσο και των κτηνοτρόφων. Η μετάβαση σε ένα νέο παραγωγικό μοντέλο δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτει τις **απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και εργαλεία** για

να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της εποχής.

Η εκπαίδευση δεν αφορά μόνο τις καλλιεργητικές τεχνικές, αλλά επεκτείνεται σε κρίσιμους τομείς όπως η **διαχείριση ζωικού κεφαλαίου**, η **υγεία και ευζωία των ζώων**, η **βελτίωση των ζωοτροφών**, η **ορθολογική χρήση πόρων**, η **ψηφιακή παρακολούθηση μονάδων**, η **πρόληψη ασθενειών** και η **εφαρμογή σύγχρονων πρακτικών βιώσιμης κτηνοτροφίας**.

Αντίστοιχα, η **φυτική παραγωγή** απαιτεί **εξειδίκευση σε ψηφιακές τεχνολογίες, διαχείριση υδάτινων πόρων, νέες ποικιλίες, τεχνικές υψηλής προστιθέμενης αξίας** και μεθόδους που ενισχύουν την ανθεκτικότητα απέναντι στην κλιματική αλλαγή.

Η ανάγκη για **νέες μορφές κατάρτισης**, όπως πρακτικά εργαστήρια, επιτόπιες επιδείξεις, συνεργασίες με ερευνητικά ιδρύματα, προγράμματα δια βίου μάθησης και σύγχρονα συστήματα συμβουλευτικής υποστήριξης, αναδείχθηκε ως καθοριστικός παράγοντας για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας. Η Κρήτη μπορεί να εξελιχθεί σε **κέντρο αγροτικής και κτηνοτροφικής εκπαίδευσης και καινοτομίας**, αξιοποιώντας τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ιδρύματα και τις δομές αγροτικής ανάπτυξης του νησιού.

Η **εκπαίδευση** των αγροτών και των κτηνοτρόφων δεν αποτελεί συμπληρωματική δράση. Αποτελεί **θεμέλιο της νέας εποχής** του πρωτογενούς τομέα και προϋπόθεση για την αξιοποίηση των ευκαιριών που παρουσιάζονται.

Κατευθύνσεις πολιτικής και στρατηγικής

Από τη συνολική συζήτηση προκύπτουν συγκεκριμένες κατευθύνσεις πολιτικής και στρατηγικής που μπορούν να καθορίσουν την πορεία της Κρήτης τα επόμενα χρόνια. Η **δημιουργία δικτύων βιωματικής γαστρονομίας** με τη συμμετοχή παραγωγών, επιχειρήσεων εστίασης, τουριστικών φορέων και τοπικών κοινοτήτων αποτελεί βασικό βήμα. Η ενίσχυση

της εκπαίδευσης και της τεχνολογικής κατάρτισης, η **προώθηση συνεργατικών σχημάτων**, η στήριξη της καινοτομίας και η ανάπτυξη **ενιαίας στρατηγικής branding** για τα κρητικά προϊόντα αποτελούν κρίσιμες προϋποθέσεις για την επιτυχία της μετάβασης.

Η **διασύνδεση με τον τουρισμό**, μέσα από θεματικές διαδρομές, αγροτουριστικές εμπειρίες και γαστρονομικές δράσεις, μπορεί να ενισχύσει σημαντικά την εξωστρέφεια και την οικονομική δυναμική του πρωτογενούς τομέα. Η Κρήτη έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει ένα **ολοκληρωμένο μοντέλο αγροδιατροφής και εμπειρίας**, το οποίο θα λειτουργεί ως σημείο αναφοράς για την Ελλάδα και την Ευρώπη.

Διεθνές σημείο αναφοράς

Η Ημερίδα «Κρητών Καλλιεργείν 2026» επιβεβαίωσε ότι η Κρήτη διαθέτει όλα τα στοιχεία για να πρωταγωνιστήσει στη νέα εποχή του πρωτογενούς τομέα. Η βιωματική γαστρονομία λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στην παραγωγή, την παράδοση και την εμπειρία, δημιουργώντας ένα **μοντέλο ανάπτυξης** που είναι ταυτόχρονα **βιώσιμο, εξωστρεφές και βαθιά Κρητικό**.

Η πρόκληση πλέον είναι η μετάβαση από τη θεωρία στην πράξη, με την υλοποίηση πολιτικών, την ενίσχυση των παραγωγών και τη δημιουργία συνεργειών που θα μετατρέψουν την Κρήτη σε **διεθνές σημείο αναφοράς** για την αγροδιατροφή και τη γαστρονομική εμπειρία.

Το πλήρες υλικό της ημερίδας

Στις επόμενες σελίδες παρουσιάζονται αναλυτικά όλες οι εισηγήσεις, οι παρουσιάσεις των ομιλητών και οι ιδιαίτερα ενδιαφέροντες χαιρετισμοί που περιείχαν ουσιαστικές τοποθετήσεις για το μέλλον του πρωτογενούς τομέα και της κρητικής αγροδιατροφής. Το πλήρες υλικό αποτυπώνει με ακρίβεια το εύρος και το βάθος της συζήτησης, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη εικόνα για τις προκλήσεις, τις ευκαιρίες και τις στρατηγικές που θα καθορίσουν την πορεία της Κρήτης τα επόμενα χρόνια.

Από τη διαπίστωση στην ανάγκη για σχέδιο

του **Σπύρου Μπαλαντίνου**
Συντονιστή της Ημερίδας «Κρητών Καλλιεργείν 2026»

Η Ημερίδα «Κρητών Καλλιεργείν 2026» ανέδειξε με καθαρό τρόπο κάτι που πολλοί γνωρίζουμε, αλλά συχνά διστάζουμε να πούμε ευθέως: η Κρήτη δεν μπορεί να συνεχίσει να πορεύεται χωρίς ενιαίο σχέδιο για τον πρωτογενή τομέα και τη διασύνδεσή του με τη μεταποίηση, τη γαστρονομία και τον τουρισμό.

Το νησί διαθέτει εξαιρετικά προϊόντα, βαθιά παραγωγική γνώση, ισχυρή πολιτισμική ταυτότητα και διεθνή αναγνωρισιμότητα. Αυτό που λείπει δεν είναι η δυναμική. Είναι ο στρατηγικός σχεδιασμός, η διάρκεια, η συνεργασία και η ικανότητα να λειτουργήσουμε ως ένα ενιαίο οικοσύστημα. Αυτό ακριβώς ήταν, κατά τη γνώμη μου, το βασικό συμπέρασμα της ημερίδας: ότι η επόμενη ημέρα για την Κρήτη απαιτεί σύμπραξη φορέων, κοινό προσανατολισμό και σοβαρή επένδυση στον άνθρωπο της παραγωγής.

Η μεγάλη ανάγκη για συνέργειες

Το πρώτο και πιο ουσιαστικό μήνυμα που προέκυψε είναι ότι δεν υπάρχει βιώσιμο μέλλον χωρίς συνέργειες. Για χρόνια, ο πρωτογενής τομέας, η επιστημονική κοινότητα, η αγορά, η αυτοδιοίκηση, η μεταποίηση και ο τουρισμός κινήθηκαν συχνά σε παράλληλες τροχιές. Σήμερα, αυτό δεν αρκεί.

Η Κρήτη χρειάζεται μια νέα κουλτούρα συνεργασίας. Χρειάζεται σύνδεση της έρευνας με την πράξη, της παραγωγής με την αγορά, της τοπικής πρώτης ύλης με το τελικό τουριστικό προϊόν. Αν συνεχίσουμε να λειτουργούμε αποσπασματικά, θα συνεχίσουμε να χάνουμε χρόνο, πόρους και υπεραξία. Αντίθετα, αν επιτύχουμε ουσιαστικές συνεργασίες, μπορούμε να μετατρέψουμε τα πλεονεκτήματα του τόπου σε πραγματική αναπτυξιακή δύναμη.

Η εκπαίδευση ως προϋπόθεση επιβίωσης και όχι ως συμπλήρωμα

Ένα από τα πιο ανησυχητικά συμπεράσματα της ημερίδας αφορά την ελλιπή εκπαίδευση μεγάλου μέρους των ανθρώπων του πρωτογενούς τομέα. Το ζήτημα αυτό δεν είναι δευτερεύον. Είναι κεντρικό.

Η εμπειρία του παραγωγού παραμένει πολύτιμη, αλλά η εποχή έχει αλλάξει. Ο σημερινός αγρότης και κτηνοτρόφος καλείται να λειτουργήσει σε ένα περιβάλλον πιο σύνθετο, πιο απαιτητικό και πιο αβέβαιο

από ποτέ. Χρειάζεται γνώση για τις αγορές, για τις πιστοποιήσεις, για τις τεχνολογίες ακριβείας, για τη διαχείριση των φυσικών πόρων, για την ποιότητα και την προστιθέμενη αξία του προϊόντος του.

Η εκπαίδευση, επομένως, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια παράλληλη δράση, αλλά ως βασικός όρος ανταγωνιστικότητας. Αν δεν επενδύσουμε σοβαρά στη διαρκή επιμόρφωση, στη μεταφορά τεχνογνωσίας και στη δημιουργία νέων δεξιοτήτων, θα μείνουμε πίσω όχι επειδή δεν έχουμε καλά προϊόντα, αλλά επειδή δεν θα έχουμε προετοιμάσει επαρκώς τους ανθρώπους που τα παράγουν.

Κλιματική αλλαγή και νερό: το πιο κρίσιμο μέτωπο για την Κρήτη

Η κλιματική κρίση και το ζήτημα των υδάτων αναδείχθηκαν ως ένας από τους πιο κρίσιμους πυλώνες της συζήτησης. Για την Κρήτη, το νερό δεν είναι απλώς ένα τεχνικό ή διαχειριστικό θέμα. Είναι ζήτημα επιβίωσης, ανθεκτικότητας και στρατηγικής προσαρμογής.

Η νέα πραγματικότητα απαιτεί καλύτερο σχεδιασμό, υποδομές, έξυπνη άρδευση, αξιοποίηση τεχνολογικών εργαλείων και συνολική διαχείριση των διαθέσιμων πόρων. Δεν αρκεί πλέον να βασιζόμαστε μόνο στην εμπειρική γνώση ή στη συνήθεια. Χρειάζονται δεδομένα, πρόβλεψη, πρόληψη και σύγχρονες μέθοδοι.

Η Κρήτη οφείλει να δει το νερό ως κοινό στρατηγικό κεφάλαιο. Και αυτό σημαίνει ότι η κλιματική προσαρμογή δεν μπορεί να μείνει στη θεωρία. Πρέπει να περάσει στον πυρήνα του νέου παραγωγικού σχεδιασμού.

Το χύμα προϊόν δεν δίνει το μέλλον που αξίζει στην Κρήτη

Ένα ακόμη ξεκάθαρο συμπέρασμα είναι ότι η Κρήτη δεν μπορεί να στηρίξει το μέλλον της σε ένα μοντέλο που εξαντλείται στο χύμα προϊόν. Όταν ένα μεγάλο μέρος της αξίας χάνεται πριν ακόμη το προϊόν φτάσει στον τελικό καταναλωτή, τότε έχουμε μπροστά μας ένα πρόβλημα στρατηγικής και όχι απλώς εμπορίας.

Το νησί πρέπει να επενδύσει περισσότερο στην τυποποίηση, στη διαφοροποίηση, στην ταυτότητα, στην εξωστρέφεια και στη δημιουργία επώνυμου προϊόντος με σαφή σύνδεση με τον τόπο. Η ποιότητα από μόνη της δεν αρκεί. Πρέπει να συνοδεύεται από οργάνωση, αφήγηση, συνέπεια και πρόσβαση σε αγορές που αναγνωρίζουν και πληρώνουν την υπεραξία.

Η Κρήτη δεν είναι τόπος φθηνής πρώτης ύλης. Είναι τόπος με προϊόντα που φέρουν πολιτισμό, ιστορία και αυθεντικότητα. Αυτό πρέπει να αποτυπωθεί πιο καθαρά

και στην εμπορική στρατηγική μας.

Οι πιέσεις στον πρωτογενή τομέα είναι πλέον ασφυκτικές

Η ημερίδα ανέδειξε και κάτι ακόμη που δεν μπορεί να αγνοηθεί: ο πρωτογενής τομέας δέχεται σήμερα πολλαπλές και έντονες πιέσεις. Υψηλό κόστος παραγωγής, διεθνής ανταγωνισμός, κλιματική αβεβαιότητα, διοικητικές δυσλειτουργίες, ανάγκη για νέες επενδύσεις και ολοένα μεγαλύτερες απαιτήσεις από την αγορά συνθέτουν ένα ιδιαίτερα δύσκολο περιβάλλον.

Αυτό σημαίνει ότι ο παραγωγός δεν χρειάζεται μόνο στήριξη. Χρειάζεται ένα διαφορετικό πλαίσιο λειτουργίας. Χρειάζεται λιγότερα εμπόδια, καλύτερα εργαλεία, περισσότερη οργάνωση, ισχυρότερη θέση μέσα στην αλυσίδα αξίας και ένα σταθερότερο αναπτυξιακό περιβάλλον.

Ο πρωτογενής τομέας της Κρήτης δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένας τομέας που απλώς αντέχει. Πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένας τομέας που μπορεί να πρωταγωνιστήσει, αρκεί να αποκτήσει τις προϋποθέσεις για να το κάνει.

Η ευκαιρία του 2026 και το πραγματικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Κρήτης

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ανακήρυξη της Κρήτης ως Γαστρονομικής Περιφέρειας της Ευρώπης για το 2026 αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Δεν πρόκειται απλώς για έναν τιμητικό τίτλο. Πρόκειται για μια ευκαιρία να συνδεθούν πιο ουσιαστικά ο πρωτογενής τομέας, η μεταποίηση, η γαστρονομία, η φιλοξενία και η συνολική εικόνα του νησιού προς τα έξω.

Η γαστρονομία μπορεί να αποτελέσει πραγματικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για την Κρήτη, ακριβώς γιατί συνδυάζει την ποιότητα των τοπικών προϊόντων με τον πολιτισμό, την αυθεντικότητα και την εμπειρία. Ο κρητικός διατροφικός πολιτισμός δεν είναι μόνο στοιχείο παράδοσης. Είναι εργαλείο ανάπτυξης. Είναι ένας τρόπος να δώσουμε μεγαλύτερη αξία στα προϊόντα μας, να διαφοροποιήσουμε το τουριστικό μας προϊόν και να ενισχύσουμε τη διεθνή ταυτότητα του τόπου.

Αν, λοιπόν, θέλουμε να κρατήσουμε το πιο ουσιαστικό συμπέρασμα της ημερίδας, αυτό είναι ένα: η Κρήτη χρειάζεται κοινή στρατηγική, καλύτερη εκπαίδευση, ανθεκτικότητα απέναντι στην κλιματική κρίση, στροφή από το χύμα στην υπεραξία και ισχυρές συνεργασίες σε όλα τα επίπεδα. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να μετατρέψουμε τη γαστρονομία και τον κρητικό διατροφικό πολιτισμό σε πραγματικό μοχλό ανάπτυξης και σε διαρκές ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για το νησί μας.

Σπύρος Μπαλαντίνος
Εντεταλμένος Περιφερειακός Σύμβουλος
Κρήτης Διασύνδεσης Πρωτογενούς τομέα
με τον τουρισμό

Ξέβη Βολουδάκη

Σεβαστή (Ξέβη) Βολουδάκη
Υφυπουργός Μετανάστευσης & Ασύλου

Αξιότιμοι διοργανωτές,
Κυρίες και κύριοι,

Ο πρωτογενής τομέας και η γαστρονομία συγκροτούν τον πυρήνα της παραγωγικής και πολιτιστικής ταυτότητας της Κρήτης, γι' αυτό και απαιτούν έναν σύγχρονο επανασχεδιασμό με καθαρή στρατηγική και μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Η σημερινή ημερίδα ανοίγει μια ουσιαστική συζήτηση για το πώς οργανώνουμε εκ νέου το παραγωγικό μας μοντέλο, πώς ενισχύουμε την προστιθέμενη αξία των τοπικών προϊόντων και πώς συνδέουμε αποτελεσματικά τη γη με την εμπειρία που προσφέρουμε στον επισκέπτη.

Η στρατηγική αναδιάρθρωση του πρωτογενούς τομέα προϋποθέτει συνεργασίες, αξιοποίηση της γνώσης και στήριξη της καινοτομίας, ώστε η παραγωγή του τόπου μας να αποκτήσει μεγαλύτερη ανθεκτικότητα και εξωστρέφεια. Παράλληλα, η βιωματική γαστρονομία μπορεί να λειτουργήσει ως γέφυρα ανάμεσα στην αγροτική οικονομία, τη μεταποίηση και τον τουρισμό, ενισχύοντας την ταυτότητα του νησιού μας και δημιουργώντας σταθερές προοπτικές ανάπτυξης.

Η γαστρονομία της Κρήτης εκφράζει μια βαθιά σχέση με τη φύση, το μέτρο και τη φιλοξενία, στοιχεία που διαμορφώνουν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία μας και αποτελούν συγκριτικό πλεονέκτημα σε ένα απαιτητικό περιβάλλον.

Μέσα από συντονισμένες πρωτοβουλίες και κοινό σχεδιασμό μπορούμε να διαμορφώσουμε ένα πλαίσιο που θα στηρίζει τον παραγωγό, θα ενισχύει την επιχειρηματικότητα και θα αναβαθμίζει συνολικά το αναπτυξιακό αποτύπωμα της Κρήτης.

Θα ήθελα να εκφράσω τα συγχαρητήρια μου στο Επιμελητήριο Χανίων, στην Περιφερειακή Αναπτυξιακή Εταιρεία Κρήτης, στο MAIX και στο «Κρητών Επιχειρείν» για τη διοργάνωση της ημερίδας, με την ελπίδα τα συμπεράσματά της να αποτελέσουν αφετηρία νέων συνεργασιών και ουσιαστικών πρωτοβουλιών για τον τόπο μας.

Video

Αλέξανδρος Μαρκογιαννάκης
Βουλευτής Χανίων
Νέας Δημοκρατίας

Αλέξανδρος Μαρκογιαννάκης

Ο Βουλευτής Χανίων Αλέξανδρος Μαρκογιαννάκης, κατά την ομιλία του στην ημερίδα «Κρητών Καλλιεργείν 2026», συνεχάρη τους διοργανωτές για την πρωτοβουλία και υπογράμμισε τη σημασία τέτοιων δράσεων για την ενίσχυση και την προοπτική του πρωτογενούς τομέα. Όπως τόνισε, ο πρωτογενής τομέας αποτελεί βασικό πυλώνα της οικονομίας τόσο της Κρήτης όσο και της χώρας, με τους παραγωγούς να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της τοπικής οικονομίας και της κοινωνικής συνοχής.

Ανάγκη για συνολικό επανασχεδιασμό της αγροτικής πολιτικής

Ο κ. Μαρκογιαννάκης αναφέρθηκε στα διαχρονικά λάθη που έχουν γίνει από όλες τις κυβερνήσεις στον σχεδιασμό της αγροτικής πολιτικής. Όπως σημείωσε, οι συνθήκες έχουν πλέον αλλάξει και καθίσταται αναγκαίος ένας συνολικός επανασχεδιασμός, προσαρμοσμένος στις σύγχρονες απαιτήσεις και προκλήσεις.

Οι σύγχρονες προκλήσεις για τους παραγωγούς

Στην τοποθέτησή του ανέδειξε τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο αγροτικός κόσμος:

- αυξημένο κόστος παραγωγής
- ενεργειακή επιβάρυνση
- μειωμένη ανταγωνιστικότητα

Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στην κλιματική αλλαγή, την οποία χαρακτήρισε πλέον ως κλιματική κρίση, επισημαίνοντας ότι τα ακραία καιρικά φαινόμενα έχουν ήδη προκαλέσει σοβαρές καταστροφές στην παραγωγή.

Ανάγκη προσαρμογής και εκσυγχρονισμού

Ο Βουλευτής υπογράμμισε ότι ο πρωτογενής τομέας δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες χωρίς:

- εκσυγχρονισμό του αγροτικού μοντέλου
- αξιοποίηση νέων τεχνολογιών
- επένδυση στη γνώση και την καινοτομία

Όπως τόνισε, η μετάβαση σε ένα πιο ανθεκτικό και ανταγωνιστικό παραγωγικό σύστημα αποτελεί μονόδρομο.

Video

Ο ρόλος της πολιτείας και η διακομματική επιτροπή
Αναφερόμενος στη στήριξη από την πολιτεία, έκανε ειδική μνεία στη σύσταση της διακομματικής επιτροπής για τον πρωτογενή τομέα, χαρακτηρίζοντάς την ως ένα σωστό και θετικό βήμα που επιτρέπει συναινετικό και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό.

Η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης

Ο κ. Μαρκογιαννάκης επαίνεσε την Περιφέρεια Κρήτης για τις πρωτοβουλίες της, ιδιαίτερα για τη συμμετοχή και διοργάνωση εκθέσεων που προβάλλουν και προωθούν τα τοπικά προϊόντα, ενισχύοντας την εξωστρέφεια και τη διασύνδεση με νέες αγορές.

Σύνδεση παραγωγής και αγοράς

Υπογράμμισε την ανάγκη ενίσχυσης της αξίας των προϊόντων και της καλύτερης πρόσβασης στις αγορές, επισημαίνοντας ότι η σωστή διασύνδεση παραγωγής και εμπορίας αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη βιωσιμότητα του κλάδου.

Διασύνδεση πρωτογενούς και τριτογενούς τομέα

Ιδιαίτερη αναφορά έκανε στη σημασία της ένταξης των τοπικών προϊόντων στον τουρισμό και γενικότερα στις υπηρεσίες. Όπως τόνισε, η σύνδεση αυτή μπορεί να δημιουργήσει σημαντική προστιθέμενη αξία για την κρητική οικονομία και να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος.

Η σημασία της συνεργασίας

Ο Βουλευτής ανέδειξε τη σημασία της συνεργασίας μεταξύ:

- παραγωγών
- επιστημονικής κοινότητας
- πολιτείας

τονίζοντας ότι μόνο μέσα από συντονισμένες δράσεις μπορούν να αντιμετωπιστούν οι σύγχρονες προκλήσεις.

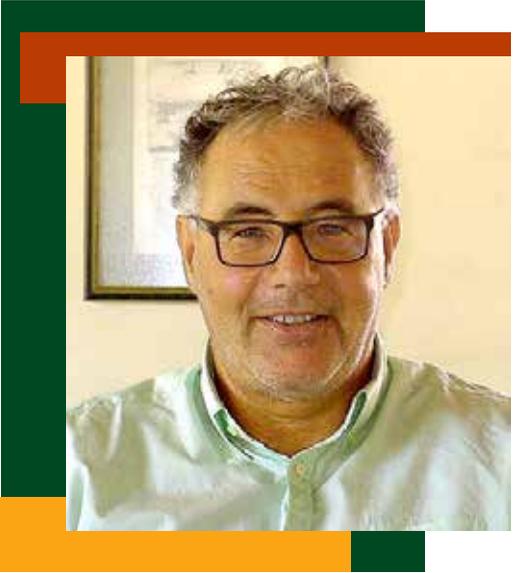
Στήριξη στους νέους αγρότες

Εστίασε επίσης στη νέα γενιά, επισημαίνοντας την ανάγκη:

- στήριξης των νέων αγροτών
- ενίσχυσης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης
- δημιουργίας προοπτικών που θα τους επιτρέψουν να παραμείνουν και να δραστηριοποιηθούν στον τόπο τους.

Κλείσιμο με αισιοδοξία

Ολοκληρώνοντας την τοποθέτησή του, ο κ. Αλέξανδρος Μαρκογιαννάκης εξέφρασε την πεποίθησή ότι η Κρήτη διαθέτει ισχυρά πλεονεκτήματα και μπορεί να πρωταγωνιστήσει στον πρωτογενή τομέα. Με σωστό σχεδιασμό, συνεργασία και αξιοποίηση των δυνατοτήτων, ο αγροτικός τομέας μπορεί να αποτελέσει βασικό μοχλό ανάπτυξης για τα επόμενα χρόνια.

Δρ Γιώργος Μπαουράκης
Διευθυντής Μεσογειακού Αγρονομικού Ινστιτούτου Χανίων (CIHEAM MAICh)

Γιώργος Μπαουράκης

Καλημέρα σας,

Καλώς ήρθατε στη σημερινή ημερίδα, μια πρωτοβουλία του κ. Κώστα Λιακάκη, που πραγματοποιείται για δεύτερη φορά εδώ στα Χανιά, με τη συμβολή της Περιφέρειας Κρήτης, της ΠΑΝΕΤΕΚ, του Επιμελητηρίου Χανίων, του ΜΑΙΧ και όλων εσάς που συμμετέχετε τόσο με ομιλίες όσο και με δράσεις.

Όπως θα δούμε και αργότερα, η εκδήλωση περιλαμβάνει και ένα γαστρονομικό σκέλος που πλαισιώνει όλη αυτή την προσπάθεια.

Ευχαριστούμε τον βουλευτή, τον Αλέξανδρο Μαρκογιαννάκη, που βρίσκεται σήμερα μαζί μας. Είναι τιμή και χαρά που πάντα συνδράμει και στηρίζει τις προσπάθειές μας. Ευχαριστούμε επίσης τον Δήμαρχο Σφακίων, την Πρόεδρο του ΓΕΩΤΕΕ, τους καθηγητές του Πολυτεχνείου Κρήτης, τους Αντιπεριφερειάρχες, τον Πρόεδρο της ΠΑΝΕΤΕΚ και όλους εσάς για τη μεγάλη αυτή συλλογική προσπάθεια.

Θα πω μόνο δύο λόγια, γιατί γνωρίζω ότι οι ομιλητές είναι πολλοί. Θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι πριν από μερικά χρόνια ο πρωτογενής τομέας στην Κρήτη συμμετείχε με 35% στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν του νησιού. Σήμερα η συμμετοχή του έχει πέσει στο 5%. Αυτό λέει πολλά. Η πλειονότητα έχει στραφεί στον τριτογενή τομέα, ο οποίος συμμετέχει πλέον με 75% στο

ΑΕΠ, ενώ ο δευτερογενής τομέας καλύπτει το 15%.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι η συνεργασία και το «πάντρεμα» του πρωτογενή με τον τριτογενή τομέα είναι μονόδρομος. Τα πράγματα στον πρωτογενή τομέα είναι αρκετά δύσκολα. Το διεθνές περιβάλλον είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικό και ειδικά τώρα, με τη συμφωνία Mercosur μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και χωρών της Λατινικής Αμερικής, δημιουργούνται νέα εμπόδια.

Αν και η συμφωνία μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για τα υψηλής ποιότητας προϊόντα της Κρήτης –όπως η ΠΟΠ γραβιέρα, το εξαιρετικής ποιότητας μέλι και το ελαιόλαδο– αποτελεί μεγάλη απειλή για τα εσπεριδοειδή. Ευτυχώς δεν έχουμε βοοειδή στην Κρήτη, αλλά παραμένει ένα σοβαρό ερώτημα η ασφάλεια και η ποιότητα των τροφίμων για τον καταναλωτή. Διότι, ουσιαστικά, χώρες όπως η Γερμανία εξάγουν σε αυτές

τις αγορές λιπάσματα και χημικά προϊόντα που δεν επιτρέπονται στην Ευρώπη λόγω χαμηλότερων προδιαγραφών. Εκεί όμως επιτρέπονται, και τώρα θα μπορούν να επιστρέφουν ελεύθερα στην ευρωπαϊκή αγορά μέσω εισαγωγών.

Η Κρήτη, πάντως, έχει ένα σημαντικό προβάδισμα στο ελαιόλαδο. Παράγουμε περίπου το 4,8% της παγκόσμιας παραγωγής και το 70% αυτής είναι εξαιρετικό παρθένο ελαιόλαδο. Αυτό αποτελεί μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι ανταγωνιστριών χωρών όπως η Ισπανία και η Ιταλία.

Με καλή προσπάθεια, συνεργασία και εξαγωγικό προσανατολισμό, πιστεύουμε ότι μπορούμε να κατακτήσουμε νέες αγορές με τα ποιοτικά προϊόντα μας, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να σταθούν σε απαιτητικά περιβάλλοντα.

Σας εύχομαι καλές εργασίες και καλά αποτελέσματα.

Παύλος Λυτινάκης
Μέλος ΔΣ Επιμελητηρίου Χανίων

Παύλος Λυτινάκης

Κυρίες, κύριοι, αξιότιμοι εκπρόσωποι των θεσμικών φορέων, εκλεκτοί εισηγητές και δυναμικοί συνεργάτες του αγροδιατροφικού τομέα, σας καλωσορίζω εκ μέρους του Επιμελητηρίου Χανίων σε μία ακόμη παραγωγική συνδιοργάνωση με τους συνεπείς συμπαραστάτες της επιχειρηματικής μας κοινότητας: την Περιφερειακή Αναπτυξιακή Εταιρεία Κρήτης, το Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων και το «Κρητόν Επιχειρείν».

Στο επίκεντρο του ευρύτατου διαλόγου που προωθούμε συστηματικά για τον αγροδιατροφικό πλούτο του τόπου μας, έχουμε θέσει ως στρατηγική προτεραιότητα τον επανασχεδιασμό του πρωτογενούς τομέα και την ανάδειξη της βιωματικής γαστρονομίας.

Ως Επιμελητήριο Χανίων επιμένουμε στη δομημένη συνεργασία και στη συνενωτική δράση του αγροδιατροφικού κλάδου της Κρήτης, καθώς οι βασικοί του πυλώνες –ο πρωτογενής και ο μεταποιητικός τομέας– αντιμετωπίζουν κρίσιμες προκλήσεις για το μέλλον. Στρατηγικός μας στόχος είναι η συνδιαμόρφωση και προώθηση κοινών αναπτυξιακών προτεραιοτήτων και παρεμβάσεων στο πλαίσιο της Νέας Διακομματικής Επιτροπής της Βουλής για τον πρωτογενή τομέα, καθώς και των ευρωπαϊκών διαβουλεύσεων για τη

διαμόρφωση της Νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής 2028–2034.

Δυστυχώς, η μικρομεσαία επιχειρηματικότητα και ο αγροτικός κόσμος –όπως και οι καταναλωτές– συνεχίζουν έναν άριστο αγώνα απέναντι στην ανεξέλεγκτη ακρίβεια, η οποία αποδυναμώνει την αγοραστική δύναμη της ελληνικής κοινωνίας και εκτοξεύει τα λειτουργικά κόστη των επιχειρήσεων, πλήττοντας την ανταγωνιστικότητά τους.

Την ίδια στιγμή, η ελλειμματική εγχώρια αγορά ανθρώπινου δυναμικού αδυνατεί να στηρίξει την ομαλή λειτουργία της επιχειρηματικότητας. Ακόμη και οι διακρατικές συμφωνίες προσέλκυσης νόμιμου εργατικού δυναμικού –για τις οποίες πρωτοστατήσαμε ως Επιμελητήριο Χανίων– υπολειπονται στα γρανάζια της γραφειοκρατίας. Παράλληλα, εξακολουθεί να απουσιάζει ένα ρεαλιστικό και ολοκληρωμένο εθνικό σχέδιο για την αντιστροφή της δημογραφικής συρρίκνωσης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η διοίκηση της Κεντρικής Ένωσης Επιμελητηρίων Ελλάδας, στην οποία Αντιπρόεδρος είναι ο κ. Αντώνης Ροκάκης, προώθησε μόλις πριν λίγες ημέρες θεσμική παρέμβαση προς τα αρμόδια υπουργεία, ζητώντας τη διερεύνηση του καταλόγου των επιχειρήσεων που δύνανται να απασχολούν εποχικούς εργαζόμενους από τρίτες χώρες, ώστε να συμπεριληφθούν ρητά και οι επιχειρήσεις εστίασης.

Σε ένα οικονομικό περιβάλλον πολυετών αναταράξεων, το Επιμελητήριο Χανίων συνεχίζει με συνέπεια να διοργανώνει στοχευμένες πρωτοβουλίες εξωστρέφειας και ισχυρών συμπράξεων προς όφελος της τοπικής οικονομίας, των επιχειρηματιών και των παραγωγών μας. Τα τελευταία χρόνια υλοποιούμε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο εξωστρέφειας για την προώθηση της κρητικής γης, με σημαντικές διοργανώσεις όπως το «Φεστιβάλ Γης – Άνθρωποι και Προϊόντα», το Φεστιβάλ Ελαιολάδου και Ελιάς, το «Ελέα Κίσαμος», καθώς και το Παγκρήτιο Φόρουμ Προώθησης Κρητικών Προϊόντων σε Αθήνα και Κρήτη, με στόχο τη διασύνδεση των κρητικών επιχειρήσεων τροφίμων με ξενοδόχους και δίκτυα διανομής τουρισμού.

Στο πλαίσιο του 11ου Ετήσιου Συμβουλευτικού Φόρουμ Πολιτιστικών Διαδρομών του Συμβουλίου της Ευρώπης, διοργανώσαμε στα Χανιά Φεστιβάλ Κρητικής Γαστρονομίας, προσφέροντας γευστικές εμπειρίες των εξαιρετικών χανιώτικων προϊόντων. Διαρκής μας δέσμευση είναι η ισόρροπη στήριξη κάθε χανιώτικης επαρχίας, με καταλύτη την εξωστρεφική και καινοτόμο ανάδειξη της υπεραξίας της κρητικής γης. Για να αναδείξουμε τη βιωματική γαστρονομία σε

ισχυρό αναπτυξιακό πυλώνα των Χανίων, προωθούμε πολυδιάστατα τη διασύνδεση της αγροδιατροφής με τον τουρισμό εμπειρίας και την τοπική ταυτότητα.

Εξελίσσουμε τη διεθνώς αναγνωρισμένη ταυτότητα της κρητικής διατροφής από προϊόν σε εμπειρία. Αξιοποιούμε τη δυναμική του βιωματικού τουρισμού για να αυξήσουμε τη δαπάνη ανά επισκέπτη και να επιμηκύνουμε την τουριστική περίοδο. Ως Επιμελητήριο Χανίων συνεχίζουμε να επενδύουμε στα πολύτιμα εργαλεία της εκπαίδευσης και της καινοτομίας στη βιωματική γαστρονομία.

Στοχεύουμε στη δημιουργία ανθρώπινου δυναμικού υψηλής κατάρτισης, με επίκεντρο την κρητική διατροφή και τις βιώσιμες πρακτικές της, σε στενή συνεργασία με τα ακαδημαϊκά ιδρύματα του νησιού, όπως το ΜΑΙΧ και το Πολυτεχνείο Κρήτης. Μόλις την περασμένη εβδομάδα, στο πλευρό του Συλλόγου Ιδιοκτητών Ελαιουργείων Νομού Χανίων, ολοκληρώσαμε εξειδικευμένο εκπαιδευτικό σεμινάριο για τις σύγχρονες τεχνολογίες ελαιοποίησης και την ποιότητα του κρητικού ελαιολάδου, φιλοξενώντας κορυφαίους επιστήμονες από την Ιταλία και την Ελλάδα. Πριν από λίγους μήνες, συνδιοργανώσαμε στα Χανιά –με ρεκόρ συμμετοχών– τον Antenna International Olive Oil Competition 2025, τον μοναδικό διεθνή διαγωνισμό ελαιολάδου που πραγματοποιείται στην Ελλάδα, με 630 συμμετοχές από 24 χώρες και δεκάδες κορυφαίες προσωπικότητες της παγκόσμιας αγροδιατροφής.

Ανάμεσα στις στρατηγικές προτεραιότητες του Επιμελητηρίου μας για το μέλλον των προϊόντων της χανιώτικης γης περιλαμβάνονται:

- η δημιουργία ψηφιακού εδαφολογικού χάρτη για την Π.Ε. Χανίων, ως θεμέλιο της έξυπνης γεωργίας και διαχείρισης,
- η ίδρυση σύγχρονου Κέντρου Κρητικής Γαστρονομίας «Cretan Food Experience» στα αναπλασμένα Νεώρια του Ενετικού Λιμανιού,
- η επέκταση του καταξιωμένου Φόρουμ Κρητικών Προϊόντων, μετά την Αθήνα, και σε άλλες πρωτεύουσες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Τα τελευταία χρόνια, οι εξωστρεφείς Χανιώτες επιχειρηματίες και η πολύπειρη παραγωγή μας, με σχέδιο, συνεργασία και σκληρή δουλειά, κατορθώνουμε να υπερβούμε τα εμπόδια των αλληπάλληλων κρίσεων, κατακτώντας νέες διεθνείς αγορές και υψηλούς εξαγωγικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Οι επιχειρηματίες των Χανίων συνεχίζουμε να πρωτοπορούμε και να συνεργαζόμαστε στενά με τους παραγωγούς του τόπου μας, ώστε να δημιουργήσουμε όλοι μαζί ένα ακόμη πιο συμπαγές αναπτυξιακό μέτωπο υπεραξίας για τον διατροφικό πλούτο της χανιώτικης γης.

Ιωάννης Ζερβός
Δήμαρχος Σφακίων

Ιωάννης Ζερβός

Καλημέρα κυρίες και κύριοι, και σας ευχαριστώ και προσωπικά που ο Επανασχεδιασμός του Πρωτογενή Τομέα, είναι θέμα για το οποίο δείχνετε ενδιαφέρον και αναγνωρίζετε πως μέσω της επιμέλειας μας και των σωστών κινήσεων σχετικά με τον πρωτογενή τομέα, μπορούμε να ενώσουμε την παράδοση της κρητικής γης με την καινοτομία και την εξωστρέφεια.

Όλοι εμείς που βρισκόμαστε στο τιμόνι της διοίκησης και της οργάνωσης, ο καθένας από το δικό του μετερίζι, αντιλαμβανόμαστε πως για να υπάρξει μέλλον, βιώσιμο μέλλον του πρωτογενή τομέα και των αγροτών μας των κτηνοτρόφων μας, των μελισσοκόμων, των αλιέων μας θα πρέπει να επενδύσουμε και να προτείνουμε λύσεις στις οποίες ο πυλώνας θα στηρίζει παράλληλα τόσο την αγροδιατροφή όσο και την επιχειρηματικότητα.

Ουδείς μας αμφισβητεί πως ο πρωτογενής τομέας είναι ο πυρήνας της κρητικής ταυτότητας, της οικονομίας μας και της κοινωνικής μας συνοχής, όπως επιμένω να λέω όπου βρεθώ και σταθώ.

Παρά τις συνεχιζόμενες προκλήσεις, τις αναταράξεις και τις δυσκολίες του, ο τομέας αυτός αδιαφιλονίκητα προσφέρει τα μέγιστα στην ανάπτυξη, στην απασχόληση ενώ όσο υπερβολικό και αν ακουστεί, είναι το σκούντημα που η γη μας δέχεται ότι δεν την εγκαταλείπουμε και θα συνεχίσουμε να αγωνιζόμαστε αλλά και να αγωνιούμε για αυτήν.

Πολύ γρήγορα να σας αναφέρω πως ο πρωτογενής τομέας της Κρήτης συμβάλλει στο 31% του

περιφερειακού ΑΕΠ, ενώ το ΑΕΠ της Κρήτης αντιπροσωπεύει το 12% του συνολικού πρωτογενούς ΑΕΠ της χώρας. Το 23,42% του ενεργού πληθυσμού εργάζεται σε αυτόν, ενώ εδώ στην Κρήτη διαθέτουν οι απασχολούμενοι, ισχυρή εξειδίκευση σε προϊόντα υψηλής ποιότητας, όπως το ελαιόλαδο, το κρασί και τα τυροκομικά.

Όλα αυτά έχουν έναν ισχυρό αντίκτυπο που δεν είναι άλλος από τη διεθνή αναγνώριση των προϊόντων μας που και αυτή με τη σειρά της αντανάκλα το μεγαλείο της ιστορίας μας, της παράδοσης και της μοναδικής γης, που για αυτή σήμερα συναντηθήκαμε και νοιαζόμαστε.

Συχνά γίνεται λόγος για ριζικό επανασχεδιασμό του πρωτογενούς τομέα και με την πάροδο των καιρών και των χρόνων διαπιστώνουμε ότι πλέον τούτο αφορά σε μια επιτακτική ανάγκη επιβίωσης. Διότι ας μην ξεχνάμε πως η τροφή παραμένει ο πλέον γερός κρίκος που συνδέει τις κοινωνίες και τους λαούς.

Η γεωργία, η κτηνοτροφία, η μελισσοκομία πιστεύω πως πρέπει να περάσουν σε έναν μοντέλο το οποίο θα εμπεριέχει τρία βασικά χαρακτηριστικά...

Το σεβασμό στο έργο των ανθρώπων του πρωτογενή τομέα, την ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας προϊόντων με τον απόλυτο σεβασμό στη φύση και επίσης, τη σχέση προϊόντων με την γαστρονομία και τον τουρισμό ο οποίος ενισχύει την οικονομία μας και τον κύκλο που κάνει κάθε χρόνο με τις ίδιες ακριβώς στάσεις ενδιαφέροντος.

Πιστεύω πως ο επανασχεδιασμός του Πρωτογενούς Τομέα πρέπει να ξεφύγει από το άγχος της μεγιστοποίησης της παραγωγής που όλα αυτά τα χρόνια αγχώνει τους ανθρώπους του συγκεκριμένου τομέα αλλά και σοκάρει τη γη, και να περάσουμε στην Αναγεννητική Γεωργία, με ποιοτικά καθαρά προϊόντα από μία ξεκούραστη γη η οποία θα πάψει να υποδέχεται χημικά, λιπάσματα και βία.

Την ίδια ώρα θα πρέπει με βάση την αγωνία μας για το μέλλον του νερού, να εντάξουμε στον πρωτογενή τομέα τη χρήση τεχνολογιών ακριβείας ώστε να καταφέρουμε την ελαχιστοποίηση της σπατάλης νερού.

Καθώς επίσης η τεχνολογία στην παραγωγή, να πάψει να έχει στόχο την υπερπαραγωγή και να στοχεύσουμε στην παραγωγή ποιοτικών προϊόντων όπου το παραγόμενο προϊόν θα έχει την τιμή που αξίζει ο κόπος του αγρότη, του κτηνοτρόφου, του μελισσοκόμου, του αλιέα και η ίδια αυτή τιμή θα αποτυπώνεται και θα ανταποκρίνεται στην αξία της Βιωματικής Γαστρονομίας στην οποία η τροφή είναι και ταξίδι και εμπειρία.

Διότι καταναλώνοντας ο πολίτης μας αλλά και ο επισκέπτης, ο τουρίστας ο κάθε πραγματικά ενδιαφερόμενος για τον πολιτισμό και την ταυτότητα μας, ένα υπέροχο ποιοτικά πιάτο θα μπορεί να ταξιδέψει στη διαδρομή της Κρήτης που περνάει μέσα από τον αγρότη, τον κτηνοτρόφο, το βοσκό μας και τον μελισσοκόμο μας.

Οπότε πρέπει να αφοσιωθούμε πιστεύω, σε έναν επανασχεδιασμό του πρωτογενούς τομέα ο οποίος θα περιλαμβάνει την ανάδειξη αυτών των ιστοριών, αυτών των διαδρομών που σήμερα πια δεν φοβούνται ούτε την τεχνολογία, μήτε όμως και την εκπαίδευση και την καινοτομία.

Είμαι πεπεισμένος ότι αν καταφέρουμε να συνδέσουμε τον επαναπροσδιορισμό και επανασχεδιασμό του πρωτογενή τομέα με το περιβάλλον, τη γαστρονομία, τον τουρισμό, και τις ανάγκες των ανθρώπων του πρωτογενή τομέα, θα καταφέρουμε πολλά μεταξύ αυτών και τη μείωση του περιβαλλοντικού μας αποτυπώματος το οποίο πλέον έχει σχεδόν καταστρέψει, όχι μόνο κλονήσει αλλά καταστρέψει τη γη μας και τις θάλασσες μας.

Αυτός είναι και ο λόγος που επιμένω να εντάσσω στην ιδέα και το στόχο του επανασχεδιασμού τους πρωτογενούς τομέα είναι, τη διάσταση της ηθικής, και του σεβασμού στον κάθε εργαζόμενο του τομέα.

Ένας φίλος μου, είπε χθες το βράδυ, πως ο επανασχεδιασμός του πρωτογενούς τομέα δεν είναι μόνο ζήτημα οικονομικών δεικτών ή γεωπονικών μεθόδων. Είναι η προσπάθεια να ξαναβρούμε την ανθρωπιά μας μέσα από την τροφή. Και σε αυτό θέλω να καταφέρουμε να επενδύσουμε, να σχεδιάσουμε, να προτείνουμε.

Ως Δήμαρχος Σφακίων πιστεύω πως τα Σφακιά είναι ένα πολύ σοβαρό αντιπροσωπευτικό τερέν για να σχεδιαστεί ο αγώνας, του μοντέλου που σας προτείνω. Τα Σφακιά τόπος του ουρανού, της θάλασσας, με ανθρώπους που επιμένουν να μη χάσουν την ταυτότητα τους, τις ρίζες τους και να μην ξεκόψουν από το παρελθόν το οποίο εμπεριέχει και τη γεύση της μάνας της γιαγιάς και τον ιδρώτα του πατέρα του παππού, τόπος άγριος, επιβλητικός, μα και ζωηρός, ουσιαστικός, αληθινός, τίμιος και αξιοπρεπής.

Ότι δηλαδή θέλει ο κάθε άνθρωπος να συμβαίνει στο τραπέζι που κάθεται με τους φίλους και την οικογένειά του. Αλήθεια και αξιοπρέπεια. Ιστορίες και τιμιότητα.

Στα Σφακιά όλα όσα συμβαίνουν στον πρωτογενή τομέα

δεν αφορούν μόνο στα λεφτά, στο πορτοφόλι, στις τσέπες. Αφορούν κυρίως στον τρόπο ζωής, τιμής και επιβίωσης.

Για αυτό επιμένω πως ο επανασχεδιασμός του πρωτογενή τομέα επιβάλλεται διότι αυτό που πολλοί λένε ως απομόνωση 100 % θα μετατραπεί αν πετύχουμε, σε «Αυθεντική Εμπειρία».

Σας ανέφερα για την αναγεννητική γεωργία και κτηνοτροφία. Αυτό για τα Σφακιά σημαίνει αιγοπροβατοτροφία χαμηλής έντασης, διατήρηση των αυτόχθονων φυλών και χρήση των ορεινών βοσκοτόπων χωρίς υπερβόσκηση. Διότι έτσι θα καταφέρουμε να διατηρήσουμε την ποιότητα, την ταυτότητα και τα προϊόντα μας να παραμείνουν με ενδιαφέρον στους καταναλωτές και περιζήτητα.

Μπορώ να σας πως πολλές ιδέες, έχω χιλιάδες εικόνες στο μυαλό μου για τον αγρότη, τον κτηνοτρόφο, το στρωμένο τραπέζι, τον τουρίστα, το χαμόγελο του, πάνω από το σταμναγκάθι, τη γραβιέρα, τη Σφακιανή πίτα, τα καλιτσούνια, το γάλα και τις ιστορίες των βοσκών και των αγροτών.

Όμως δε θα σας κουράσω άλλο. Θέλω να πιστεύω

ότι το δικό μας μάρκετινγκ στα Σφακιά μπορεί να είναι η διατήρηση των μικρών οικογενειακών μονάδων, η παραγωγή και πάλι ορεινών προϊόντων όπως άγρια χόρτα και τα μοναδικά βότανα του δυτικού βασιλείου του οικοσυστήματός μας, η πεποίθηση πως αν συνδέσουμε το σήμερα της παραγωγής μας με το χθες των οικογενειών μας και των ανθρώπων του τόπου μας θα καταφέρουμε να έχουμε και έσοδα, και ποιότητα και ταυτότητα και χαμόγελο.

Τα ζωντανά χωριά μας δεν μπορούν να υπάρξουν με νεκρούς τόπους με πονεμένη γη και με αγωνία για το μέλλον των παιδιών μας.

Όπως η φύση δε χαρίζεται έτσι δεν πρέπει να χαριστούμε και εμείς σε ημερίδες, φόρουμ, συσκέψεις και ανολοκλήρωτους σχεδιασμούς. Διότι το μέλλον μας, επιβάλλει ταχύτητα στις κινήσεις και τις πράξεις μας διότι πρέπει να καταλάβουμε ότι κάθε απομόνωση μπορεί να γίνει προορισμός αξιών.

Με αυτές τις αξίες εύχομαι, να λιπάνουμε τα χωράφια μας και να ταΐσουμε τα ζωντανά μας.

Σας ευχαριστώ.

Γιώργος Πελεκανάκης
Πρόεδρος ΠΟΔΙΞ -
Πανελλήνιας Ομοσπονδίας
Διευθυντών Ξενοδοχείων
Αντιπρόεδρος
Δικτύου Κρητικού Ελαιολάδου

Γιώργος Πελεκανάκης

Κυρίες και κύριοι,

Ο πρωτογενής τομέας αποτέλεσε διαχρονικά τη βάση της ελληνικής οικονομίας, της κοινωνικής συνοχής και της επισιτιστικής μας ασφάλειας. Σήμερα, όμως, βρίσκεται μπροστά σε μια κρίσιμη καμπή. Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, το αυξημένο κόστος παραγωγής, η γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και ο έντονος διεθνής ανταγωνισμός καθιστούν σαφές ότι ο πρωτογενής τομέας δεν μπορεί να συνεχίσει να λειτουργεί με τα μοντέλα του παρελθόντος.

Ο επανασχεδιασμός του πρωτογενή τομέα δεν είναι επιλογή. Είναι αναγκαιότητα.

Πρώτον, απαιτείται μετάβαση σε ένα βιώσιμο και ανθεκτικό παραγωγικό μοντέλο. Η ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, ιδιαίτερα του νερού και του εδάφους, η μείωση των εισροών και η υιοθέτηση πρακτικών φιλικών προς το περιβάλλον αποτελούν προϋπόθεση για τη μακροχρόνια επιβίωση της αγροτικής παραγωγής. Η βιωσιμότητα δεν είναι εμπόδιο στην ανάπτυξη αλλά είναι το θεμέλιό της.

Δεύτερον, ο ψηφιακός μετασχηματισμός πρέπει να περάσει και στον πρωτογενή τομέα. Η γεωργία ακριβείας, οι έξυπνες αρδευτικές πρακτικές, η αξιοποίηση δεδομένων και νέων τεχνολογιών μπορούν να μειώσουν το κόστος, να αυξήσουν την παραγωγικότητα και να βελτιώσουν την ποιότητα των προϊόντων. Η τεχνολογία μπορεί να καταστήσει τον αγρότη

πιο ανταγωνιστικό και λιγότερο ευάλωτο.

Τρίτον, είναι απαραίτητη η επένδυση στον άνθρωπο. Η προσέλκυση νέων στον πρωτογενή τομέα, η συνεχής εκπαίδευση, η συμβουλευτική υποστήριξη και η ενίσχυση των συλλογικών σχημάτων παραγωγών μπορούν να ανανεώσουν το αγροτικό δυναμικό της χώρας. Ο σύγχρονος αγρότης είναι επιχειρηματίας, διαχειριστής και γνώστης της αγοράς.

Τέταρτον, ο επανασχεδιασμός περνά μέσα από τη σύνδεση της παραγωγής με την προστιθέμενη αξία. Ποιοτικά, πιστοποιημένα προϊόντα, τοπική ταυτότητα, μεταποίηση,

εξαγωγικός προσανατολισμός και σύνδεση με τον τουρισμό μπορούν να αυξήσουν το εισόδημα των παραγωγών και να ενισχύσουν την εθνική οικονομία.

Κυρίες και κύριοι,

Ο επανασχεδιασμός του πρωτογενή τομέα απαιτεί **όραμα, συνεργασία και συνέπεια**. Κράτος, παραγωγοί, επιστημονική κοινότητα και ιδιωτικός τομέας οφείλουν να εργαστούν από κοινού για έναν πρωτογενή τομέα σύγχρονο, βιώσιμο και ανταγωνιστικό.

Έναν τομέα που δεν θα ακολουθεί απλώς τις εξελίξεις, αλλά θα τις διαμορφώνει.

Video

Νικόλαος Παπαχρήστος

Νικόλαος Παπαχρήστος
Πρόεδρος
Λέσχης Αρχιμαγείρων
Ελληνικής Γαστρονομίας

Καλημέρα σε όλους σε αυτό το Συνέδριο.

Ονομάζομαι Νίκος Παπαχρήστος και είμαι ο Πρόεδρος της Λέσχης Αρχιμαγείρων Ελληνικής Γαστρονομίας. Η Λέσχη μας έχει παρά πολλά χρόνια που ιδρύθηκε από συναδέλφους που αγαπάνε την ελληνική κουζίνα και μελή της είναι αξιόλογοι επαγγελματίες από όλη την Ελλάδα και από όλες τις θέσεις της ελληνικής γαστρονομίας και δεν επικεντρώνεται μονό στους μάγειρες και στους σεφ.

Είναι τιμή μας που είμαστε σε αυτήν την φιλόξενη γη με την αστείρευτη ιστορία την μοναδική γαστρονομική παράδοση και την πληθώρα των υλικών που προσφέρει στην ελληνική γαστρονομία. Η κριτική γη είναι ένας θησαυρός υλικών και συνταγών που εμπνεουν συναδέλφους όχι μονό στην Ελλάδα αλλά σε όλον τον κόσμο.

Σε αυτό το σημείο θα σας μιλήσω για την βιώσιμη κουζίνα. Είναι κάτι σημαντικό για την τοπική παράγωγή για το περιβάλλον για την οικονομία και περισσότερο για την τοπική οικονομία και για την ποιότητα ζωής. Θα μεταβώ σε τεχνικούς όρους αλλά θα προσπαθήσω να είμαι όσο το δυνατόν σύντομος και περιεκτικός και χωρίς να κάνω εκπτώσεις στο νόημα.

Οικολογικό Αποτύπωμα:

Αυτός είναι ένας δείκτης που εκφράζει ότι όλοι οι φυσικοί πόροι που είναι διαθέσιμοι στη γη απαιτούν χώρο για να αναγεννηθούν. Αυτοί οι πόροι χρησιμοποιούνται για την παραγωγή ενέργειας και ρούχων, για παράδειγμα, και φυσικά και τροφίμων. Έτσι, αυστηρά μιλώντας, το οικολογικό αποτύπωμα

ενός τροφίμου δείχνει πόση έκταση γης καταναλώνει. Στη γενική χρήση του όρου, ωστόσο, συνήθως λαμβάνει επίσης υπόψη την ποσότητα νερού που απαιτείται για την παραγωγή και πόση ποσότητα CO₂. Το προϊόν ή το τρόφιμο καταναλώνεται πριν φτάσει στο σημείο πώλησής του από τον τόπο παραγωγής, όπως με φορτηγό, πλοίο ή αεροπλάνο.

Bee Decline: εξασθενιση του πληθυσμού τις μέλισσας

Μπορείτε να βοηθήσετε να σταματήσει μέσω της κουζίνας και μέσω της αγοραστικής σας συμπεριφοράς. Όσοι αγοράζουν προϊόντα που προέρχονται από τη βιομηχανική γεωργία συμβάλλουν στην προοδευτική απώλεια ανθισμένων λιβαδιών και στην απώλεια τις μελισσοκομίας

Βιοδιασπασιμότητα:

Τα πλαστικά ή οι χημικές ουσίες που χρησιμοποιούνται στην κουζίνα είναι βιολογικά μη αποικοδομήσιμα. Ωστόσο, υπάρχουν καλές εναλλακτικές.

Αποψίλωση των δασών:

Αυτό οφείλεται κυρίως στη δημιουργία βοσκοτόπων για βοοειδή. Οι άνθρωποι που τρώνε πολύ βοδινό κρέας συμβάλλουν σε αυτή την αποψίλωση των δασών.

Δίκαιο εμπόριο:

Κανείς δεν μπορεί να κάνει εντελώς χωρίς προϊόντα από μακρινές χώρες, για παράδειγμα καφέ. Όταν αγοράζετε καφέ δικαίου εμπόριου, βοηθάτε στην υποστήριξη της ιδέας της βελτίωσης των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης των ανθρώπων που παρήγαγαν τον καφέ ή το κακάο σας

Κυκλική Οικονομία ή Ανακύκλωση:

Αυτό σημαίνει ότι οι πόροι υφίστανται μακρύ κύκλο ζωής, ανακυκλώνονται συνεχώς και επαναχρησιμοποιούνται ξανά και ξανά.

Σπατάλη τροφίμων:

Μπορεί περιστασιακά να χρειαστεί να πετάξετε χαλασμένα τρόφιμα. Τα μη επεξεργασμένα φρούτα και λαχανικά από την αγορά χαλάνε ιδιαίτερα πιο γρήγορα. Επομένως, αγοράστε μόνο την ποσότητα φαγητού που είναι απολύτως απαραίτητη για την κουζίνα σας.

Εργοστασιακή εκτροφή:

Αποφεύγουμε την κατανάλωση κρέατος από εργοστασιακή εκτροφή και καταναλώνουμε κρέας που προέρχεται από βιολογική γεωργία και, εάν είναι δυνατόν, από τοπική φάρμα.

Μικροπλαστικά:

Αυτά τα μικροσκοπικά πλαστικά σωματίδια - κυρίως μικρότερα από μισό χιλιοστό - απελευθερώνονται από

πλαστικά δοχεία, τα οποία χρησιμοποιούμε συχνά για την αποθήκευση συστατικών και γευμάτων.

Φυτοφάρμακα:

Στη βιώσιμη κουζίνα απέχετε από τρόφιμα που παράγονται με φυτοφάρμακα. Τα φρούτα, για παράδειγμα, είναι πολύ καλύτερα και πιο υγιεινά όταν δεν αντιμετωπίζονται εχθροί τις καλλιέργειας με χημικά παρασκευάσματα.

Υπεραλίευση:

Σας αρέσει να τρώτε ψάρια; Για να βεβαιωθείτε ότι τα ψάρια και τα θαλασσινά θα συνεχίσουν να είναι διαθέσιμα σε αφθονία και ότι οι πληθυσμοί των ψαριών προστατεύονται. Θα πρέπει να αποφεύγετε είδη που απειλούνται με εξαφάνιση, όπως ο τόνος ή το χέλι. Η Ελλάδα ακολουθεί τα πρότυπα βιώσιμων αλιευτικών πρακτικών αν και τα αλιεύματα όλο και μειώνονται, επίσης η υδατοκαλλιέργεια αν και είναι μια λύση ως προς αυτό το πρόβλημα χρησιμοποιεί άλευρα από αγρία ψαριά για την τροφή των ψαριών .

Αγορά προϊόντων χωρίς συσκευασία

Μηδενικά απόβλητα:

Η παραγωγή απολύτως μηδενικών αποβλήτων είναι πιθανώς αδύνατη, αλλά αν προσπαθήσετε να παράγετε όσο το δυνατόν λιγότερα απόβλητα, τουλάχιστον θα πλησιάσετε τον στόχο. Το αποτέλεσμα: Σπαταλάτε ακόμη λιγότερους πόρους και έτσι συμβάλλετε σημαντικά σε μια βιώσιμη, οικολογική κουζίνα.

Και στο τέλος έχουμε τον βιγανισμό και την χορτοφαγία που είναι και αυτοί οι δυο τελευταίοι αλλά όχι ασήμαντοι ορισμοί για μια βιώσιμη γαστρονομία.

Έν κατακλείδι πρέπει να τα συμπυκνώσω τα προαναφερθέντα είναι βιολογικά προϊόντα από παράγωγους με όσο το δυνατόν πιο κοντά στο μέρος κατανάλωσης.

Κλείνοντας, θα ήθελα να σας αφήσω με μια σκέψη. Στη βιωματική γαστρονομία, ο σεφ δεν είναι πια μόνο μάγειρας, είναι σκηνοθέτης. Και εμείς, ως στελέχη και επαγγελματίες, είμαστε οι παραγωγοί αυτών των παραστάσεων.

Η πρόκληση για όλους μας σε αυτό το Συνέδριο δεν είναι να βρούμε την επόμενη «σουπερ-τροφή», αλλά τον επόμενο τρόπο να αγγίξουμε την καρδιά του επισκέπτη.

Γιατί στο τέλος της ημέρας, η γαστρονομία είναι η πιο άμεση μορφή πολιτισμού που μπορούμε να προσφέρουμε. Σας ευχαριστώ.»

Video

Νεκταρία Κοκκινάκη

Ευχαριστώ πολύ για την τιμή, κύριε Πρόεδρε. Δεν ήμουν προετοιμασμένη για να έχω ετοιμάσει κάποιον λόγο, αλλά πραγματικά είναι μεγάλη μου χαρά και τιμή που βρίσκομαι εδώ και που είμαι μέλος της Λέσχης Αρχιμαγείρων Ελλάδος και της ελληνικής γαστρονομίας.

Εδώ και πολλά χρόνια προσπαθώ να εκπροσωπώ την κρητική κουζίνα, τις κρητικές πρώτες ύλες, όλα αυτά που παράγει ο τόπος μας. Για μένα αυτό το ταξίδι ξεκίνησε από την αγάπη μου για τον τόπο μου, για τις ρίζες μου και για τους ανθρώπους που ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα και τη γη. Είμαι κι εγώ παιδί αγροτικής οικογένειας και μεγάλωσα βλέποντας τον κόπο του πατέρα μου να παράγει ό,τι του έδινε η γη. Αυτό θέλω να αναδεικνύω και αυτό είναι το όνειρό μου: τα κρητικά προϊόντα να γίνουν γνωστά σε όλο τον κόσμο.

Ευτυχώς, τα τελευταία χρόνια γίνεται μια πολύ όμορφη προσπάθεια -από σεφ, μαγείρους, ανθρώπους που αγαπούν τη γαστρονομία, αλλά και με τη στήριξη της Περιφέρειας- για να αναδειχθούν τα κρητικά προϊόντα. Και πραγματικά το αξίζουν. Αξίζουν να βρίσκονται στο υψηλότερο βάθρο, γιατί είναι ό,τι καλύτερο μπορεί να παράξει η γη μας, και παράγονται με πολύ κόπο και αγάπη από τους ανθρώπους μας. Από το δικό μας μετερίζι προσπαθούμε να τα προωθούμε και να τα τιμούμε.

Ο τουρισμός, όπως είπε και ο Πρόεδρος, είναι ένα πολύ μεγάλο κομμάτι. Εύχομαι όλοι οι διευθυντές και οι ιδιοκτήτες ξενοδοχείων να δουν την αξία των κρητικών προϊόντων, να τα εντάξουν στα ξενοδοχεία τους, και εμείς -οι μάγειρες και οι σεφ- να τα χρησιμοποιούμε με σεβασμό και αγάπη, τιμώντας τον κόπο των παραγωγών.

Σας ευχαριστώ πολύ. Να είστε καλά.

Video

Νεκταρία Κοκκινάκη
Βραβευμένη Σεφ
Επίτιμο Μέλος Λέσχης Αρχιμαγείρων
Ελληνικής Γαστρονομίας

Χρήστος Γιαννακάκης
Αντιπρόεδρος Εθνικής Ένωσης
Αγροτικών Συνεταιρισμών
(ΕΘΕΑΣ)

Χρήστος Γιαννακάκης

Κυρίες και κύριοι,

θα ήθελα κι εγώ με τη σειρά μου να ευχαριστήσω θερμά την Οργανωτική Επιτροπή, τον κύριο Λιακάκη και τον κύριο Σπύρο Μπαλαντίνο για την πρόσκληση και για την ευκαιρία που μου δίνεται να έρθω σε άμεση επαφή με τον παραγωγικό μηχανισμό των Χανίων. Ήδη έχουμε αναπτύξει επαφές και με τον Αγροτικό Συνεταιρισμό, συζητώντας για ζητήματα που αφορούν κυρίως το λάδι.

Είμαι Αντιπρόεδρος της Εθνικής Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών, καθώς και του Αγροτικού Συνεταιρισμού Βέροιας «Venus», του μεγαλύτερου συνεταιρισμού της χώρας, με περίπου 400 φυσικά μέλη και κύκλο εργασιών που αγγίζει τα 110 εκατομμύρια ευρώ – αποκλειστικά από εξαγωγές. Διαθέτουμε δύο εργοστάσια κονσερβοποιίας και εξετάζουμε την απόκτηση σημαντικού μεριδίου σε μονάδα της Λακωνίας για την παραγωγή χυμών πορτοκαλιού. Θεωρώ ότι πολλά από αυτά τα θέματα ενδιαφέρουν και εσάς, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του Κρητών Καλλιεργείν, όπου ο πυρήνας της παραγωγής είναι οι ελιές.

Η Κρήτη είναι διεθνώς αναγνωρισμένη για το εξαιρετικής ποιότητας ελαιόλαδο και τα τυροκομικά της προϊόντα. Με τον κύριο Μπαλαντίνο, πριν από λίγο καιρό, συζητήσαμε τη στήριξη της Εθνικής Ένωσης στην ίδρυση της ****Διεπαγγελματικής Οργάνωσης Γραβιέρας Κρήτης****. Στόχος μας είναι, μέσα από έναν οργανωμένο μηχανισμό που θα στηρίζει τον πρωτογενή τομέα, τους παραγωγούς, τους μεταποιητές – ιδιώτες και συνεταιριστές – να προωθήσουμε και να διαφημίσουμε αυτό το μοναδικό προϊόν στις διεθνείς αγορές.

Παράλληλα, ως Εθνική Ένωση έχουμε ιδρύσει και μία ****ανώνυμη εμπορική εταιρεία****, η οποία αποτελεί τον επιχειρηματικό μας βραχίονα και της οποίας έχω την τιμή να προεδρεύω. Σκοπός μας είναι να ανοίξουμε δρόμους για τα ελληνικά και τα κρητικά προϊόντα στις

Video

διεθνείς αγορές. Πρόσφατα, σε εκθέσεις τροφίμων στην Κουάλα Λουμπόρ και παλαιότερα στο Βιετνάμ, είδαμε ότι οι τιμές της φέτας και των αντίστοιχων προϊόντων τύπου γραβιέρας φτάνουν τα 31 ευρώ το κιλό. Αυτό δείχνει ότι η διεθνής αγορά είναι έτοιμη να δεχτεί τα προϊόντα μας σε υψηλές τιμές και με σημαντική προστιθέμενη αξία.

Εσείς, επιπλέον, έχετε το μεγάλο πλεονέκτημα του τουρισμού. Αν συνδυάσουμε την αύξηση της κατανάλωσης μέσω του τουριστικού ρεύματος με ένα στοχευμένο εξαγωγικό κομμάτι, μπορούμε να πετύχουμε ακόμη μεγαλύτερη αξία για τα προϊόντα της Κρήτης.

Ωστόσο, το καλλιεργείν πρέπει να το ξαναδούμε συνολικά. Το εργατικό κόστος έχει εκτοξευθεί, οι υδατικοί πόροι μειώνονται, ενώ οι εισροές – φάρμακα, λιπάσματα – έχουν γίνει δυσβάσταχτες. Παράλληλα, το επιχειρηματικό μοντέλο του αγροτικού τομέα χρειάζεται ανασυγκρότηση.

Πριν από 3,5 χρόνια ταξίδεψα στο Βιετνάμ και στην Ταϊλάνδη, σε συναντήσεις με τα αντίστοιχα Υπουργεία Εργασίας, για να εξασφαλίσουμε εργατικό δυναμικό. Ήδη έχουμε αρχίσει να φέρνουμε εργάτες. Ως ΕΘΕΑΣ, πριν από λίγους μήνες, η κυβέρνηση μας ανέθεσε την υλοποίηση της Ελληνοαιγυπτιακής Συμφωνίας, η οποία είχε υπογραφεί πριν από τρία χρόνια αλλά δεν είχε ενεργοποιηθεί. Μετά από επίσκεψη στο Κάιρο και συμφωνία με το Υπουργείο Εργασίας της Αιγύπτου, ξεκινήσαμε από τον Φεβρουάριο να φέρνουμε τους πρώτους εργάτες.

Έχουμε ήδη πραγματοποιήσει συνεντεύξεις μέσω Teams με τους πρώτους 500 υποψήφιους, ώστε να

γνωρίζουμε ποιοι μετακαλούνται. Είναι ελεγμένοι από τις αρμόδιες υπηρεσίες ασφαλείας της Αιγύπτου και της Ελλάδας. Η συμφωνία προβλέπει ελάχιστο ημερομίσθιο 39,30 ευρώ μικτά – περίπου 35 ευρώ καθαρά. Για να γίνει αντιληπτή η διαφορά, στην Αίγυπτο ο εργάτης αμείβεται με περίπου 4 ευρώ την ημέρα για 8 ώρες εργασίας. Άρα, μπορούμε να εξασφαλίσουμε εργατικό δυναμικό και για την Κρήτη, σε λογικό κόστος, ώστε να σταθεροποιηθούν τα μεροκάματα.

Ταυτόχρονα, πειραματιζόμαστε με νέα συστήματα άρδευσης ισραηλινής τεχνολογίας, που μειώνουν την κατανάλωση νερού έως και 50% και διπλασιάζουν την παραγωγικότητα. Έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία σε Καλιφόρνια, Ινδονησία, Ουζμπεκιστάν, Μαρόκο και φυσικά στο Ισραήλ.

Η εμπορική εταιρεία που συστήσαμε σκοπεύει επίσης να αναλάβει τη διαχείριση εφοδίων σε λογικές τιμές, ώστε να μειωθεί το κόστος για τον παραγωγό, ενώ παράλληλα θα ενισχύσει την προώθηση των προϊόντων στις διεθνείς αγορές.

Ενδιαφερόμαστε να συνεργαστούμε τόσο με συλλογικότητες όσο και με ιδιωτικές επιχειρήσεις της Κρήτης, ώστε η εμπειρία μας στις διεθνείς αγορές να μεταφερθεί στα κρητικά προϊόντα και να επιτύχουμε υψηλότερες προστιθέμενες αξίες.

Συνοψίζοντας, βρισκόμαστε εδώ για πρακτικούς λόγους: για να συνεργαστούμε, να δημιουργήσουμε συλλογικά σχήματα και να στηρίξουμε τον κόσμο της παραγωγής.

Σας ευχαριστώ πολύ και είμαι στη διάθεσή σας για κάθε συζήτηση.

Κώστας Λιακάκης
Κρητών Επιχειρείν

Κώστας Λιακάκης

Αξιότιμοι προσκεκλημένοι, εκλεκτοί ομιλητές, κυρίες και κύριοι,

Με ιδιαίτερη χαρά και αίσθημα ευθύνης σας καλωσορίζω στη δεύτερη μεγάλη δράση του θεσμού «Κρητών Καλλιεργείν 2026». Η σημερινή μας συνάντηση δεν αποτελεί απλώς μια τυπική ημερίδα, αλλά τη μετουσίωση μιας διαρκούς προσπάθειας για την ανάδειξη της **αυθεντικής ταυτότητας** του νησιού μας. Μέσα από τις πέντε προγενέστερες δράσεις «Κρητών Φιλοξενείν» που υλοποιήσαμε με επίκεντρο την τουριστική οικονομία, καταλήξαμε σε ένα ακλόνητο συμπέρασμα ότι ο **πρωτογενής τομέας είναι η καρδιά που τροφοδοτεί το «brand» της Κρήτης**. Είναι το στοιχείο εκείνο που προσδίδει μοναδικότητα και χαρακτήρα στο τουριστικό μας προϊόν, καθιστώντας το νησί μας έναν προορισμό που δεν προσφέρει μόνο εικόνες, αλλά εμπειρίες, γεύσεις και αξίες.

Η σχέση μεταξύ αγροδιατροφής και τουρισμού είναι βαθιά **αμφίδρομη και οργανική**.

Από τη μία πλευρά, ο πρωτογενής τομέας χαρίζει στον τουρισμό την απαραίτητη **ταυτότητα** και ποιότητα.

Από την άλλη, ο τουρισμός λειτουργεί ως μια τεράστια, ζωντανή βιτρίνα, προσφέροντας στον παραγωγό τη μοναδική δυνατότητα να έρθει σε άμεση επαφή με τον υποψήφιο πελάτη του, είτε αυτός προέρχεται από την εγχώρια αγορά είτε από το εξωτερικό. Αυτή η «**συνάντηση**» στο τραπέζι του ξενοδοχείου ή του εστιατορίου είναι η καλύτερη πρεσβεία για τα κρητικά προϊόντα στις διεθνείς αγορές.

Το «Κρητών Καλλιεργείν» έχει πλέον καθιερωθεί ως ένας θεσμός ευρείας αποδοχής. Η σημασία του υπογραμμίζεται από την υποστήριξη των ανώτατων

θεσμικών φορέων της χώρας.

Με τιμή αναφέρω ότι η δράση μας τελεί υπό την **Αιγίδα** του **Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων**, του **Υπουργείου Τουρισμού**, καθώς και του **Υπουργείου Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής**.

Παράλληλα, η τοπική μας κοινωνία και η επιχειρηματικότητα αγκαλιάζουν ενεργά την προσπάθεια αυτή παρέχοντας την Αιγίδα τους..

Ευχαριστώ θερμά το **Περιφερειακό Επιμελητηριακό Συμβούλιο Κρήτης**, τον **Σύνδεσμο Ελαιοκομικών Δήμων Κρήτης (ΣΕΔΗΚ)**, την **Πανελλήνια Ομοσπονδία Διευθυντών Ξενοδοχείων (ΠΟΔΙΞ)**, το **Δίκτυο Οινοποιών Κρήτης**, τον **Δήμο Πλατανιά** και την **Ένωση Ιδιοκτητών και Δημοσιογράφων του Περιοδικού Τύπου (ΕΔΙΠΤ)**.

Μάλιστα, η σημερινή μας εκδήλωση συμπίπτει με μια έντονη δραστηριότητα των οινοποιών μας στο Ηράκλειο, όπου για ένα τριήμερο αναδεικνύεται ο κρητικός αμπελώνας μέσα από εκθέσεις και γευσιγνωσίες, αποδεικνύοντας τον δυναμισμό του κλάδου.

Στο «Κρητών Επιχειρείν» πιστεύουμε ακράδαντα ότι η πρόοδος δεν είναι καρπός μοναχικής πορείας. Οι δράσεις μας δεν σχεδιάστηκαν «για μοναχούς», αλλά για ανθρώπους που **πιστεύουν στις συνέργειες**.

Εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου στους συνδιοργανωτές μας, το **Επιμελητήριο Χανίων**, την **Περιφερειακή Αναπτυξιακή Εταιρεία Κρήτης Α.Ε. (ΠΑΝΕΤΑΙΚ)** και, φυσικά, το **Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων (ΜΑΙΧ)**, το οποίο μας φιλοξενεί στις εξαιρετικές εγκαταστάσεις του εδώ και χρόνια, αποτελώντας έναν φάρο γνώσης.

Φέτος, έχουμε την ιδιαίτερη τιμή να καλωσορίσουμε τη **Λέσχη Αρχιμαγείρων Ελληνικής Γαστρονομίας**. Η συμμετοχή τους προσθέτει μια νέα, βιωματική διάσταση στην Ημερίδα μας.

Μέσα από την ενότητα της **«βιωματικής γαστρονομίας»**, οι σεφ θα αναδείξουν πώς η πρώτη ύλη του Κρητικού παραγωγού, μεταμορφώνεται σε υψηλή τέχνη, συνδέοντας την παράδοση με τις σύγχρονες γαστρονομικές τάσεις.

Καμία μεγάλη προσπάθεια δεν μπορεί να τελεσφορήσει χωρίς την έμπρακτη στήριξη εκείνων που πιστεύουν στο όραμά μας.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ στους χορηγούς

μας, οι οποίοι αποτελούν τους στυλοβάτες της διοργάνωσης «Κρητών Καλλιεργείν 2026».

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει στους χορηγούς της Βιωματικής Γαστρονομίας, οι οποίοι με την ευγενική τους προσφορά σε **πρώτες ύλες**, κατέστησαν εφικτή την ανάδειξη της κρητικής κουζίνας στην πιο αγνή και δημιουργική της μορφή.

Η εμπιστοσύνη τους δεν αποτελεί μόνο μια στήριξη, αλλά μια βαθιά **επένδυση στην εξωστρέφεια του νησιού μας**. Χάρη στη δική τους συνδρομή, η θεωρία της γαστρονομικής υπεροχής μετατρέπεται σε μια **ζωντανή εμπειρία γεύσεων και αρωμάτων** που ταξιδεύει τις αισθήσεις μας και επιβεβαιώνει την **ποιότητα των κρητικών προϊόντων**.

Ένα από τα πιο ενθαρρυντικά στοιχεία της φετινής διοργάνωσης ήταν το πρωτοφανές ενδιαφέρον των ομιλητών. Η επιθυμία συμμετοχής και κατάθεσης απόψεων ήταν τόσο μεγάλη, που παρά τις προσπάθειές μας, δεν κατέστη δυνατό να καλύψουμε χρονικά το 100% των αιτημάτων.

Το γεγονός αυτό, αν και μας προκάλεσε οργανωτική πίεση, μας γεμίζει αισιοδοξία. Η ανάγκη των επιστημόνων και των επιχειρηματιών να μοιραστούν τη γνώση τους επιβεβαιώνει ότι το «Κρητών Καλλιεργείν» αποτελεί ένα **ζωντανό φόρουμ διαλόγου**.

Η συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων, φορέων και του εξαιρετικού επιστημονικού δυναμικού που διαθέτει το νησί μας, ανοίγει νέους δρόμους. Η **καινοτομία** και η **έρευνα**, που παράγονται στα ιδρύματά μας, μπορούν και πρέπει να αποτελέσουν τον **τρίτο πυλώνα της οικονομίας μας**, δίπλα στον τουρισμό και τον πρωτογενή τομέα.

Κλείνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι ο στόχος μας για το 2026 είναι να περάσουμε οριστικά από τη θεωρία στην καθημερινή πράξη. Οι προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής και του διεθνούς ανταγωνισμού απαιτούν λύσεις που είναι ταυτόχρονα **βιώσιμες, μακροχρόνιες και άμεσα εφαρμόσιμες**.

Η Κρήτη δεν είναι απλώς ένας τόπος, είναι ένας **τρόπος ζωής** και ένα **πρότυπο ανάπτυξης**. Πιστεύω ακράδαντα ότι μέσα από τις εργασίες της σημερινής Ημερίδας, -οι οποίες θα αποτυπωθούν στις σελίδες του περιοδικού Κρητών Επιχειρείν-, θα προκύψουν τα οφέλη εκείνα που θα διασφαλίσουν την ευημερία των επόμενων γενεών.

Σας ευχαριστώ από καρδιάς όλους για την παρουσία σας και τη συμβολή σας σε αυτό το ταξίδι.

CretanBusiness.gr

Δημοσιογραφική Ψηφιακή Πύλη Επιχειρηματικής Ενημέρωσης Προβολής & Δικτύωσης Αξιοπιστία • Εμπιστοσύνη

• Προβολή • Δικτύωση • Συνέργειες

**Πρωτογενούς παραγωγής
Μεταποίησης
Υπηρεσιών
Έρευνας
Καινοτομίας**

Υπό την Αιγίδα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Τουρισμού

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ
&
ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης
και Τροφίμων

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ

Περιφερειακό
Επιμελητηριακό Συμβούλιο Κρήτης

Wines of Crete
a sense of place

ΕΝΩΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΩΝ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ
ΤΥΠΟΥ

Ανεώνες Χαραβιτάκη

MEATING GROUP
est. 1949

Με την υποστήριξη

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
REGION OF CRETE

ΔΙΜΙΤΡΑ
Η δύναμη της φύσης
σε μια σταγόνα

Environments.gr

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
ΑΦΟΙ ΜΠΟΤΖΑΚΗ

MD
MUST Design

Επιμελητήριο
Χανίων

CIHEAM
MAI CHANIA

Περιφερειακή
Αναπτυξιακή
Εταιρεία
Κρήτης

COL
- CRETA CARGO LINES -
SHIPPING COMPANY

Cretan
AMBROSIA®

MOTORCLUB

Μανώλης Καρπαδάκης
 Αντιπρόεδρος
 Συνδέσμου Εξαγωγέων Κρήτης
 Στέλεχος εξαγωγών & Olive Oil Expert
 στην ΜΕΛΙΣΣΑ-ΚΙΚΙΖΑΣ ΑΒΕΕΤ
 εγκαταστάσεις Terra Creta

Μανώλης Καρπαδάκης

Προκλήσεις & ευκαιρίες στην αλυσίδα αξίας των αγροδιατροφικών προϊόντων μας

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά για την πρόσκληση και για τη θεματολογία της σημερινής Ημερίδας, η οποία αγγίζει έναν τομέα ζωτικής σημασίας για την Κρήτη: τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και τη θέση τους στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον. Όπως ανέφερα και στην εισαγωγή μου, «η εποχή μας χαρακτηρίζεται από μεγάλη μεταβλητότητα και από μεγάλη ταχύτητα αλλαγών». Αυτές οι αλλαγές επηρεάζουν άμεσα τον αγροδιατροφικό κλάδο, ο οποίος βρίσκεται στο επίκεντρο διεθνών εξελίξεων, νέων εμπορικών πολιτικών, κλιματικών πιέσεων και μεταβαλλόμενων απαιτήσεων των καταναλωτών.

Η αγορά σήμερα ζητά ποιότητα, αυθεντικότητα και εμπιστοσύνη. Ζητά προϊόντα με αναγνωρισμένη ταυτότητα, σταθερή αξία και υψηλή διατροφική ποιότητα. Η Κρήτη διαθέτει όλα τα εφόδια για να ανταποκριθεί σε αυτές τις απαιτήσεις, αρκεί να κινηθεί με στρατηγική και συνέπεια. Το κρίσιμο ερώτημα είναι κατά πόσο αντιλαμβανόμαστε το νέο περιβάλλον που διαμορφώνεται και αν είμαστε έτοιμοι να προσαρμοστούμε σε αυτό.

Η παράδοση αποτελεί θεμέλιο της κρητικής παραγωγής. Συνδέεται με τη γαστρονομία, την καθημερινότητα και την ταυτότητα του τόπου. Ωστόσο, η παράδοση από μόνη της δεν αρκεί. Πρέπει να συνδεθεί με τις ανάγκες της σύγχρονης αγοράς, οι οποίες καθορίζονται από τη νομοθεσία, τα δίκτυα διανομής και τις προσδοκίες των καταναλωτών. Όπως επισημάνθηκε, «η αγορά

είναι η ατμομηχανή που μας οδηγεί στο πώς πρέπει να παράξουμε τα προϊόντα». Αν δεν ακολουθήσουμε τις προδιαγραφές που θέτει, η εμπορική μας αξία θα παραμείνει χαμηλή.

Στην Κρήτη, ο αγροτικός τομέας χαρακτηρίζεται από μονοκαλλιέργεια. Το ελαιόλαδο και τα κηπευτικά αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της παραγωγής και των εξαγωγών. Δεν είναι τυχαίο ότι τα αγροδιατροφικά προϊόντα καλύπτουν το 60% των εξαγωγών του νησιού, ενώ το ελαιόλαδο και τα κηπευτικά αντιστοιχούν στο 88% αυτών. Χωρίς αυτά, ουσιαστικά δεν υπάρχουν εξαγωγές τροφίμων. Αυτό καθιστά επιτακτική την ανάγκη ενίσχυσης και αναβάθμισης των συγκεκριμένων κλάδων.

Δυστυχώς, στο ελαιόλαδο ελάχιστα έχουν αλλάξει τις τελευταίες δεκαετίες. Το 70% των εξαγωγών εξακολουθεί να γίνεται σε μορφή χύμα, με αποτέλεσμα να χάνεται μια προστιθέμενη αξία που μπορεί να ξεπεράσει το 40%. Χάνονται θέσεις εργασίας, χάνεται αναγνωρισιμότητα, χάνεται η δυνατότητα ανάπτυξης ενός κλάδου που θα μπορούσε να αποτελέσει διεθνές σημείο αναφοράς. Ταυτόχρονα, η παραγωγή ελαιολάδου στην Ελλάδα αναμένεται να μειωθεί έως το 2030, ενώ άλλες χώρες –όπως η Πορτογαλία και η Ισπανία– αυξάνουν την παραγωγή τους. Η Ελλάδα έχει χάσει το 60% της κατά κεφαλήν κατανάλωσης ελαιολάδου τις τελευταίες δεκαετίες, γεγονός που επιβεβαιώνει την ανάγκη για άμεση δράση.

Η λύση βρίσκεται στη βελτίωση της ποιότητας, στην αύξηση της τυποποίησης και στη διεύρυνση των αγορών. Για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται σταθερότητα στην ποιότητα – κάτι που σήμερα δεν είναι δεδομένο. Ο βασικός λόγος είναι η έλλειψη εκπαίδευσης. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο κείμενο, «η περισσότερη παραγωγή βασίζεται στην εμπειρική γνώση και στη γνώση του καφενείου». Η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις της ΕΕ στην εκπαίδευση του αγροτικού τομέα. Χωρίς σύγχρονη κατάρτιση, χωρίς επαγγελματικά πρότυπα, χωρίς πιστοποιημένες δεξιότητες, δεν μπορούμε να ανταγωνιστούμε χώρες που επενδύουν συστηματικά στη γνώση.

Ένα ακόμη ζήτημα είναι η ανισόρροπη ανάπτυξη

του νησιού. Ο τουρισμός, αν και αποτελεί βασικό πυλώνα της οικονομίας, συχνά λειτουργεί εις βάρος του αγροδιατροφικού τομέα. Η σύνδεση των δύο κλάδων παραμένει αδύναμη. Παρά τα έξι εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως, τα τοπικά προϊόντα δεν έχουν την παρουσία που τους αξίζει στα ξενοδοχεία και στην εστίαση. Αν εμείς οι ίδιοι δεν σεβόμαστε και δεν προβάλλουμε τα προϊόντα μας, πώς περιμένουμε να τα σεβαστεί ο επισκέπτης;

Σημαντικό εργαλείο αποτελεί το νέο ΠΓΕ «Κρήτη» για το ελαιόλαδο, το οποίο επιτρέπει την τυποποίηση εντός του νησιού και διασφαλίζει αυστηρές προδιαγραφές και αυθεντικότητα. Είναι μια ευκαιρία που πρέπει να αξιοποιηθεί στο έπακρο, σε αντίθεση με τα υπάρχοντα ΠΟΠ, τα οποία συχνά συσκευάζονται εκτός Κρήτης, με απώλεια προστιθέμενης αξίας.

Τέλος, οι διεθνείς εμπορικές συμφωνίες –όπως η Mercosur ή η συμφωνία με την Ινδία– δημιουργούν νέες προκλήσεις και ευκαιρίες. Η Ελλάδα πρέπει να παρακολουθεί στενά τις εξελίξεις και να προστατεύει τα προϊόντα της, ιδιαίτερα εκείνα με ονομασία προέλευσης.

Προτάσεις για το μέλλον

- Συστηματική γνώση των αγορών και του ανταγωνισμού. Κάθε προϊόν απαιτεί στοχευμένη στρατηγική.
- Ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων για παραγωγούς και μεταποιητές. Η εκπαίδευση είναι ο μόνος δρόμος για σταθερή ποιότητα.
- Αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Κρήτης με ενιαίες δράσεις. Ο τουρισμός και η αγροδιατροφή πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά.
- Προώθηση συνεργατικών μοντέλων μεταξύ παραγωγών και εξαγωγέων.
- Ανάπτυξη προδιαγραφών για επισκέψιμες μονάδες και ελαιοτουρισμό.
- Δημιουργία κρητικού σήματος ποιότητας.

Η Κρήτη έχει όλα τα εφόδια για να πρωταγωνιστήσει διεθνώς. Το στοιχείο είναι να μετατρέψουμε τις προκλήσεις σε ευκαιρίες και να χτίσουμε ένα βιώσιμο, ανταγωνιστικό και εξωστρεφές αγροδιατροφικό μοντέλο για τις επόμενες δεκαετίες.

Ιωάννης Αναστασιάδης
 Αντιπεριφερειάρχης Κλιματικής Αλλαγής
 & Βιώσιμης Κινητικότητας,
 Περιφέρειας Κρήτης

Ιωάννης Αναστασιάδης

Κλιματική Μετάβαση στην Πράξη

Η Κρήτη ως Ζωντανό Εργαστήριο Συνεργασίας και Ανθεκτικότητας

«Η κλιματική αλλαγή έγινε κρίση και η κρίση έγινε νέα πραγματικότητα». Με αυτή τη φράση, που αποτυπώνει το πνεύμα της εποχής, ξεκινά μια ομιλία που δεν περιορίζεται στη διαπίστωση του προβλήματος, αλλά επιχειρεί να χαράξει μια νέα πορεία. Γιατί, όπως επιώθηκε χαρακτηριστικά, «όλοι δουλεύουμε με ζήλο, κατά μόνας», όμως το ζήτημα έχει αλλάξει πίστα. Η πολυπλοκότητα της κλιματικής κρίσης απαιτεί συνεργασία, διάλυση των σιλό και μια νέα συλλογική συνείδηση.

Η παγκόσμια εικόνα: επιστήμη, τεχνολογία και η απόσταση από την εφαρμογή

Σε διεθνές επίπεδο, τα δεδομένα είναι αδιαμφισβήτητα. Ο IPCC συγκεντρώνει και κωδικοποιεί την παγκόσμια επιστημονική γνώση, καταδεικνύοντας ότι η κλιματική κρίση δεν είναι πλέον μελλοντικό σενάριο αλλά παρόν.

Η αύξηση των αερίων του θερμοκηπίου, η άνοδος της θερμοκρασίας και η αποσταθεροποίηση του κλίματος συνδέονται με μεταναστευτικές ροές, συγκρούσεις, πανδημίες και οικονομικές αναταράξεις. Την ίδια στιγμή, η τεχνολογία προσφέρει λύσεις: φωτοβολταϊκά που ξεπέρασαν κάθε προσδοκία, ανεμογεννήτριες υψηλής απόδοσης, ηλεκτροκίνηση, νέες τεχνολογίες τροφίμων και εξοικονόμησης νερού. Ωστόσο, η απόσταση ανάμεσα στην έρευνα και την εφαρμογή παραμένει μεγάλη. Η γνώση υπάρχει, αλλά δεν φτάνει εκεί όπου χρειάζεται.

Ευρώπη και Ελλάδα: ορθές στρατηγικές, αλλά χωρίς ενιαίο αφήγημα

Η Ευρώπη παραμένει ο «καλός μαθητής» της παγκόσμιας κλιματικής πολιτικής, με τη Συμφωνία του Παρισιού, το Fit for 55 και την Πράσινη Συμφωνία. Όμως η αυξανόμενη γραφειοκρατία και η απώλεια γεωπολιτικής ισχύος δημιουργούν αντιφάσεις. Η Ελλάδα, από την άλλη, βρίσκεται στην καρδιά της κλιματικής κρίσης. Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί hot spot, και η χώρα έχει βιώσει τις μεγαλύτερες πυρκαγιές και πλημμύρες της ιστορίας της. Παράλληλα, επιδιώκει αύξηση του τουρισμού, ανάπτυξη υποδομών και ενεργειακή αναβάθμιση. Αυτό που λείπει είναι το ενιαίο αφήγημα που θα συνδέσει όλα αυτά σε μια συνεκτική στρατηγική ανθεκτικότητας.

Κρήτη: το hot spot του hot spot

Η Κρήτη βιώνει ήδη τις συνέπειες: λαγοκέφαλοι, ξηρασία, ασθένειες, μειωμένη παραγωγή ελαιολάδου, προβλήματα στη μελισσοκομία. Την ίδια στιγμή, αναπτύσσονται μεγάλα έργα υποδομής – ο νέος ΒΟΑΚ, το αεροδρόμιο στο Καστέλι, νέες ξενοδοχειακές μονάδες, ενεργειακές επενδύσεις.

Κι όμως, μέσα σε αυτή την πίεση, το νησί διαθέτει ένα μοναδικό πλεονέκτημα: συνεννόηση και συγκρητισμό. Η συνεργασία μεταξύ φορέων, αυτοδιοίκησης και επιστημονικής κοινότητας αποτελεί σπάνιο κεφάλαιο. Τα ερευνητικά ιδρύματα της Κρήτης, όπως το MAIX, συνθέτουν ένα ισχυρό επιστημονικό οικοσύστημα.

Η Κλιματική Συμμαχία: από τη θεωρία στην πράξη

Η ίδρυση της νέας Αντιπεριφέρειας Κλιματικής Αλλαγής και η δημιουργία της Κλιματικής Συμμαχίας, με αρχική χρηματοδότηση από το Πράσινο Ταμείο, αποτελούν τομή. Η πρώτη χαρτογράφηση αποκάλυψε 340 μελέτες και έρευνες της τελευταίας πενταετίας που παρέμεναν αναξιοποίητες. Αυτό το «κρυμμένο κεφάλαιο» μετατρέπεται πλέον σε εργαλείο πολιτικής.

Ο στόχος είναι τριπλός:

- Συνεχής παρακολούθηση των κλιματικών δεδομένων.
- Μεταφορά της επιστημονικής γνώσης στους πραγματικούς αποδέκτες.

• Άμεση παραγωγή λύσεων χωρίς νέα γραφειοκρατία. Αν, για παράδειγμα, προκύψει νέα ασθένεια στην ελαιοκαλλιέργεια, η λύση δεν θα περιμένει νέα ανάθεση. Θα παρέχεται άμεσα από τους συνεργαζόμενους επιστήμονες.

Το νερό: η μεγάλη αντίφαση

Ένα από τα πιο εντυπωσιακά στοιχεία της ομιλίας ήταν η διαπίστωση ότι η Κρήτη χρησιμοποιεί μόλις το 1/4 του διαθέσιμου υδατικού δυναμικού της. «Δεν έχουμε νερό», επιώθηκε, «αλλά αξιοποιούμε μόνο το 6% των κατακρημνισμάτων». Η αναποτελεσματική άρδευση, η έλλειψη υποδομών και η απουσία κουλτούρας εξοικονόμησης συνθέτουν ένα εκρηκτικό μείγμα. Η πρόβλεψη είναι σαφής: η τεχνολογία και η τεχνητή νοημοσύνη θα επιβάλουν αυτοματοποιημένα όρια χρήσης. Οι ηλεκτροβάνες θα κλείνουν μόνες τους όταν ξεπερνιέται το επιτρεπτό όριο. Όχι με αυταρχισμό, αλλά με ορθολογισμό.

Ανθεκτικότητα παντού: από τα ξενοδοχεία μέχρι τις πόλεις

Οι πλημμύρες του φθινοπώρου, εν μέσω υψηλής τουριστικής πληρότητας, αποτελούν νέο κανόνα. Η θάλασσα θερμαίνεται, οι υδρατμοί αυξάνονται, και τα φαινόμενα flash floods θα πολλαπλασιαστούν. Κι όμως, ξενοδοχεία και δήμοι συνεχίζουν να ανακαινίζουν με λογικές προηγούμενων δεκαετιών: τσιμέντο, σφραγισμένες επιφάνειες, απουσία δεξαμενών. Καμία επιδότηση και καμία αδειοδότηση δεν πρέπει να δίνεται σε έργα που δεν ενσωματώνουν την κλιματική ανθεκτικότητα.

Ο τουρισμός και η αγροδιατροφή: μια νέα σχέση

Η Κρήτη στοχεύει να γίνει πιστοποιημένος βιώσιμος προορισμός. Για να συμβεί αυτό, η αγροδιατροφή πρέπει να ενσωματωθεί ουσιαστικά στον τουρισμό. Όχι μόνο για λόγους αυθεντικότητας, αλλά και για λόγους κλιματικού αποτυπώματος. Είναι παράλογο να εξάγονται προϊόντα που μπορούν να καταναλωθούν τοπικά ή να εισάγονται προϊόντα που παράγονται στο νησί.

Ένα νέο “Ευαγγέλιο” για την Κρήτη

Η ομιλία κλείνει με αισιοδοξία. Η Κλιματική Συμμαχία έχει ήδη θετικά αποτελέσματα. Η κοινωνία και οι επιχειρήσεις δείχνουν διάθεση συμμετοχής. Αυτό που χρειάζεται τώρα είναι ένα νέο συλλογικό «πιστεύω», ένα φίλτρο μέσα από το οποίο θα περνούν όλες οι αποφάσεις – από την πολιτική μέχρι την καθημερινότητα.

Αν αυτό επιτευχθεί, τότε η Κρήτη δεν θα είναι απλώς ένα hot spot της κλιματικής κρίσης. Θα γίνει ένα διεθνές παράδειγμα ανθεκτικότητας, συνεργασίας και καινοτομίας.

Ευστράτιος Φλεμετάκης
Περιφερειακός Σύμβουλος Κρήτης
Πρόεδρος ΠΑΝΕΤΑΙΚ

*Ευστράτιος
Φλεμετάκης*

ΠΑΝΕΤΑΙΚ Ο Αναπτυξιακός Βραχίονας για τον Επανα- σχεδιασμό του Πρωτογενούς Τομέα στην Κρήτη

Η Περιφερειακή Αναπτυξιακή Εταιρεία Κρήτης, (ΠΑΝΕΤΑΙΚ), αποτελεί σήμερα έναν από τους πιο ενεργούς και πολυδιάστατους φορείς περιφερειακής ανάπτυξης στη χώρα. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στην ομιλία, η εταιρεία λειτουργεί ως «συνδετικός κρίκος στο οικοσύστημα καινοτομίας της Περιφέρειας Κρήτης» και έχει ως αποστολή την υλοποίηση έργων που εστιάζουν στον πρωτογενή τομέα, στο περιβάλλον, στον τουρισμό, στον πολιτισμό, στην κυκλική οικονομία και στην κοινωνική οικονομία. Με την Περιφέρεια Κρήτης να κατέχει το πλειοψηφικό πακέτο και τον Οργανισμό Ανάπτυξης Κρήτης να συμμετέχει με 44%, η ΠΑΝΕΤΑΙΚ λειτουργεί ως ο επίσημος αναπτυξιακός βραχίονας της Περιφέρειας, αναλαμβάνοντας την ωρίμανση, υλοποίηση και υποστήριξη έργων στρατηγικής σημασίας.

Από την 1η Ιανουαρίου 2026 η εταιρεία εντάσσεται στους λοιπούς φορείς της γενικής κυβέρνησης, ακολουθώντας το νέο λογιστικό πλαίσιο. Όπως σημειώνεται, «αυτό μας έχει κάνει λίγο πιο δυσκίνητους, διότι πρέπει πλέον να έχουμε προϋπολογισμό και να κινούμαστε στα πλαίσια των δημοσίων υπηρεσιών», χωρίς όμως αυτό να ανακόπτει τον αναπτυξιακό της ρόλο. Αντίθετα, η εταιρεία έχει ενισχύσει τη θεσμική της υπόσταση και την ικανότητά της να υλοποιεί μεγάλης κλίμακας έργα.

Στον πρωτογενή τομέα, η ΠΑΝΕΤΑΙΚ έχει αναπτύξει στενές συνεργασίες με κορυφαίους ερευνητικούς φορείς, όπως το Πολυτεχνείο Κρήτης και ο ΕΛΓΟ-Δήμητρα. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το έργο για το κρητικό αβοκάντο, όπου υλοποιούνται δράσεις για τη δημιουργία πιστοποιημένου φυτωριακού υλικού, τη βελτίωση των μετασυλλεκτικών διαδικασιών και την επιστημονική τεκμηρίωση της ποιότητας, με στόχο την ενίσχυση της προστιθέμενης αξίας του προϊόντος. Παράλληλα, η εταιρεία αξιοποιεί την τεχνητή νοημοσύνη για τη δημιουργία ολοκληρωμένης αλυσίδας αξίας στην ελαιοκομία, διασφαλίζοντας την παραγωγή ελαιολάδου «πλούσιου σε βιοφαινόλες με μεγάλη αξία», ενώ σε συνεργασία με τον ΣΕΔΗΚ υλοποιεί το πρόγραμμα των ελαιοδιαδρομών.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το πρόγραμμα αναγέννησης της κρητικής τυροκομίας, μια πρωτοβουλία που για πρώτη φορά καλύπτει ολόκληρη την αλυσίδα αξίας, «από την παραγωγή του γάλακτος έως και την πρόσβαση στις αγορές». Με προϋπολογισμό 120.000 ευρώ, το έργο στοχεύει στη μεταφορά της παράδοσης στην ψηφιακή εποχή, μέσα από χαρτογράφηση κόστους, ενίσχυση της ανθεκτικότητας των παραγωγών, στόχευση αγορών υψηλής αξίας, επιστημονική τεκμηρίωση και σύγχρονο branding.

Στον τομέα της κυκλικής οικονομίας, η ΠΑΝΕΤΑΙΚ συμμετέχει στο μεγάλο ευρωπαϊκό πρόγραμμα CCS Boost, προϋπολογισμού 12 εκατομμυρίων ευρώ, το οποίο ενέταξε την Κρήτη στις κυκλικές περιφέρειες της Ευρώπης. Το έργο αφορά την αξιοποίηση υποπροϊόντων γεωργίας, κτηνοτροφίας και μεταποίησης τροφίμων, με την Κρήτη να αποτελεί τον πρώτο πιλότο, ενώ ακολουθούν η Ιταλία, η Γερμανία και η Πορτογαλία.

Στον πολιτισμό και την αξιοποίηση υποδομών, η εταιρεία έχει αναλάβει τη διαχείριση του μικρού υδροηλεκτρικού σταθμού της Αγυιάς, ο οποίος έχει μετατραπεί σε έναν ζωντανό εκπαιδευτικό και

πολιτιστικό χώρο. Εκεί υλοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα για την ενέργεια και τις ΑΠΕ, δράσεις STEM, escape rooms, θερινός κινηματογράφος, μουσικακό θέατρο και προγράμματα βιοποικιλότητας σε περιοχή Natura. Η επισκεψιμότητα ξεπερνά τους 3.500 μαθητές ετησίως, ενώ ο χώρος έχει ήδη λάβει αναγνώριση στη VerdeTech και προετοιμάζεται φάκελος για την ένταξή του στις ευρωπαϊκές διαδρομές βιομηχανικής κληρονομιάς.

Στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, η ΠΑΝΕΤΑΙΚ σχεδίασε και υλοποίησε τον πρώτο περιφερειακό μηχανισμό στήριξης κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, δημιουργώντας 25 νέες κοινωνικές επιχειρήσεις και παρέχοντας τεχνική υποστήριξη, συμβουλευτική και εργαλεία οργάνωσης. Το έργο αναγνωρίστηκε από το αρμόδιο υπουργείο ως πρότυπο για τις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας, δημιουργώντας ένα νέο μοντέλο περιφερειακής ανάπτυξης.

Στον τουρισμό, η εταιρεία επαναπροσδιορίζει την τουριστική εμπειρία της Κρήτης, δίνοντας έμφαση στην ενδοχώρα, στην πεζοπορία, στον πολιτισμό και στη βιωσιμότητα. Έχει δημιουργήσει 600 χιλιόμετρα πεζοπορικών διαδρομών, ποδηλατικές διαδρομές, δράσεις προσβασιμότητας για ΑμεΑ και καινοτόμα προγράμματα για ψηφιακούς νομάδες, όπως το Joint Out, που στοχεύει στη μετατροπή του επισκέπτη σε προσωρινό κάτοικο.

Με ένα χαρτοφυλάκιο που παράγει γνώση, αξία και κουλτούρα συνεργασίας, η ΠΑΝΕΤΑΙΚ «συνθέτει την επόμενη μέρα για την Περιφέρεια Κρήτης και δημιουργεί μια υπεραξία για τον τόπο και τους ανθρώπους», όπως αναφέρεται στο κείμενο. Μέσα από συνέργειες με ακαδημαϊκά ιδρύματα, δήμους και φορείς, η εταιρεία διαμορφώνει ένα νέο αναπτυξιακό υπόδειγμα που συνδυάζει την καινοτομία, την παράδοση και τη βιωσιμότητα, προετοιμάζοντας την Κρήτη για τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες της επόμενης δεκαετίας.

Video

Σταύρος Σταυρουλάκης
Οικονομικός Γραμματέας Συνδέσμου
Ελαιοκομικών Δήμων Κρήτης (ΣΕΔΗΚ)
Αντιδήμαρχος Δήμου Αποκορώνου

Ο Ρόλος του ΣΕΔΗΚ στη Διαφύλαξη και Ανάδειξη της Ελαιοκομικής Κληρονομιάς

Λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων, ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Ελαιοκομικών Δήμων Αρήτης (ΣΕΔΗΚ) και Δήμαρχος Πλατανιά, κ. Ιωάννης Μαλανδράκης, δεν μπορεί να βρίσκεται σήμερα μαζί μας. Θα μου επιτρέψετε, όμως, να μεταφέρω το πνεύμα και τις θέσεις του Συνδέσμου, ενός φορέα που εδώ και 25 χρόνια υπηρετεί αποκλειστικά και αδιάλειπτα την ελαιοκαλλιέργεια και την ελαιοκομία της Κρήτης.

Ο ΣΕΔΗΚ, από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα, έχει αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο έργο που καλύπτει όλο το φάσμα της ελαιοκαλλιέργειας: από τις ορθές καλλιερητικές πρακτικές και τις σύγχρονες μεθόδους παραγωγής ελαιολάδου, έως την ανάδειξη του πολιτισμού της ελιάς, των μνημειακών ελαιόδεντρων και των ελαιομουσείων. Με παρεμβάσεις, δράσεις και πρωτοβουλίες, ο ΣΕΔΗΚ έχει συμβάλει ουσιαστικά στη στήριξη και την προβολή ενός προϊόντος που αποτελεί θεμέλιο της κρητικής ταυτότητας και της ελληνικής διατροφικής κληρονομιάς.

Πρόσφατα, ο ΣΕΔΗΚ ολοκλήρωσε μια σημαντική δράση για τον ελαιουρισμό, η οποία σχεδιάστηκε αρχικά για τον νομό Χανίων και ήδη προγραμματίζεται να επεκταθεί, σε συνεργασία με την ΠΑΝΕΤΑΙΚ, σε ολόκληρη την Κρήτη. Η μελέτη αυτή καταγράφει και αναδεικνύει όλα τα επισκέψιμα ελαιοτριβεία, τα ελαιοτριβεία-μουσεία, καθώς και τα μνημειακά

ελαιόδεντρα του νησιού. Στην Κρήτη έχουν αναγνωριστεί περίπου 46 τέτοια δέντρα, με επιστημονικά τεκμηριωμένη ηλικία που σε ορισμένες περιπτώσεις φτάνει ή και ξεπερνά τα 3.200 χρόνια. Πρόκειται για ζωντανά τεκμήρια του πολιτισμού μας, αλλά και για ισχυρές αποδείξεις ότι η ελαιοκαλλιέργεια στην Ευρώπη έχει τις ρίζες της εδώ, στην Κρήτη, όταν σε άλλες χώρες –όπως η Ισπανία– η ιστορία της δεν ξεπερνά τον έναν αιώνα.

Παρά την ιστορικότητα, την ποιότητα και τη διεθνή αναγνώριση του κρητικού ελαιολάδου, η σημερινή πραγματικότητα παρουσιάζει σοβαρές προκλήσεις. Το μεγαλύτερο πρόβλημα αφορά τη διάθεση του προϊόντος. Είναι αδιανόητο, εν έτει 2026, πάνω από το 50% της παραγωγής να εξαγεται σε μορφή χύμα, σαν να πρόκειται για προϊόν χαμηλής αξίας. Η ποιότητα του κρητικού ελαιολάδου είναι παγκοσμίως αναγνωρισμένη, όμως η χώρα μας αδυνατεί να αξιοποιήσει αυτή την υπεραξία, κυρίως λόγω της απουσίας εθνικής στρατηγικής για ένα από τα σημαντικότερα αγροδιατροφικά προϊόντα της.

Ο ΣΕΔΗΚ έχει επανειλημμένα καταθέσει υπομνήματα στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, επισημαίνοντας την ανάγκη αναθεώρησης του πλαισίου ενισχύσεων. Σήμερα, η ελαιοκαλλιέργεια αποζημιώνεται σχεδόν το ίδιο με μια ασκεπή γη, παρότι απαιτεί καλλιερητικές φροντίδες, λίπανση, ψεκασμούς, κλάδεμα, συγκομιδή και αμέτρητες εργατοώρες. Η στρεμματική ενίσχυση δεν συνδέεται με την παραγωγή, γεγονός που δημιουργεί αδικίες και αποθαρρύνει την προσπάθεια των παραγωγών. Εδώ και χρόνια ζητούμε η ενίσχυση να συνδεθεί με το παραγόμενο προϊόν, ώστε να ανταμειβεται η πραγματική εργασία και η πραγματική απόδοση.

Αντίστοιχα προβλήματα υπάρχουν και στο σύστημα

αποζημιώσεων του ΕΛΓΑ. Παρότι η ελαιοκαλλιέργεια εισφέρει σημαντικά, οι παραγωγοί ουσιαστικά δεν αποζημιώνονται ποτέ, καθώς οι ζημιές από καύσωνες, ανέμους ή άλλες κλιματικές συνθήκες έχουν εξαιρεθεί από το πλαίσιο. Η αποζημίωση προβλέπεται μόνο για περιπτώσεις ψύχους, κάτι που είναι πρακτικά αδύνατο να συμβεί τους μήνες που ο καρπός ωριμάζει.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, ο ΣΕΔΗΚ θεωρεί ότι η μόνη ρεαλιστική και βιώσιμη λύση είναι η δημιουργία ισχυρών συνεταιριστικών σχημάτων και μεγάλων μονάδων τυποποίησης. Μόνο έτσι το προϊόν θα αποκτήσει την υπεραξία που του αξίζει. Σήμερα, πολλά ελαιοτριβεία, όσο άριστη ποιότητα κι αν παράγουν, δεν διαθέτουν τις δυνατότητες μάρκετινγκ, προώθησης και συγκέντρωσης ποσοτήτων που απαιτούνται για να διεκδικήσουν θέση στις μεγάλες διεθνείς αγορές. Το αποτέλεσμα είναι η εξαγωγή χύμα ελαιολάδου, μια πρακτική που όχι μόνο μειώνει την τιμή, αλλά αφήνει χώρο για φαινόμενα παραπλάνησης, όπως εκείνα που αποκαλύφθηκαν το 2023, όταν κρητικό λάδι τυποποιούνταν στην Ιταλία ως «προϊόν Ιταλίας».

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν σε μείωση της ζήτησης από την Ιταλία το 2024, με αποτέλεσμα περίπου 50.000 τόνοι κρητικού ελαιολάδου να μην απορροφηθούν, συμπιέζοντας τις τιμές. Η κατάσταση αυτή δείχνει ξεκάθαρα ότι η χώρα μας δεν μπορεί να βασίζεται σε εξαγωγές χύμα προϊόντος.

Ελπίζουμε ότι η πολιτεία θα προχωρήσει επιτέλους στη χάραξη μιας εθνικής στρατηγικής για το ελαιόλαδο, τη «βαριά βιομηχανία» της Κρήτης και της Ελλάδας στον πρωτογενή τομέα. Και όλοι εμείς, οι φορείς, οι παραγωγοί και οι θεσμικοί εκπρόσωποι, οφείλουμε να συνεργαστούμε ώστε το κρητικό ελαιόλαδο να λάβει τη θέση που πραγματικά του αξίζει.

Σταύρος
Σταυρουλάκης

Γιώργος Ατσαλάκης
Οικονομολόγος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Πολυτεχνείου Κρήτης,
Εργαστήριο Επιστημονικών Δεδομένων

Γιώργος Ατσαλάκης

Καινοτομία, Βιωσιμότητα & Πολιτικές Ανασυγκρότησης

1. Εισαγωγή

Ο πρωτογενής τομέας της Κρήτης αποτελεί διαχρονικά τη ραχοκοκαλιά της τοπικής οικονομίας, της πολιτιστικής ταυτότητας και της διατροφικής επάρκειας του νησιού. Η ελαιοκαλλιέργεια, η αμπελοκαλλιέργεια, η κτηνοτροφία και η μελισσοκομία συνιστούν βασικούς παραγωγικούς πυλώνες. Ωστόσο, η σύγχρονη πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από έντονες προκλήσεις: αύξηση κόστους παραγωγής, κλιματική μεταβλητότητα, γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και περιορισμένη προστιθέμενη αξία των προϊόντων.

Ο επανασχεδιασμός του πρωτογενούς τομέα στην Κρήτη είναι αναγκαίος όχι μόνο για να διασφαλιστεί η οικονομική του βιωσιμότητα, αλλά και για να προσαρμοστεί σε ένα νέο πλαίσιο **πράσινης μετάβασης, τεχνολογικής καινοτομίας και ανθεκτικότητας**. Το ζητούμενο δεν είναι μια αποσπασματική ενίσχυση, αλλά η **ολιστική αναδιάρθρωση** του αγροδιατροφικού οικοσυστήματος του νησιού.

2. Η σημερινή κατάσταση του πρωτογενούς τομέα στην Κρήτη

Η Κρήτη διαθέτει περίπου **30% της γεωργικής παραγωγής της χώρας** σε βασικά προϊόντα (ελαιόλαδο, κρασί, φρούτα, κητευτικά, γαλακτοκομικά). Ωστόσο, η παραγωγικότητα ανά στρέμμα υπολείπεται του ευρωπαϊκού μέσου όρου, κυρίως λόγω **κατακερματισμένης γης, ελλείψεων σε υποδομές και αδυναμίας συνεργασίας** των παραγωγών.

Η **Κλιματική Κρίση** πλήττει ιδιαίτερα το νησί, με επαναλαμβανόμενες ξηρασίες και απώλειες παραγωγής. Ενδεικτικά, τα τελευταία χρόνια η μέση

μείωση της παραγωγής ελαιολάδου στην Κρήτη φθάνει το **30% σε περιόδους παρατεταμένης ξηρασίας** (Περιφέρεια Κρήτης, 2024).

Ταυτόχρονα, οι **νέοι αγρότες** παραμένουν λιγότεροι από το 8% του συνόλου, γεγονός που απειλεί τη διαδοχή και τη βιωσιμότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

3. Νέες προκλήσεις: Κλιματική, ενεργειακή και ψηφιακή μετάβαση

3.1 Κλιματική προσαρμογή και υδατικοί πόροι
Η Κρήτη οφείλει να ενσωματώσει πολιτικές **ανθεκτικότητας στην ξηρασία**: επαναχρησιμοποίηση νερού, νέες δεξαμενές αποθήκευσης, στάγδην άρδευση και επανασχεδιασμό των καλλιεργητικών ζωνών. Η **αποκέντρωση των αρδευτικών υποδομών** και η **σύνδεση αγροτικών περιοχών με Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ)** μπορούν να μειώσουν το κόστος και να στηρίξουν την πράσινη μετάβαση.

3.2 Ενεργειακή αυτονομία αγροτικών εκμεταλλεύσεων
Η εγκατάσταση **μικρών φωτοβολταϊκών συστημάτων** και **ενεργειακών κοινοτήτων αγροτών** αποτελεί στρατηγικό μέτρο. Παραδείγματα από την **Ανδαλουσία** και τη **Σικελία** δείχνουν ότι ενεργειακά συνεταιριστικά σχήματα μπορούν να μειώσουν το ενεργειακό κόστος έως και **40%**, αυξάνοντας τη βιωσιμότητα των παραγωγών.

3.3 Ψηφιακή μετάβαση και γεωργία ακριβείας
Η υιοθέτηση **τεχνολογιών Internet of Things (IoT)**, αισθητήρων υγρασίας εδάφους και **τεχνητής νοημοσύνης** για πρόβλεψη αποδόσεων είναι το επόμενο βήμα. Προγράμματα όπως το **Smart Agro Crete**, υπό την αιγίδα της Περιφέρειας Κρήτης, στοχεύουν στη συλλογή δεδομένων για έξυπνη άρδευση και βελτιστοποίηση καλλιεργειών.

4. Καλές Πρακτικές από την Ευρώπη

Η ανασυγκρότηση του πρωτογενούς τομέα στην Κρήτη μπορεί να αντλήσει έμπνευση από **ευρωπαϊκές περιφέρειες με παρόμοια χαρακτηριστικά**.

4.1 Ανδαλουσία (Ισπανία): Ολοκληρωμένη αγροτική πολιτική
Η Ανδαλουσία, με παρόμοιο μεσογειακό κλίμα, έχει δημιουργήσει ένα **περιφερειακό δίκτυο καινοτομίας (Andalucía Agrotech)** που συνδέει ερευνητικά ιδρύματα, παραγωγούς και επιχειρήσεις. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται σε **ψηφιακούς κόμβους και θερμοκοιτίδες αγροτεχνολογίας**, που επιτρέπουν την ανάπτυξη λύσεων για μικροκαλλιεργητές.

Πρόταση για την Κρήτη: Δημιουργία **Agro-Innovation Hub Crete**, ενός κόμβου αγροτεχνολογίας σε συνεργασία με το Πολυτεχνείο Κρήτης, το MAIX και το Πανεπιστήμιο Κρήτης.

4.2 Απουλία (Ιταλία): Συνεταιρισμοί και “short food chains”

Η Περιφέρεια της Απουλίας έχει αναπτύξει δίκτυα **σύντομων εφοδιαστικών αλυσίδων (short food supply chains)**, μειώνοντας τη μεσολάβηση εμπόρων και αυξάνοντας την απόδοση των παραγωγών. Παράλληλα, ενισχύθηκαν οι **αγροτικοί συνεταιρισμοί νέας γενιάς**, που συνδυάζουν παραγωγή, μεταποίηση και εξαγωγές υπό κοινό brand. **Πρόταση για την Κρήτη:** Δημιουργία **συνεργατικών σχημάτων “Κρητική Γη”** με ενιαία πιστοποίηση, επώνυμη συσκευασία και διανομή σε ευρωπαϊκά δίκτυα λιανικής.

4.3 Πορτογαλία – Algarve: Smart Irrigation & Agro-tourism

Η περιοχή Algarve επένδυσε σε **“smart irrigation”** έργα και συνέδεσε την αγροτική παραγωγή με τον **αγροτουρισμό**. Το μοντέλο αυτό ενίσχυσε την τοπική οικονομία και ανέδειξε τη βιώσιμη παραγωγή ως τουριστικό πλεονέκτημα. **Πρόταση για την Κρήτη:** Ενίσχυση της **σύνδεσης του πρωτογενούς τομέα με τον τουρισμό**, με προώθηση “farm-to-table” εμπειριών και επισκέψιμων παραγωγικών μονάδων (π.χ. ελαιουργεία, τυροκομεία).

5. Πολιτικές και Θεσμικές Προτάσεις για την Κρήτη

5.1 Δημιουργία «Στρατηγικού Σχεδίου Αγροτικής Αναγέννησης Κρήτης (ΣΣΑΑΚ)»

Ένα ολοκληρωμένο **περιφερειακό σχέδιο** θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- **Χαρτογράφηση αγροτικών ζωνών** ανάλογα με μικροκλίμα και δυναμικό παραγωγής.
- **Κέντρα καινοτομίας αγροτικής τεχνολογίας** σε κάθε Περιφερειακή Ενότητα.
- **Προγράμματα εκπαίδευσης και mentoring** νέων αγροτών.
- **Διασύνδεση ερευνητικών ιδρυμάτων με παραγωγούς**.

Το σχέδιο μπορεί να συνδεθεί με το **Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2023–2027** και το **Ταμείο Ανάκαμψης**, αξιοποιώντας ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις.

1.2 Ενίσχυση Συνεργατισμού και Οργάνωσης Παραγωγών

Η Κρήτη διαθέτει εκατοντάδες μικρούς παραγωγούς χωρίς συλλογική ισχύ. Η ίδρυση **συνεταιρισμών δεύτερου επιπέδου**, σε κλαδική ή γεωγραφική βάση (ελαιόλαδο, οίνος, αιγοπρόβειο γάλα), μπορεί

να βελτιώσει τη διαπραγματευτική τους δύναμη. Προτείνεται:

- Δημιουργία «**Clusters αγροτικής καινοτομίας**» ανά κλάδο.
- Εφαρμογή **ενιαίων προτύπων ποιότητας και traceability** (ISO, IFS, PGI, PDO).
- Ενίσχυση του **ρόλου των γυναικείων συνεταιρισμών** στην τοπική παραγωγή.

1.3 Προώθηση Αγροδιατροφικής Εξωστρέφειας

Η Κρήτη έχει ήδη αναγνωρίσιμα προϊόντα (Κρητικό Ελαιόλαδο, ΠΟΠ Τυριά, Κρασιά). Ωστόσο, το πρόβλημα εντοπίζεται στη **διάχυση και την εμπορική ταυτότητα**.

Προτείνεται:

- «**Brand Crete**»: Ομπρέλα-σήμα για όλα τα προϊόντα του νησιού με κοινή οπτική ταυτότητα.
- **Συμμετοχή σε διεθνείς εκθέσεις** (SIAL, Anuga) με ενιαίο περίπτερο.
- **Ενίσχυση logistics και εξαγωγικών υποδομών** (π.χ. στο λιμάνι Ηρακλείου).

1.4 Εκπαίδευση, Ψηφιακή Ενδυνάμωση και Νέα Γενιά Αγροτών

Η **αγροτική εκπαίδευση** πρέπει να επαναπροσδιοριστεί, με προγράμματα κατάρτισης σε:

- Ψηφιακή διαχείριση εκμετάλλευσης.
- Οικονομικά δεδομένα παραγωγής.
- Πρακτικές αειφορίας και κυκλικής οικονομίας.

Μπορεί να αξιοποιηθεί το **MAIX**, που θα λειτουργεί ως κόμβος δια βίου μάθησης.

6. Η διάσταση της Βιωσιμότητας και της Κοινωνικής Συνοχής

Η αναγέννηση του πρωτογενούς τομέα δεν πρέπει να αντιμετωπιστεί μόνο ως οικονομικό έργο, αλλά ως **ολοκληρωμένο σχέδιο κοινωνικής αναζωογόνησης**. Η **πράσινη ανάπτυξη** και η **κοινωνική γεωργία** μπορούν να συμβάλουν στη διατήρηση του πληθυσμού της υπαίθρου και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Ενδεικτικά μέτρα:

- Δημιουργία **Κοινωνικών Αγροκτημάτων** με απασχόληση ευάλωτων ομάδων.
- Προώθηση **αγροτουριστικών διαδρομών** (π.χ. «Ο δρόμος του Κρητικού Ελαιολάδου»).
- Κίνητρα για **επιστροφή νέων στην ύπαιθρο** με φορολογικά και επενδυτικά κίνητρα.

7. Πράσινη και Ψηφιακή Μετάβαση: Ο Διπλός Μετασχηματισμός

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (Green Deal) και η Στρατηγική “Farm to Fork” θέτουν το πλαίσιο για **μείωση των εκπομπών, μείωση φυτοφαρμάκων κατά 50%** και **βιολογική καλλιέργεια στο 25%** της **γης έως το 2030**.

Η Κρήτη μπορεί να αποτελέσει **πιλότο της Ελλάδας** για τον «διπλό μετασχηματισμό»:

- **Πράσινος:** με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ανακύκλωση αποβλήτων και οργανική καλλιέργεια.

- **Ψηφιακός:** με έξυπνα δίκτυα, big data, και γεωγραφικά πληροφοριακά συστήματα (GIS). Η σύνδεση αυτών των δύο μετασχηματισμών θα δημιουργήσει έναν **ανθεκτικό, αποδοτικό και ερμηνεύσιμο αγροτικό τομέα**.

8. Συμπεράσματα – Ο δρόμος προς ένα νέο αγροτικό μοντέλο

Ο **επανασχεδιασμός του πρωτογενούς τομέα στην Κρήτη** απαιτεί συλλογικό όραμα, συνεργασία και πολιτική βούληση. Η μετάβαση σε ένα **ανθεκτικό, πράσινο και ψηφιακό μοντέλο** πρέπει να στηριχθεί:

- στην **τεχνολογία**,
- στην **εκπαίδευση**,
- στη **συνεργασία** και
- στην **τοπική ταυτότητα**.

Η Κρήτη διαθέτει όλα τα εφόδια: ισχυρή παράδοση, ευνοϊκό κλίμα, επιστημονική γνώση και ανθρώπινο κεφάλαιο. Ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων, μέσα από ένα **ολοκληρωμένο περιφερειακό σχέδιο**, μπορεί να καταστήσει το νησί **πρότυπο βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης στη Μεσόγειο**.

Φυσικά Καλλυντικά με Βιολογικά Συστατικά

Εντομοαπωθητικό

Λοσιόν σώματος με αλόη & καλέντουλα

www.dimitra-balsam.com

info@dimitra-balsam.com

TEL: +30 6979 476 129

Ευσταθία Κυρίτση
Διπλ. Πολιτικός Μηχανικός, ΕΜΠ
Προϊσταμένη Μονάδας Δημοσίων
Επενδύσεων ΕΓΤΑΑ

Ευσταθία Κυρίτση

Στρατηγικός Σχεδιασμός ΚΑΠ 2023-2027 Υποδομές αγροτικών περιοχών Περιφέρειας Κρήτης

Καλή σας μέρα. Θα ήθελα καταρχάς να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες για την τιμητική πρόσκληση σε αυτή την εξαιρετική πρωτοβουλία, η οποία αναδεικνύει τις προοπτικές και τις προκλήσεις του πρωτογενούς τομέα στο νησί. Πριν προχωρήσω στην ουσία της παρουσίασής μου, μεταφέρω τον επίσημο χαιρετισμό της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, κ. Ζέρβα.

Σήμερα εστιάζουμε στον πρωτογενή τομέα, ο οποίος αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της κρητικής οικονομίας. Ωστόσο, για να υλοποιηθούν αποτελεσματικά τα μέτρα και οι δράσεις ενίσχυσης της παραγωγής, είναι απαραίτητη η ύπαρξη σύγχρονων και λειτουργικών υποδομών στις αγροτικές περιοχές. Χωρίς το κατάλληλο οδικό δίκτυο και τη σωστή διαχείριση των υδάτινων πόρων, η αγροτική ανάπτυξη παραμένει ένα ημιτελές ζητούμενο.

Στη συνέχεια, θα αναπτύξω τη συμβολή του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014-2022 και του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΑΠ) 2023-2027 στην ενίσχυση των υποδομών της Περιφέρειας Κρήτης, εστιάζοντας στις τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες:

Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων.

Στο πλαίσιο του ΠΑΑ 2014-2022, υλοποιήθηκε μια σειρά εγγειοβελτιωτικών έργων και έργων αγροτικής οδοποιίας, με συγχρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Οι επιλεξιμότητες των δαπανών γι' αυτά τα έργα εκτείνονται έως το τέλος του 2025, διασφαλίζοντας τη μετάβαση στη νέα προγραμματική περίοδο.

Αρδευτικά Έργα:

Στην Περιφέρεια Κρήτης, ο συνολικός προϋπολογισμός για αρδευτικά έργα ανήλθε στα **116 εκατομμύρια ευρώ** για 38 συνολικά έργα. Η κατανομή έγινε βάσει της κλίμακας του προϋπολογισμού:

Μεγάλα Αρδευτικά (άνω των 2,2 εκατ. €):

Υλοποιήθηκαν 32 έργα με συνολικό προϋπολογισμό 85,5 εκατ. ευρώ.

Μικρά Αρδευτικά (έως 2,2 εκατ. €): Υλοποιήθηκαν 24 έργα, προϋπολογισμού 30,5 εκατ. ευρώ.

Αγροτική Οδοποιία:

Παράλληλα, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στη βελτίωση της προσβασιμότητας στις καλλιέργειες. Υλοποιήθηκαν 27 έργα αγροτικής οδοποιίας σε όλο το νησί, με συνολική χρηματοδότηση ύψους **17 εκατομμυρίων ευρώ**.

Το Στρατηγικό Σχέδιο ΚΑΠ 2023-2027

Περνώντας στη νέα προγραμματική περίοδο, το Στρατηγικό Σχέδιο ΚΑΠ 2023-2027 θέτει ακόμη πιο φιλόδοξους στόχους.

Παρέμβαση P3-73-1.2:

Έχει ήδη εκδοθεί η σχετική πρόσκληση για την αγροτική οδοποιία, η οποία στοχεύει στη διευκόλυνση της πρόσβασης σε γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Αυτή την περίοδο ολοκληρώνεται η αξιολόγηση των προτάσεων.

Στην Κρήτη, το ενδιαφέρον ήταν πρωτοφανές:

Υποβλήθηκαν 102 προτάσεις (Ηράκλειο 34, Λασιθί 20, Ρέθυμνο 24, Χανιά 24).

Ο συνολικός προϋπολογισμός των αιτήσεων για την Κρήτη φτάνει τα **61,6 εκατομμύρια ευρώ**.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε εθνικό επίπεδο υποβλήθηκαν **1.039 προτάσεις** συνολικού ύψους **600 εκατ. ευρώ**, γεγονός που καταδεικνύει την τεράστια ανάγκη των

Δήμων –που είναι και οι αποκλειστικοί δικαιούχοι– για τέτοια έργα. Βασική προϋπόθεση των έργων αυτών είναι η υποχρεωτική ασφαλίστερωση ή τσιμεντόστρωση των οδών, ώστε να διασφαλίζεται η ανθεκτικότητα και η ασφάλεια.

Παρέμβαση P3-73-1

Μια δεύτερη, καίριας σημασίας πρόσκληση αφορά τις υποδομές εγγείων βελτιώσεων. Στην Κρήτη έχουν υποβληθεί **21 αιτήσεις** (13 από το Ηράκλειο, 5 από το Λασιθί και 3 από το Ρέθυμνο) με έναν εντυπωσιακό προϋπολογισμό που αγγίζει τα **337 εκατομμύρια ευρώ**.

Σε πανελλαδικό επίπεδο, ο προϋπολογισμός των αιτήσεων έφτασε τα 2,8 δισ. ευρώ, αποδεικνύοντας τη σπουδαιότητα του τομέα. Οι δράσεις αυτές, με δικαιούχους το ΥΠΑΑΤ, το Υπουργείο Υποδομών και τις Περιφέρειες, στοχεύουν στην:

- Αύξηση της αποδοτικότητας χρήσης του νερού.
- Κατασκευή ταμιευτήρων και λιμνοδεξαμενών.
- Εκσυγχρονισμό των δικτύων για τον περιορισμό των απωλειών.

Συμπράξεις ΣΔΙΤ

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει σε ένα εμβληματικό έργο που υλοποιείται μέσω **Σύμπραξης Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ)** και αφορά την ανατολική Κρήτη. Πρόκειται για την κατασκευή του **φράγματος στον Άγιο Ιωάννη** και της **λιμνοδεξαμενής στα Χοχλάκια** στο Λασιθί.

Το έργο αυτό, συνολικού προϋπολογισμού **56 εκατομμυρίων ευρώ** (με τη συμβολή του δημοσίου στα 18,5 εκατ. €), αποτελεί πρότυπο διαχείρισης:

- Θα αρδεύσει συνολικά **13.500 στρέμματα** (6.000 στα Χοχλάκια και 7.500 στον Άγιο Ιωάννη).
- Η σύμβαση έχει διάρκεια 25 έτη, διασφαλίζοντας όχι μόνο την κατασκευή αλλά και την ορθή συντήρηση των υποδομών.

Κλείνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι η Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής, στην οποία έχω την τιμή να προϊσταμαι για όλες τις δημόσιες επενδύσεις του ΠΑΑ και του ΣΣ ΚΑΠ, εργάζεται εντατικά για την επιτάχυνση των διαδικασιών. Η κλιμακτική κρίση καθιστά τα αρδευτικά έργα ζήτημα επιβίωσης της υπαίθρου.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας και παραμένω στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε διευκρίνιση.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης
και Τροφίμων

Δρ Άννα Δασκαλάκη
Γεωπόνος
Πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής
του Παραρτήματος Κρήτης του ΓΕΩΤΕΕ

Πρωτογενής τομέας: Ένα τοπίο που αλλάζει συνεχώς

Θα ήθελα κι εγώ με τη σειρά μου να συγχαρώ θερμά τους διοργανωτές για την άρτια προετοιμασία της σημερινής ημερίδας και να ευχαριστήσω για την τιμητική πρόσκληση συμμετοχής. Έχοντας το πλεονέκτημα να μιλήσω μετά από πολλούς αξιόλογους ομιλητές, αρκετοί από τους οποίους κάλυψαν ήδη ζητήματα που είχα σκοπό να θίξω, θα προσπαθήσω να είμαι σύντομη και ουσιαστική, ώστε να συμβάλω δημιουργικά στον διάλογο για τον επανασχεδιασμό του πρωτογενή τομέα.

Πέρυσι, σε αυτήν ακριβώς την αίθουσα, συζητήσαμε τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο πρωτογενής τομέας και την ανάγκη για ένα πιο συνεκτικό θεσμικό πλαίσιο. Φέτος, η συζήτηση προχωρά ένα βήμα παραπέρα: από τη διάγνωση των προβλημάτων, περνάμε στην ανάγκη επανασχεδιασμού, με βάση τα νέα δεδομένα, τις διεθνείς εξελίξεις και τις πραγματικές δυνατότητες της ελληνικής και ευρωπαϊκής αγροδιατροφής.

Ξεκινώντας από το ευρωπαϊκό περιβάλλον, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι ο πρωτογενής τομέας και η αγροδιατροφή αντιπροσωπεύουν περίπου 16 εκατομμύρια θέσεις εργασίας και το 6,4% της συνολικής οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και όταν μιλάμε για τον πρωτογενή τομέα, δεν αναφερόμαστε μόνο στην παραγωγή, αλλά σε ολόκληρη την αλυσίδα αξίας: μεταποίηση, εμπορία, εξαγωγές, υπηρεσίες, τεχνολογία, καινοτομία. Πρόκειται για έναν τομέα με τεράστια οικονομική και κοινωνική σημασία.

Ωστόσο, τα παραγωγικά δεδομένα παραμένουν δύσκολα. Η κλιματική αλλαγή είναι πλέον καθημερινότητα και όχι μελλοντική απειλή. Το κόστος

παραγωγής παραμένει υψηλό, τα εργατικά χέρια δυσεύρετα, ενώ το νερό -κρίσιμος πόρος για την αγροτική παραγωγή- μειώνεται και βρίσκεται σε ανταγωνισμό με άλλες χρήσεις, όπως ο τουρισμός και η ύδρευση. Παράλληλα, ο σχεδιασμός μεγάλων έργων, όπως τα αρδευτικά, συχνά καθυστερεί ή υλοποιείται αποσπασματικά, δημιουργώντας πρόσθετη αβεβαιότητα.

Στο πεδίο των θεσμικών εξελίξεων, η περσινή υπόθεση του ΟΠΕΚΕΠΕ ανέδειξε με έντονο τρόπο τις αδυναμίες του συστήματος διαχείρισης των ενισχύσεων. Η μεταφορά του οργανισμού στην ΑΑΔΕ μπορεί να αποτέλεσε μια προσπάθεια ενίσχυσης της διαφάνειας και της εποπτείας, ωστόσο πολλά από τα δομικά προβλήματα παραμένουν. Το αποτέλεσμα ήταν σημαντικές καθυστερήσεις στις πληρωμές, τόσο στον πρώτο πυλώνα όσο και σε προγράμματα του δεύτερου πυλώνα, όπως οι νέοι αγρότες και τα σχέδια βελτίωσης. Η καθυστέρηση αυτή δεν πλήττει μόνο τους παραγωγούς· αφαιρεί ρευστότητα από ολόκληρη την αγορά, με επιπτώσεις που φτάνουν μέχρι και σε μεγάλες εκθέσεις, όπως η AGROTICA, η οποία φέτος μεταφέρθηκε για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες.

Παράλληλα, νέες υποχρεώσεις, όπως το Ελαιοκομικό Μητρώο, επιβλήθηκαν χωρίς την απαραίτητη προετοιμασία. Η έλλειψη προσωπικού, η απουσία λειτουργικής πλατφόρμας και οι υπερβολικά μακρινές ημερομηνίες εξυπηρέτησης – χαρακτηριστικό παράδειγμα τα Χανιά, όπου ραντεβού κλείνονται για το 2027 – δημιουργούν αναστάτωση αντί για οργάνωση.

Στο διεθνές περιβάλλον, οι εξελίξεις είναι εξίσου κρίσιμες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει την ενίσχυση των εξαγωγών της, όμως οι δασμοί που επιβάλλονται κατά καιρούς από τις Ηνωμένες Πολιτείες δημιουργούν αστάθεια. Οι συμφωνίες με τη Mercosur, την Ινδία και την Τυνησία φέρνουν φθηνότερα προϊόντα στην ευρωπαϊκή αγορά, αυξάνοντας τον ανταγωνισμό για τους Ευρωπαίους παραγωγούς. Όλα αυτά συνθέτουν ένα περιβάλλον που απαιτεί στρατηγική, προσαρμοστικότητα και ισχυρά χρηματοδοτικά

εργαλεία.

Και εδώ βρίσκεται το κεντρικό ζήτημα: χωρίς σταθερά και λειτουργικά χρηματοδοτικά εργαλεία, δεν μπορούμε να μιλάμε για πραγματικό επανασχεδιασμό. Όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, για να «κλείσει η βάνα» και να λειτουργήσει ένα σύγχρονο αρδευτικό δίκτυο, πρέπει πρώτα να υπάρχουν οι πόροι και οι μηχανισμοί που θα επιτρέψουν την υλοποίησή του.

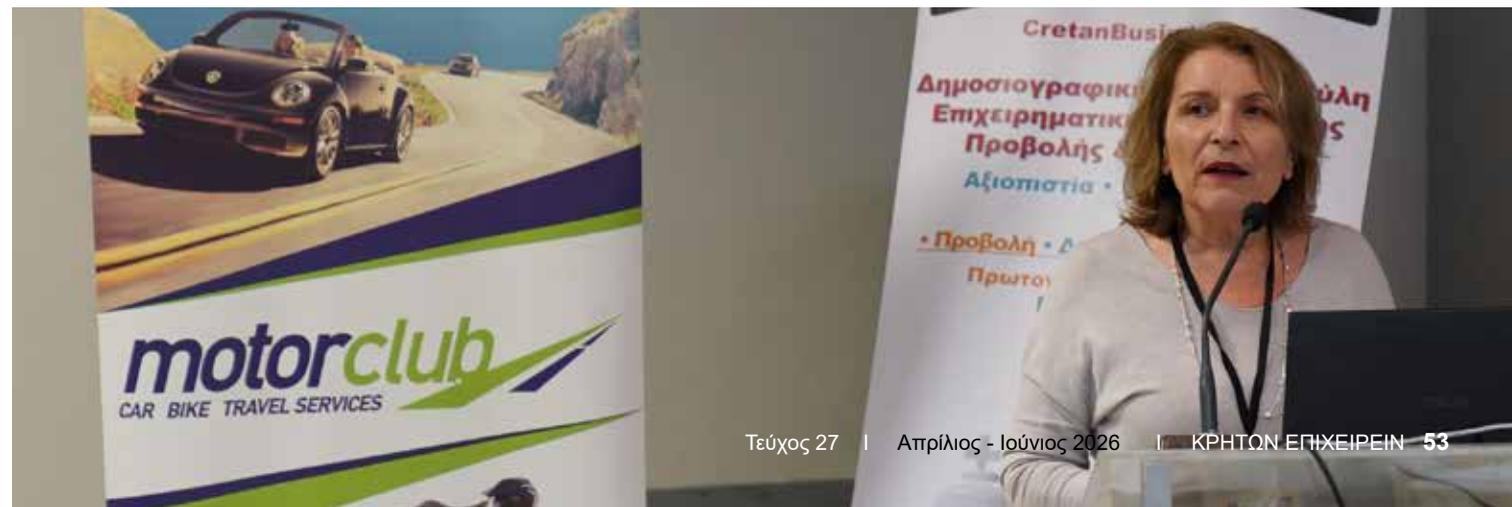
Παρά τις δυσκολίες, υπάρχουν και σημαντικές αφορμές αισιοδοξίας. Το 2025 αναγνωρίστηκε το ελαιόλαδο ΠΓΕ Κρήτη, μια εξέλιξη που ενισχύει την ταυτότητα και την προστιθέμενη αξία του προϊόντος. Το 2026 η Κρήτη είναι Ευρωπαϊκή Γαστρονομική Περιφέρεια, γεγονός που δημιουργεί νέες ευκαιρίες για συνέργειες ανάμεσα στον πρωτογενή τομέα, τη μεταποίηση και τον τουρισμό. Οι αφίξεις αυξάνονται, η ζήτηση για τοπικά προϊόντα ενισχύεται, ενώ η Κρήτη διαθέτει πλήθος ΠΟΠ και ΠΓΕ προϊόντων, πολλά από τα οποία διακρίνονται σε διεθνείς διαγωνισμούς.

Αυτό το περιβάλλον μάς καλεί να δούμε όχι μόνο τις δυσκολίες, αλλά και τις δυνατότητες. Να αξιοποιήσουμε την επιστημονική γνώση, να διεκδικήσουμε θεσμικές αλλαγές, να ενισχύσουμε τις εξαγωγές μας και να χτίσουμε πολιτικές που βασίζονται σε δεδομένα και όχι σε αποσπασματικές παρεμβάσεις. Το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο, όπως και άλλοι επιστημονικοί φορείς, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά, αρκεί να υπάρχει πραγματική συνεργασία με την πολιτεία. Χωρίς αυτήν, καμία μεταρρύθμιση δεν μπορεί να αποδώσει.

Κλείνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι η αλλαγή του τοπίου απαιτεί συμμετοχή όλων: παραγωγών, επιστημόνων, φορέων, πολιτείας. Και μέχρι να αλλάξει το τοπίο, οφείλουμε να βρούμε τρόπους να λειτουργούμε αποτελεσματικά μέσα σε αυτό. Με ρεαλισμό, συνεργασία και αξιοποίηση των δυνατοτήτων μας, μπορούμε να διαμορφώσουμε έναν πρωτογενή τομέα ανθεκτικό, ανταγωνιστικό και βιώσιμο.

Σας ευχαριστώ πολύ.

Άννα Δασκαλάκη

Στέλιος Δρουδάκης
Υπεύθυνος Δημοσίων σχέσεων
Λέσχης Αρχιμαγείρων
Ελληνικής Γαστρονομίας
& Υπεύθυνος Περιφέρειας Κρήτης

Στέλιος Δρουδάκης

Παρουσίαση Κρητικού Εδέσματος και Κρητικών Πιάτων

Κυρίες και κύριοι σύνεδροι καλημέρα σας. Η Κρητική διατροφή και η Κρητική κουζίνα είναι το σύνολο των γεύσεων και των διατροφικών συνηθειών του ανθρώπου που συναντώνται στην Κρήτη κατά την διάρκεια της ιστορίας της. Το βασικότερο συστατικό της Κρητικής διατροφής και μοναδική πηγή λιπαρών οξέων είναι το ελαιόλαδο. Τα χαρακτηριστικά της άφθονες φυτικές ίνες, γαλακτοκομικά προϊόντα καθημερινά σε μικρές ποσότητες, ψάρια- πουλερικά, κόκκινο κρέας, αρνί η κατσίκι και φυσικά ελαιόλαδο. Στην Κρητική διατροφή καταναλώνονται ελάχιστα επεξεργασμένα προϊόντα και φυσικά το γεύμα συνήθως συνοδεύεται από ένα ποτήρι κόκκινο κρασί. Οι παράγοντες που συντέλεσαν στη διαμόρφωση του μοναδικού προτύπου της Κρητικής διατροφής είναι: οικονομικοί, κοινωνικοί, οικολογικοί, πολιτισμικοί, και θρησκευτικοί. Σε γενικές γραμμές η Κρητική διατροφή είναι σύμφωνα με τους επιστήμονες το πρότυπο της Μεσογειακής διατροφής και κατ' επέκταση της παγκόσμιας. Αυτό το έχουν αποδείξει μελέτες μεγάλων πανεπιστημίων. Σήμερα, ως Λέσχη Αρχιμαγείρων Ελληνικής Γαστρονομίας, έχουμε τη χαρά και την τιμή να σας παρουσιάσουμε ένα μικρό αλλά χαρακτηριστικό δείγμα της Κρητικής κουζίνας. Θα απολαύσετε Σφακιανή πίτα,

Video

καθώς και μια δημιουργική παραλλαγή της ειδικά για τη σημερινή Ημερίδα, Επίσης αρνί τσιγαριστό επίσης με μια μικρή παραλλαγή, παραδοσιακή κρεατόπιτα ή κρεατότουρτα, Μακεδονική πορτοκαλόπιτα, και από τα χέρια του προέδρου μας, χαλβά σιμιγδαλένιο με άρωμα Κρήτης και προσθήκη αλευριού χαρουπιού. Σαν Λέσχη Αρχιμαγείρων Ελληνικής Γαστρονομίας σας ευχαριστούμε για την παρουσία σας εδώ φυσικά όλους αυτούς που μας έδωσαν την ευκαιρία να

παρουσιάσουμε τα σημερινά μας πιάτα από ντόπια και αγνά υλικά της Κρήτης. Φυσικά ευχαριστούμε το Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων για την υπέροχη φιλοξενία παρέχοντας μας αμέριστη βοήθεια και τέλος το «Κρητών Επιχειρείν» και τον αξιότιμο κ. Λιακάκη Κώστα που φρόντισε να είναι όλα άψογα. Σας ευχαριστώ

Γεώργιος Αραμπατζής
 Αναπληρωτής Καθηγητής
 Πολυτεχνείου Κρήτη
 Σχολή Μηχανικών Παραγωγής
 και Διοίκησης (ΜΠΔ)

Γεώργιος Αραμπατζής

Η Κρήτη στον Χάρτη των Ευρωπαϊκών Κυκλικών Περιφερειών

Ενισχύοντας τον τομέα της Αγροδιατροφής μέσω Συστημικών Κυκλικών Λύσεων

Η Κρήτη αναδεικνύεται τα τελευταία χρόνια ως μία από τις πλέον δυναμικές ευρωπαϊκές περιφέρειες στον τομέα της κυκλικής οικονομίας. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη διαδραματίζει το έργο CSSBoost, που χρηματοδοτείται από τη πρόγραμμα πλαίσιο Horizon Europe της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στο έργο 21 συμμετέχουν 21 εταίροι από 8 και το το Πολυτεχνείο Κρήτης. Εκτός από το Πολυτεχνείο, από την Κρήτη συμμετέχουν το Μεσογειακό Κέντρο Ικανοτήτων Αγροδιατροφής, η Περιφερειακή Αναπτυξιακή Εταιρεία Κρήτης, το Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, και 2 εταιρείες (η Adrestia Research and Development Private Company και η Motonious P.C.).

Βασικοί στόχοι του έργου είναι (α) η δημιουργία Κυκλικών Συστημικών Λύσεων (Circular Systemic Solutions – CSS), δηλαδή κυκλικών δράσεων σε αστική ή περιφερειακή κλίμακα, που συνδυάζουν πολλαπλές συνεργατικές αλυσίδες αξίας, και (β) η ενίσχυση των λύσεων αυτών μέσω ψηφιακών τεχνολογιών αιχμής, υιοθετώντας παράλληλα μία πιο έντονα

ανθρωποκεντρική και κοινωνιοκεντρική προσέγγιση στην εφαρμογή των νέων αυτών τεχνολογιών, και λαμβάνοντας υπόψη την ανταγωνιστικότητα στις μεταβαλλόμενες αγορές, την Πράσινη Ανάπτυξη και την προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή.

Η συμμετοχή της Κρήτης μέσω του CSSBoost σε εμβληματικές πρωτοβουλίες, όπως το Circular Cities and Regions Initiative (CCRI), επιβεβαιώνει τον στρατηγικό της προσανατολισμό προς ένα βιώσιμο και ψηφιακά ενισχυμένο αναπτυξιακό μοντέλο. Το CCRI αποτελεί μια σημαντική πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που ξεκίνησε στο πλαίσιο του Circular Economy Action Plan (CEAP) του 2020 και στοχεύει στην υποστήριξη πόλεων και περιφερειών για την υλοποίηση κυκλικών, συστημικών λύσεων και προωθεί την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών μοντέλων, τη βελτίωση της διακυβέρνησης και την ενίσχυση επενδύσεων στην κυκλική οικονομία.

Στην πράξη, η Κρήτη λειτουργεί ως ένα «ζωντανό εργαστήριο» (living lab) για την εφαρμογή κυκλικών λύσεων. Μέσα από πιλοτικές δράσεις, δοκιμάζονται νέες προσεγγίσεις στη διαχείριση φυσικών πόρων, στην αξιοποίηση αποβλήτων και στην ανάπτυξη καινοτόμων αλυσίδων αξίας. Τοπικοί παραγωγικοί κλάδοι, όπως η αγροδιατροφή, ενσωματώνουν σταδιακά αρχές κυκλικότητας, ενισχύοντας την αποδοτικότητα και μειώνοντας

το περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

Εξίσου σημαντικές είναι οι συνέργειες που αναπτύσσονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Κρήτη συμμετέχει ενεργά σε δίκτυα συνεργασίας με άλλες περιφέρειες, ανταλλάσσοντας τεχνογνωσία και καλές πρακτικές. Μέσα από αυτή τη διασύνδεση, επιτυγχάνεται η μεταφορά γνώσης και η προσαρμογή επιτυχημένων μοντέλων σε τοπικές συνθήκες, ενισχύοντας τη συνολική ανθεκτικότητα των περιφερειακών οικοσυστημάτων.

Η στρατηγική αυτή ευθυγραμμίζεται πλήρως με τους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης. Η Κρήτη δεν επιδιώκει απλώς να ακολουθήσει τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, αλλά να αποτελέσει ενεργό διαμορφωτή τους, προβάλλοντας ένα πρότυπο περιφερειακής ανάπτυξης που βασίζεται στη συνεργασία, την καινοτομία και τη βιωσιμότητα.

Σε μια εποχή που οι προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής και της εξάντλησης των πόρων καθίστανται ολοένα και πιο πιεστικές, η περίπτωση της Κρήτης δείχνει τον δρόμο. Με συντονισμένες δράσεις, ισχυρές συνεργασίες και αξιοποίηση της γνώσης, το νησί μετατρέπεται σε ένα ευρωπαϊκό σημείο αναφοράς για την κυκλική οικονομία, ανοίγοντας νέες προοπτικές ανάπτυξης για το μέλλον.

Video

Μιχάλης Καθαράκης
 Διαχειριστής και ιδρυτικό στέλεχος
 του Μεσογειακού Κέντρου Ικανοτήτων
 Αγροδιατροφής – MACC

Μιχάλης Καθαράκης

Η εκπαίδευση των αγροτών στην Ελλάδα & την Ευρώπη Προτάσεις για άμεσες παρεμβάσεις

Ευχαριστώ θερμά για την τιμή να βρίσκομαι σήμερα εδώ και για την παρουσία όλων σας. Θα ήθελα επίσης να συγχαρώ τη διοργάνωση, όχι μόνο για την ποιότητα της σημερινής ημερίδας, αλλά και για το γεγονός ότι υπάρχει συνέχεια. Στην Ελλάδα έχουμε συχνά την τάση να ξεκινάμε πρωτοβουλίες που δεν ολοκληρώνονται. Εδώ, όμως, βλέπουμε μια προσπάθεια που εξελίσσεται, εμπλουτίζεται και παράγει ουσιαστικό περιεχόμενο. Η δική μου παρουσία βασίζεται σε μια εκτενή έρευνα που πραγματοποιήσαμε για τη διαΝΕΟσις και η οποία έχει ήδη δημοσιευθεί. Παράλληλα, ολοκληρώθηκε και μια δεύτερη μελέτη για την αγροδιατροφή και την εκπαίδευση των αγροτών, ένα πεδίο που συνδέεται άμεσα με την καινοτομία, την παραγωγή, αλλά και τον τουρισμό, είτε το θέλουμε είτε όχι.

Θα ήθελα να ξεκινήσω με μια παρατήρηση που θεωρώ κρίσιμη. Ο αγρότης του σήμερα δεν είναι ο αγρότης που έχουμε στο μυαλό μας από παλαιότερες δεκαετίες. Είναι ένας διαχειριστής πολλών και διαφορετικών παραμέτρων, ένας άνθρωπος που καλείται να συνδυάσει γνώση, τεχνολογία, περιβαλλοντική ευθύνη και επιχειρηματικότητα. Στο πλαίσιο αυτό, εμφανίζονται νέες έννοιες, όπως το βιοεξανθράκωμα, άγνωστες ίσως σε πολλούς, αλλά απολύτως καθοριστικές για το μέλλον της γεωργίας. Ταυτόχρονα, όμως, η πραγματικότητα είναι σκληρή: μόλις το 0,7% των Ελλήνων αγροτών έχει λάβει ολοκληρωμένη και συνεπή εκπαίδευση. Όχι αποσπασματικά προγράμματα τύπου voucher, αλλά

πραγματική, δομημένη εκπαίδευση με αξιολόγηση και συνέχεια. Αυτό το ποσοστό δεν επιτρέπει στη χώρα να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης παραγωγής.

Άλλες χώρες έχουν προχωρήσει πολύ περισσότερο. Η Γερμανία εφαρμόζει εδώ και αιώνες ένα διπλό σύστημα εκπαίδευσης, όπου το 70% της μάθησης γίνεται μέσα στο χωράφι, στο θερμοκήπιο, πάνω στο τρακτέρ. Οι αγρότες εκπαιδεύονται ως τεχνίτες και τεχνολόγοι, με πλήρη πρόσβαση σε σύγχρονη τεχνογνωσία και υλικοτεχνική υποστήριξη. Η Ολλανδία έχει επενδύσει σε συστήματα υδροπονίας και χαμηλής κατανάλωσης πόρων, επιτυγχάνοντας πολλαπλάσιες αποδόσεις ανά εκμετάλλευση. Η Ιταλία και η Ισπανία έχουν ενισχύσει ισχυρούς συνεταιρισμούς, μειώνοντας το κόστος παραγωγής και αυξάνοντας την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους. Στην Ελλάδα, αντίθετα, προσπαθούμε να λύσουμε σύγχρονα και πολύπλοκα προβλήματα με παλιά εργαλεία. Η έλλειψη κοινής κουλτούρας συνεργασίας, η απουσία ενιαίων πρακτικών και η περιορισμένη εκπαίδευση οδηγούν σε κατακερματισμό, χαμηλές αποδόσεις και αδυναμία αξιοποίησης οικονομιών κλίμακας.

Το ζήτημα, όμως, δεν είναι μόνο τεχνικό. Είναι βαθιά ταυτοτικό. Ποιος είναι ο αγρότης του σήμερα και ποιος πρέπει να είναι ο αγρότης του αύριο; Ο σύγχρονος αγρότης είναι διαχειριστής του περιβάλλοντος, σε μια εποχή όπου η κλιματική κρίση απαιτεί νέες δεξιότητες και εργαλεία. Είναι κρίσιμος κρίκος της τουριστικής αλυσίδας, καθώς η ποιότητα των τοπικών προϊόντων επηρεάζει άμεσα την εμπειρία του επισκέπτη. Είναι θεματοφύλακας της παράδοσης, ειδικά σε περιοχές όπως η Κρήτη, όπου η αγροδιατροφή αποτελεί πολιτισμικό κεφάλαιο. Πρέπει να είναι ψηφιακά καταρτισμένος, ικανός να χρησιμοποιεί συστήματα έξυπνης γεωργίας, αισθητήρες, δεδομένα και τεχνητή νοημοσύνη. Και οφείλει να λειτουργεί με όρους ανθεκτικότητας, δηλαδή να μπορεί να επιβιώνει και να εξελίσσεται μέσα από τις κρίσεις. Η έννοια της ανιθραυστότητας – η ικανότητα ενός συστήματος να βγαίνει ισχυρότερο μέσα από τις κρίσεις – είναι πλέον

απαραίτητη. Οι κρίσεις δεν είναι εξαιρέσεις· είναι η νέα κανονικότητα.

Η μελέτη της διαΝΕΟσις προτείνει τη δημιουργία πέντε έξυπνων αγροτικών κέντρων σε όλη τη χώρα. Πρόκειται για κέντρα που λειτουργούν με βάση την αγορά και όχι ως κρατικοδίαιτες δομές, χρηματοδοτούνται κατά 30% από υπηρεσίες προς παραγωγούς και επιχειρήσεις, ενσωματώνουν νέες ειδικότητες και τεχνολογίες, συνδέουν την εκπαίδευση με την πραγματική παραγωγή και αξιοποιούν ψηφιακές πλατφόρμες και συστήματα υποστήριξης για συνεχή καθοδήγηση των αγροτών. Η εκπαίδευση, όπως αναφέρεται και στο πρωτότυπο κείμενο, «είναι μέσα από τους ίδιους τους αγρότες... πάνω στα οποία δουλεύουν οι πειραματικοί αγροί». Το μοντέλο αυτό συνδυάζει θεωρία και πράξη, τεχνολογία και παράδοση, και μπορεί να αποτελέσει τον πυρήνα μιας νέας αγροτικής πολιτικής.

Δεν πρέπει, όμως, να αγνοούμε και τις κοινωνικές διαστάσεις. Η θέση της γυναίκας στην ύπαιθρο παραμένει υποτιμημένη, οδηγώντας πολλές νέες γυναίκες στη φυγή προς τα αστικά κέντρα. Η αστικοποίηση και η πίεση του τουρισμού απορροφούν ανθρώπινο δυναμικό από την πρωτογενή παραγωγή. Η έλλειψη κουλτούρας συνεργασίας δυσκολεύει τη δημιουργία συλλογικών σχημάτων, χωρίς τα οποία δεν μπορούν να υπάρξουν οικονομίες κλίμακας ούτε ισχυρή διαπραγματευτική δύναμη.

Το συμπέρασμα είναι σαφές: ο αγρότης του μέλλοντος είναι ένας επιστήμονας της γης. Ένας άνθρωπος που κατανοεί τις σύγχρονες τάσεις, παρακολουθεί τις τεχνολογικές εξελίξεις, προστατεύει την παράδοση, λειτουργεί με όρους βιωσιμότητας, αειφορίας και ανιθραυστότητας και συμμετέχει ενεργά σε ένα νέο εκπαιδευτικό και παραγωγικό οικοσύστημα. Και όπως επιώθηκε χαρακτηριστικά στο πρωτότυπο κείμενο, «καλό θα ήταν σε τέτοιες εκδηλώσεις να ήταν γεμάτο αγρότες εδώ». Γιατί χωρίς τη συμμετοχή των ίδιων των παραγωγών, καμία μεταρρύθμιση δεν μπορεί να ριζώσει.

Χαρίτων Καλαϊτζίδης
Συντονιστής Σπουδών & Έρευνας
του τμήματος Γεωπληροφορικής
στη Διαχείριση Περιβάλλοντος του MAIX

Συμβολή της τεχνολογίας στην παραγωγή προϊόντων υψηλής αξίας

Χαρίτων Καλαϊτζίδης

Η εξέλιξη της τεχνολογίας, όχι μόνο δημιουργεί καινούργια εργαλεία και μεθόδους για την παρακολούθηση και διαχείριση της αγροτικής παραγωγής, αλλά μειώνει σταδιακά και το κόστος εγκατάστασης και συντήρησης αυτών. Συστήματα αυτόματης άρδευσης με αισθητήρες εδάφους, αέρος αλλά και βλάστησης, έχουν δημιουργηθεί εδώ και αρκετές δεκαετίες, όμως η κατακόρυφη πτώση του κόστους των αισθητήρων, των ασύρματων δικτύων και των υπολογιστικών συστημάτων λήψης αποφάσεων, τα έχουν κάνει οικονομικά προσιτά ακόμα και για καλλιεργητές μικρών εκτάσεων.

Παρομοίως, η χρήση μη-επανδρωμένων αεροσκαφών για την παρακολούθηση των καλλιεργειών, υφίσταται εδώ και πολλά χρόνια, αλλά περιοριζόταν μόνο στους παραγωγούς με μεγάλο κλήρο, καθώς το υψηλό σχετικό κόστος συγκριτικά με τα οικονομικά οφέλη, είχε νόημα μόνο σε αυτές τις περιπτώσεις.

Όμως κι εδώ, η μείωση του κόστους απόκτησης ενός τέτοιου αεροσκάφους, η απλοποίηση χρήσης του και η ανάπτυξη αλγορίθμων και η τεχνολογική εξέλιξη των αισθητήρων, πλέον κάνει αυτό το εργαλείο προσιτό ακόμη και για τον παραγωγό μικρών εκτάσεων. Επιπλέον, τα μη-επανδρωμένα αεροσκάφη πλέον χρησιμοποιούνται όχι μόνο στην παρακολούθηση της καλλιέργειας αλλά μπορούν να υλοποιήσουν τη λίπανση και την καταπολέμηση των εχθρών, με την εφαρμογή των χημικών με ελάχιστες απώλειες και συνεπώς μειώνοντας το κόστος χρήσης.

Πέρα από την καλλιέργεια των φυτών, τα μη-

επανδρωμένα αεροσκάφη χρησιμοποιούνται και για την παρακολούθηση αιγοπροβάτων και αγελάδων, παρέχοντας πληροφορίες σχετικά με τη συμπεριφορά τους αλλά και της υγείας τους, μέσω θερμικών καμερών.

Τέλος, σημαντική εφαρμογή αυτών των τεχνολογιών βρίσκεται στα έξυπνα θερμοκήπια, όπου το ελεγχόμενο κλίμα και οι συνθήκες παραγωγής, επιτρέπουν στον παραγωγό να παρέχει τις ιδανικές κλιματικές συνθήκες,

την εφαρμογή εισροών στα βέλτιστα επίπεδα χωρίς σπατάλες.

Αναμένεται ότι στο άμεσο μέλλον θα υπάρχει η δυνατότητα για την αυτοματοποίηση ορισμένων εργασιών χάρη στην εξέλιξη και τη μείωση του κόστους χρήσης ρομποτικών συσκευών, όπως η συγκομιδή και η ζιζανιοκτονία.

Μαρία Πιτσικάκη
Πρόεδρος Αναπτυξιακού Συλλόγου Γυναικών
Επιχειρηματιών Κρήτης

Μαρία Πιτσικάκη

Γιατί μιλάμε για Επανασχεδιασμό Πρωτογενούς Τομέα

Γιατί μιλάμε για Επανασχεδιασμό Πρωτογενούς Τομέα

Αξιότιμοι εκπρόσωποι των φορέων, αγαπητοί συνάδελφοι και φίλοι,

Είναι χαρά μου να βρίσκομαι σήμερα εδώ, στην Ημερίδα «Κρητών Καλλιεργείν 2026», σε μια περίοδο όπου η Κρήτη βρίσκεται στο επίκεντρο της Ευρώπης, έχοντας αναλάβει τον σημαντικό ρόλο της **Ευρωπαϊκής Περιφέρειας Γαστρονομίας για το 2026**.

Αυτός ο τίτλος δεν αποτελεί μόνο αναγνώριση της Κρητικής γης και της παραγωγικής μας δυναμικής, αλλά και μία μεγάλη ευθύνη: Να συνδέσουμε στρατηγικά τον πρωτογενή τομέα με την τελική αξιοποίησή του.

Δηλαδή με τη γαστρονομία, τον τουρισμό, τον πολιτισμό και την τοπική οικονομία.

1. Και γιατί πρέπει να μιλάμε για «επανασχεδιασμό»;

Ο πρωτογενής τομέας δεν μπορεί πλέον να λειτουργεί αποκομμένος από την αγορά και την εμπειρία του τελικού χρήστη. Ο σύγχρονος καταναλωτής – ο επισκέπτης, ο ταξιδιώτης, ο γευσιγνώστης – αναζητά:

- **προϊόντα με ταυτότητα,**
- **προϊόντα με πιστότητα στην προέλευση,**
- **βιωματικές εμπειρίες που αφηγούνται ιστορίες**

τόπου, ανθρώπων, καλλιεργητικών πρακτικών

Γι' αυτό απαιτείται **επανασχεδιασμός**, όχι ως αλλαγή πορείας, αλλά ως ευθυγράμμιση: Να περάσουμε από την παραγωγή για την παραγωγή, στην παραγωγή για τη γαστρονομική και πολιτισμική αξιοποίηση.

2. Χρειαζόμαστε στρατηγική σύνδεση παραγωγής – γαστρονομίας

Η Κρήτη διαθέτει μοναδικά πλεονεκτήματα: εξαιρετικά παρθένο ελαιόλαδο, κρασί με ποικιλίες που δεν υπάρχουν πουθενά αλλού, βοτανικά προϊόντα, τυροκομία με ιστορία αιώνων. Ωστόσο, αυτά τα προϊόντα χρειάζονται:

- **επιστημονική τεκμηρίωση,**
- **επώνυμη συσκευασία,**
- **πιστοποιήσεις,**
- **συστηματική δικτύωση με τη μεταποίηση, τους σεφ και τη φιλοξενία**

και πάνω απ' όλα, έναν ενιαίο αφηγηματικό κορμό: **η γη της Κρήτης στο πιάτο.**

Η γαστρονομία δεν είναι απλώς ο τελικός κρίκος. Είναι ο πολλαπλασιαστής της αξίας. Είναι ο χώρος όπου το προϊόν αναδεικνύεται, επανανοηματοδοτείται και αποκτά υπεραξία.

3. Η Κρήτη μπορεί να γίνει εργαστήριο Βιωματικής Γαστρονομίας

Στο πλαίσιο της σημερινής ημερίδας, το διάλειμμα και το γεύμα δικτύωσης δεν αποτελούν μια απλή παύση. Αντιθέτως, λειτουργούν ως **βιωματικό εργαστήριο**: εκεί όπου η παραγωγή συναντά τη μαγειρική, όπου οι πρώτες ύλες μετατρέπονται σε εμπειρία.

Αυτό ακριβώς είναι το μέλλον: Να προσφέρουμε στον επισκέπτη όχι μόνο ένα προϊόν, αλλά μια ιστορία μέσα από αυτό.

Όταν ο παραγωγός, ο σεφ, ο ξενοδόχος και ο επαγγελματίας του τουρισμού συνεργάζονται, τότε το προϊόν μετατρέπεται σε πολιτισμό. Και ο πολιτισμός μετατρέπεται σε οικονομική αξία.

4. Απαραίτητος ο Επανασχεδιασμός ως κοινή προσπάθεια!!

Ο Πρωτογενής Τομέας πρέπει να συνδέεται άμεσα με δίκαιες αμοιβές, αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας και πρόσβαση των αγροτών σε γνώση, τεχνολογία και χρηματοδότηση. Γιατί παράλληλα, επηρεάζει την ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων, ζήτημα που αφορά το σύνολο της κοινωνίας.

Για αυτό Χρειαζόμαστε:

- **εκπαίδευση και κατάρτιση** στους νέους αγρότες,
- **καινοτομία στις καλλιεργητικές πρακτικές,**

• **διαφοροποίηση** για να ανταποκριθούμε στις νέες αγορές,

Χρειαζόμαστε:

- **συνεργασίες** μεταξύ παραγωγών, μεταποιητών και φορέων του τουρισμού,
- **ενίσχυση των τοπικών αλυσίδων αξίας**, ώστε το όφελος να επιστρέφει στην κοινότητα.

Ο πρωτογενής τομέας πρέπει να γίνει εξωστρεφής. Και αυτό επιτυγχάνεται όταν το προϊόν μας βρίσκεται στο επίκεντρο της Κρητικής γαστρονομίας και της εμπειρίας του επισκέπτη.

5. Κλείνοντας

Το 2026 δεν είναι απλώς μια χρονιά-ορόσημο. Είναι η αφετηρία ενός νέου μοντέλου ανάπτυξης για την Κρήτη.

Αν συνδέσουμε στρατηγικά την παραγωγή με την τελική αξιοποίηση, αν δώσουμε στα προϊόντα μας τον χώρο που τους αξίζει στη γαστρονομική μας ταυτότητα, τότε η Κρήτη δεν θα είναι μόνο Ευρωπαϊκή Περιφέρεια Γαστρονομίας για το 2026. Θα είναι σημείο αναφοράς για πολλά χρόνια ακόμη.

Αλλά! Όπως λέει ο **Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών**, « Για να είναι βιώσιμη η Γεωργία, πρέπει να καλύπτει τις ανάγκες των σημερινών και μελλοντικών γενιών, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την οικονομική βιωσιμότητα, την περιβαλλοντική υγεία, την κοινωνική και οικονομική ισότητα».

Επίσης τονίζει ότι, στο πρωτογενή τομέα, οι αγρότες διασφαλίζουν όχι μόνο την παραγωγή τροφίμων, αλλά και τη βιωσιμότητα ολόκληρων τοπικών οικονομιών.

Η εγκατάλειψη της υπαίθρου, η γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και οι χαμηλές απολαβές, αποτελούν σοβαρά κοινωνικά ζητήματα, τα οποία δεν μπορούν να αγνοηθούν από ένα πλαίσιο που φιλοδοξεί να αποτυπώσει κοινωνική υπευθυνότητα.

Χωρίς αγρότες που στηρίζονται, εκπαιδεύονται και ανταμείβονται δίκαια, που έχουν αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας και πρόσβαση σε γνώση, τεχνολογία και χρηματοδότηση, κανένα σύστημα δεν μπορεί να θεωρηθεί σοβαρό και αξιόπιστο. Και όσο οι προκλήσεις της κλιματικής κρίσης εντείνονται, τόσο πιο ξεκάθαρο γίνεται ότι, η μετάβαση ξεκινά από το χωράφι.

Παράλληλα, μεγάλο πρόβλημα η ποιότητα και η ασφάλεια των τροφίμων, ζήτημα που αφορά το σύνολο της κοινωνίας. Ένα σύστημα, που αγνοεί τις συνθήκες ζωής και εργασίας στον πρωτογενή τομέα, αλλά και αδυνατεί να καλύψει ουσιαστικά τον κοινωνικό πυλώνα.

Φίλιππος Βερβερίδης
Καθηγητής Βιοχημείας
& Βιοτεχνολογίας Φυτών
ΕΛΜΕΠΑ

Φίλιππος Βερβερίδης

AIM-HQ OIL & AIM-OPTIMOIL Συνεργασία Cluster – Καινοτομία – Εκπαίδευση για το Ελληνικό Ελαιόλαδο του Αύριο

Καλησπέρα σας. Θα ήθελα να ξεκινήσω εκφράζοντας τις θερμές μου ευχαριστίες για την τιμητική πρόσκληση και την άρτια διοργάνωση της ημερίδας «Κρητών Καλλιέργειν 2026». Η σημερινή μου παρουσίαση εστιάζει στον πυρήνα της δουλειάς που επιτελούμε στο Τμήμα Γεωπονίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου (ΕΛΜΕΠΑ) και στο Ινστιτούτο Αγροδιατροφής και Επιστημών Ζωής: την εφαρμογή τεχνολογιών αιχμής και καινοτόμων μεθοδολογιών που στόχο έχουν να καταστήσουν το ελληνικό ελαιόλαδο ακόμη πιο ποιοτικό και διεθνώς αναγνωρίσιμο.

Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, η ποιότητα δεν είναι απλώς ένα επιθυμητό χαρακτηριστικό, αλλά το μοναδικό, ίσως, όπλο που μας επιτρέπει να προσδώσουμε ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία στα αγροτικά μας προϊόντα. Ωστόσο, η ποιότητα δεν προκύπτει τυχαία. Απαιτεί χρηματοδοτήσεις, συστηματική έρευνα και, κυρίως, τη σύνδεση της ακαδημαϊκής γνώσης με την πραγματική αγορά. Η έρευνα δεν πρέπει να μένει «στα συρτάρια» των Πανεπιστημίων· οφείλει να αποτελεί το καύσιμο για τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων και της παραγωγικής αλυσίδας.

Η ποιότητα του ελαιολάδου είναι μια πολυπαραγοντική εξίσωση που ξεκινά από τον ελαιώνα. Μελετώντας τα διάφορα καλλιεργητικά συστήματα, παρατηρούμε ότι η

υγεία και η σύσταση του ελαιόκαρπου είναι η αφετηρία των πάντων. Διαχωρίζουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν το τελικό προϊόν σε προσυλλεκτικούς και μετασυλλεκτικούς.

Οι προσυλλεκτικοί παράγοντες, όπως το κλίμα, η λίπανση και η άρδευση, επηρεάζονται άμεσα από την κλιματική κρίση, αλλά και από τις γνώσεις του παραγωγού. Εδώ έγκειται η τεράστια σημασία της διαρκούς εκπαίδευσης των αγροτών. Αντίστοιχα, οι μετασυλλεκτικοί παράγοντες αφορούν το ελαιοτριβείο. Πρέπει να γίνει σαφές ότι η ποιότητα του ελαιολάδου μέσα στο ελαιοτριβείο δεν μπορεί να βελτιωθεί· μπορεί μόνο να διαφυλαχθεί ή να υποβαθμιστεί. Η ευθύνη του ελαιουργού είναι να διαχειριστεί τον καρπό με τέτοιο τρόπο ώστε να μην απωλέσει τα ευεργετικά του συστατικά.

Τα τελευταία δέκα χρόνια, εστιάζουμε στην ανάδειξη του ελαιολάδου ως λειτουργικού τροφίμου. Πέρα από τις γνωστές φαινόλες, μια κατηγορία ουσιών που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης είναι οι φυτοστερόλες. Στο ελαιόλαδο, οι φυτοστερόλες (με κυρίαρχη τη β-σιτοστερόλη σε ποσοστό 80-90%) αποτελούν δείκτη γνησιότητας και ποιότητας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιεκτικότητα σε καμπεστερόλη. Μέσα από ερευνητικά προγράμματα, έχουμε παρατηρήσει ότι σε ορισμένες ποικιλίες, όπως η Κορωνέικη, η Λιανολιά ή η Μαστοειδής, η συγκέντρωση καμπεστερόλης ενδέχεται να προσεγγίζει ή και να ξεπερνά το όριο του 4% που θέτει το Διεθνές Συμβούλιο Ελαιολάδου (IOC) ως ένδειξη νοθείας με σπορέλαια. Τα βιβλιογραφικά μας δεδομένα δείχνουν ότι αυτό μπορεί να οφείλεται σε παράγοντες του καλλιεργητικού συστήματος ή του περιβάλλοντος και όχι σε νοθεία. Στόχος μας είναι να τεκμηριώσουμε επιστημονικά αυτούς τους παράγοντες, ώστε να προστατεύσουμε το προϊόν μας από εσφαλμένες ερμηνείες στις διεθνείς αγορές.

Ένα από τα πιο ισχυρά εργαλεία που χρησιμοποιούμε είναι η μεταγραφωμική (transcriptomics). Πρόκειται για μια μεθοδολογία που μας επιτρέπει να «διαβάσουμε» πώς εκφράζονται τα γονίδια του ελαιόκαρπου σε απόκριση προς το περιβάλλον.

Μέσω της μεταγραφωμικής, μπορούμε να κατανοήσουμε πώς οι εξωτερικοί χειρισμοί (π.χ. βιολογική vs βιοδυναμική καλλιέργεια) επιδρούν στο βιολογικό μονοπάτι του καρπού. Έτσι, εντοπίζουμε τον «αδύναμο κρίκο» στην παραγωγή και μπορούμε να παρέμβουμε στο χωράφι με ακρίβεια, ώστε να ενισχύσουμε τη βιοσύνθεση πολύτιμων συστατικών.

Η προσπάθειά μας για τη σύνδεση έρευνας και επιχειρηματικότητας μετουσιώθηκε στον συνεργατικό σχηματισμό καινοτομίας (Cluster) AIM-HiQ Oil (Artificial Intelligence Management for High Quality Oil). Πρόκειται για μια διεπιστημονική σύμπραξη του ΕΛΜΕΠΑ με πάνω από 30 επιχειρήσεις και τη συμμετοχή επιστημόνων από το Πολυτεχνείο Κρήτης και το ΙΤΕ.

Στο πλαίσιο του Cluster, αναπτύξαμε μια ολιστική προσέγγιση, προσφέροντας στις επιχειρήσεις πιστοποιημένες υπηρεσίες (ISO) για την ανάλυση βιοενεργών συστατικών. Παρά τις προκλήσεις στη χρηματοδότηση μετά το 2023, η ομάδα «Αρωγός» συνεχίζει να υποστηρίζει την τυποποίηση του εξαιρετικού παρθένου ελαιολάδου, ενσωματώνοντας εργαλεία Τεχνητής Νοημοσύνης για την πρόβλεψη και διασφάλιση της ποιότητας.

Κλείνοντας, θα ήθελα να σταθώ στο κεφάλαιο της εκπαίδευσης. Η ποιότητα απαιτεί εξειδικευμένους ανθρώπους. Σχεδιάσαμε ένα διεθνές μεταπτυχιακό πρόγραμμα σε συνεργασία με κορυφαία πανεπιστήμια της Ισπανίας και της Ιταλίας, με στόχο τη δημιουργία μιας νέας ειδικότητας: του «Αριστελαιουργού» (Optimoilist).

Αν και το πρόγραμμα αντιμετώπισε γραφειοκρατικά εμπόδια από το Υπουργείο Παιδείας, παραμένουμε προσηλωμένοι στον στόχο μας. Η εκπαίδευση γεωπόνων και στελεχών της βιομηχανίας στην ολιστική διαχείριση είναι ο μόνος τρόπος να θωρακίσουμε το ελαιόλαδο απέναντι στην κλιματική κρίση και τον διεθνή ανταγωνισμό. Η συνεργασία φορέων όπως το ΕΛΜΕΠΑ, ο ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το ΙΤΕ αποτελεί την εγγύηση για μια βιώσιμη και ποιοτική ελαιοκομία.

Δρ Αλέξανδρος Στεφανάκης
Κτηνίατρος

Σύγχρονα νοσήματα στην Αιγοπροβατοτροφία της Κρήτης και η αντιμετώπισή τους

Αλέξανδρος Στεφανάκης

Αποτελεί ιδιαίτερη τιμή η συμμετοχή μου για δεύτερη συνεχή χρονιά στο «Κρητών Καλλιέργειν». Η περσινή και η φετινή εμπειρία επιβεβαιώνουν ότι σε αυτό το βήμα κατατίθενται προτάσεις ουσίας. Θα ήθελα να ξεκινήσω με μια πικρή διαπίστωση για την απουσία πολλών κτηνοτρόφων από τέτοιες διοργανώσεις. Ένα 50% παλεύει σκληρά για την επιβίωση στο πεδίο και δεν προλαβαίνει, ένα 25% εγκλωβίζεται στην ψευδαίσθηση της παντογνωσίας, ενώ το υπόλοιπο 25% αναλώνεται σε «ουρές» γραφείων, αναζητώντας παραθυράκια επιδοτήσεων για να εγκαταλείψει τελικά αυτό το «βαρύ» αλλά ευλογημένο επάγγελμα.

Σήμερα, θα μιλήσω για τα «νοσήματα του πολιτισμού» της αιγοπροβατοτροφίας. Αυτό που βιώνει σήμερα ο κλάδος στην Ελλάδα και την Κρήτη αποτελεί προάγγελο κινδύνου για όλη την οικονομία. Αν δεν προσέξουμε, ό,τι τραβάει σήμερα η κτηνοτροφία με την πανώλη και την ευλογιά, θα το υποστεί αύριο η ελαιοκομία με την Xylella.

Το πρώτο και κυριότερο νόσημα είναι η διαχρονική απουσία μιας εθνικής στρατηγικής για την ισόρροπη ανάπτυξη. Ζούμε σε μια Αθηνοκεντρική Ελλάδα, όπου η λήψη αποφάσεων αγνοεί την περιφέρεια.

Η ΚΑΠ ως Σκάνδαλο: Αντί η Κοινή Αγροτική Πολιτική να αποτελέσει εργαλείο για την παραγωγή τροφίμων και την περιβαλλοντική ισορροπία, την μετατρέψαμε σε πεδίο μικροπολιτικών σκανδάλων.

Γενετική Αδιαφορία: Είναι θλιβερό να συζητάμε σήμερα για αντικατάσταση ζωικού κεφαλαίου λόγω ευλογιάς, όταν δεν επενδύσαμε ποτέ σοβαρά στη

βελτίωση των 26 αυτόχθονων φυλών μας. Πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, όπως το έργο στη Σχολή Ασωμάτων, η στήριξη των ντόπιων φυλών είναι μηδενική.

Εισαγωγές και Τιμάρημος: Κάθε φορά που ο πληθωρισμός πιέζει, το κράτος «σκοτώνει» το εθνικό προϊόν (αρνί, κρέας, γαλακτοκομικά) με αθρόες εισαγωγές, μόνο και μόνο για να συγκρατηθεί ο δείκτης τιμών καταναλωτή.

Η ανεξέλεγκτη εισαγωγή ζώων αναπαραγωγής είναι η «κερκόπορτα» για την καταστροφή. Δεν εισάγουμε μόνο ζώα· εισάγουμε την πανώλη, την ευλογιά και ένα «τσουβάλι» νοσημάτων που απειλούν το μέλλον μας.

Ανθεκτικότητα: Μεταφέρουμε μικρόβια ανθεκτικά στα κλασικά αντιβιοτικά, δημιουργώντας σταβλισμένα μοντέλα που δεν λειτουργούν.

Απώλεια Ταυτότητας: Εισάγουμε φυλές όπως η Lacaune (φτιαγμένη από τους Γάλλους αποκλειστικά για το Roquefort). Τι δουλειά έχει στην ελληνική ύπαιθρο ένα ζώο που δεν μπορεί να βοσκήσει έξω; Παρασύρουμε νέους ανθρώπους σε παράνομες εισαγωγές με ψεύτικες υποσχέσεις για αποδόσεις, την ώρα που χάνουμε τις δικές μας μοναδικές φυλές.

Δυστυχώς, το «νόσημα» του Θεσσαλικού κάμπου άρχισε να μολύνει και την Κρήτη. Κάποιοι χρηματοδότησαν σταβλισμένα πρόβατα ξένων φυλών για την παραγωγή προϊόντων ΠΟΠ. Αυτό είναι παράνομο και παράλογο. Η νομοθεσία είναι σαφής: τα προϊόντα ΠΟΠ προέρχονται από παραδοσιακά εκτρεφόμενα, ντόπια ζώα.

Το δίλημμα είναι ξεκάθαρο, **Σταυλισμός ή Ταυτότητα:** Ο σταυλισμός οδηγεί σε ζώα χωρίς ανθεκτικότητα, σε συνεχή χρήση φαρμάκων και σε οικονομική κατάρρευση όταν οι τιμές των ζωοτροφών εκτοξεύονται. Αντίθετα, το κρητικό μοντέλο είναι δέκα χρόνια μπροστά. Έχουμε εκσυγχρονίσει τις υποδομές (αρμεχτήρια, στάβλοι), αλλά διατηρούμε τη βόσκηση. Αυτή είναι η βιωσιμότητά μας.

Η ερμητοποίηση του τόπου λόγω υπερβόσκησης, που υποκινείται από το κυνήγι των επιδοτήσεων («δηλώνω ζώα για να εισπράττω»), καταστρέφει το «τζάμπα χόρτο» και την ταυτότητα του νησιού. Την ίδια στιγμή, ο καταναλωτής πλανάται. Βλέπουμε στα ράφια «φυτικά λευκά τυριά» (μαργαρίνη με αλεύρι και γεύση Gouda) να πωλούνται ακριβότερα από την αυθεντική γραβιέρα. Αν το Roquefort πωλείται 32 ευρώ, η κρητική γραβιέρα δεν πρέπει να πέφτει κάτω από τα 52 ευρώ. Είναι απλά μαθηματικά αξίας, όχι τιμής.

Πρέπει να επανασχεδιάσουμε τον πρωτογενή τομέα με επίκεντρο τη **Βιωματική Γαστρονομία** και την ανάδειξη του ρόλου της Κρήτης.

Ποιοτική Ταξινόμηση: Πότε θα μιλήσουμε επιτέλους για σήμανση και ταξινόμηση ποιότητας στο κρέας; Ο κτηνοτρόφος πρέπει να πληρώνεται για την ποιότητα, όχι για το βάρος.

Περιβαλλοντική Διάσταση: Η κτηνοτροφία είναι ο «φύλακας» του περιβάλλοντος. Όπου εκλείπουν τα πρόβατα, έχουμε ολοκαυτώματα από πυρκαγιές. Η βόσκηση καθαρίζει τον τόπο και προστατεύει τον τουρισμό μας.

Επιστημονική Υποστήριξη: Στην Κρήτη τρέχουμε πρωτοποριακά προγράμματα (π.χ. LIFE), δημιουργώντας «λειτουργικές διατροφές» από υποπροϊόντα της κρητικής γης. Κάνουμε ολοκληρωμένη διαχείριση παρασιτώσεων, δείχνοντας τον δρόμο στους ξένους.

Πρέπει να σπάσουμε τον φαύλο κύκλο της υπανάπτυξης και των «χύμα» προϊόντων. Η διέξοδος βρίσκεται στην εξωστρέφεια, στην πιστοποίηση και στην απόδοση προστιθέμενης αξίας στον κόπο του παραγωγού. Πατάμε σε ένα μοναδικό περιβάλλον και έχουμε τη γνώση. Αρκεί να πιστέψουμε στις δικές μας δυνάμεις, στις δικές μας φυλές και στην **κρητική διατροφή ως παγκόσμιο πολιτιστικό αγαθό.**

Σας ευχαριστώ.

Μαρία Αλεμπάκη
Κύρια Ερευνήτρια, Ινστιτούτο Αγροτικής
Οικονομίας και Κοινωνιολογίας
ΕΛΓΟ - ΔΗΜΗΤΡΑ

Μαρία Αλεμπάκη

Κατανοώντας το οικοσύστημα του οινοτουρισμού μέσω της έρευνας συμμετοχικής δράσης: Εμπειρίες από την Κρήτη

Εισαγωγή και ερευνητικό υπόβαθρο

Η ομιλία της Δρ Μαρίας Αλεμπάκη αποτελεί έναν απολογισμό της ερευνητικής της πορείας στο πεδίο του οινοτουρισμού. Η εισηγήτρια ανατρέχει στις απαρχές της επιστημονικής της σχέσης με την Κρήτη, η οποία ξεκίνησε πριν από περίπου δεκαπέντε χρόνια από τα Χανιά, και ιχνηλατεί τη διαδρομή που οδήγησε σε δύο μεταδιδακτορικά ερευνητικά έργα με γεωγραφική εστίαση στο νησί — από τη Σητεία ως την Κίσαμο.

Ο οινοτουρισμός ως επιστημονικό πεδίο

Η ποικιλομορφία των εμπειριών που προσφέρουν οι οινοπαραγωγικές περιοχές ανά τον κόσμο δυσχεραίνει την καθιέρωση ενός ενιαία αποδεκτού ορισμού για τον οινοτουρισμό. Βασισμένη στους πρωτοπόρους μελετητές του χώρου, η ομιλήτρια παρουσιάζει τρεις θεμελιώδεις οπτικές προσέγγισης: του επισκέπτη, του οινοποιείου και του προορισμού. Αντλώντας από αυτό το τρίπτυχο, τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στα πρώτα στάδια της ερευνητικής της πορείας διατυπώνονταν ως εξής: (1) Πώς σκιαγραφείται το προφίλ των οινικών περιηγητών και τι καθορίζει τη συμπεριφορά τους; (Alebaki & Iakovidou, 2010 & 2011· Alebaki κ.ά., 2015) (2) Ποια τα κίνητρα εμπλοκής των οινοποιών με τον οινοτουρισμό και ποιοι οι ανασταλτικοί παράγοντες για μια τέτοια απόφαση; και

(3) Τι προϋποθέτει η καθιέρωση ενός προορισμού στον διεθνή οινοτουριστικό χάρτη; (Alebaki κ.ά., 2013· 2014).

Από την κρίση χρέους στην κλιματική απειλή

Η ολοκλήρωση της διδακτορικής της έρευνας για τους Δρόμους του Κρασιού της Βόρειας Ελλάδας συνέπεσε με την ελληνική κρίση χρέους, γεγονός που επηρέασε καθοριστικά τις μετέπειτα επιλογές της. Το πρώτο μεταδιδακτορικό έργο εστίασε στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην οινοτουριστική δραστηριότητα, εκτεινόμενο σε Βόρεια Ελλάδα, Πελοπόννησο και Κρήτη. Η επιτόπια παρατήρηση στα οινοποιεία εν μέσω capital controls αποδείχθηκε ιδιαίτερα διδακτική εμπειρία, ενώ οι συνεντεύξεις με ειδικούς και εκπροσώπους του κλάδου ανέδειξαν στρατηγικές προσαρμογής και ζητήματα βιωσιμότητας.

Η διαπίστωση της αναγκαιότητας για ενίσχυση των δεξιοτήτων των επαγγελματιών του οινοτουρισμού οδήγησε σε ένα δεύτερο μεταδιδακτορικό, με περιοχή εστίασης την Κρήτη, και σε συνεργασία με το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Σκοπός ήταν η διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των εμπλεκόμενων στη φιλοξενία επισκεπτών και ο σχεδιασμός ενός πιλοτικού προγράμματος συμμετοχικής μάθησης. Το έργο αυτό πρότεινε ένα πλαίσιο συγκριτικής προτυποποίησης (benchmarking) για τον στρατηγικό σχεδιασμό οινοτουριστικών προορισμών και πρότεινε μεθοδολογικά εργαλεία για τη δημιουργία ενός δικτύου συνεργατικού διαλόγου μεταξύ των φορέων του κλάδου στο νησί.

Παράλληλα, η έρευνα επεκτάθηκε στη μελέτη των αξιολογήσεων επισκεπτών στα οινοποιεία Κρήτης και Σαντορίνης σε πλατφόρμες όπως το TripAdvisor, αναδεικνύοντας ότι οι οινόφιλοι δίνουν ιδιαίτερη έμφαση σε εμπειρίες επιμόρφωσης. Στη διάρκεια της πανδημικής κρίσης η έρευνα στράφηκε στη στήριξη της ψηφιακού μετασχηματισμού των επισκέψιμων οινοποιείων, καθώς και στη μελέτη των επικοινωνιακών στρατηγικών τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εν μέσω lockdown. Την περίοδο εκείνη, η ομιλήτρια συνδιοργάνωσε σε συνεργασία με το Δίκτυο Οινοποιών Κρήτης μια ημερίδα για το μέλλον του οινοτουρισμού στο νησί.

Η εισηγήτρια αναφέρθηκε επίσης σε ένα πρόγραμμα ελληνογερμανικής συνεργασίας που συντονίζεται από το Πανεπιστήμιο του Geisenheim, με στόχο τη δημιουργία ενός διεθνούς διατμηματικού μεταπτυχιακού προγράμματος στον οινοτουρισμό, το οποίο θα φιλοξενηθεί σε Γερμανία και Ελλάδα (στο ΕΛΜΕΠΑ). Πιο πρόσφατα, διερευνήθηκαν οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σε όλα τα επίπεδα του οινοτουριστικού συστήματος — από την αμπελοργαία ως την οινοποιία και την παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας. Η μεθοδολογία που υιοθετήθηκε για τους στόχους αυτής

της έρευνας περιλάμβανε τη διεξαγωγή συνεντεύξεων σε βάθος με δρώντες που εντάσσονται σε διάφορες κατηγορίες ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders), ήτοι, αμπελοργούς, οινοπαραγωγούς, γεωπόνους, οινολόγους, απασχολούμενους σε επισκέψιμα οινοποιεία και εκπροσώπους τοπικής και περιφερειακής διακυβέρνησης. Με τον τρόπο αυτό, καταγράφηκαν οι βασικές στρατηγικές που αναπτύχθηκαν στην Κρήτη για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Βασικά διδάγματα και συμπεράσματα

Αναφορικά με την τρέχουσα θέση της Κρήτης στον οινοτουριστικό χάρτη, η ομιλήτρια εντάσσει το νησί στο δεύτερο στάδιο του κύκλου ζωής τουριστικών προορισμών, χαρακτηρίζοντάς το ως «αναδυόμενο» (emerging) προορισμό. Τα κριτήρια για την παραπάνω αξιολόγηση περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων, την παρουσία κρίσιμης μάζας επισκέψιμων οινοποιείων, την αυξανόμενη επιθυμία των φορέων για περαιτέρω ανάπτυξη και την αύξηση του αριθμού των αφοσιωμένων επισκεπτών.

Η εισηγήτρια τόνισε τη σημασία της δικτύωσης και των ανωφερών διαδικασιών (bottom-up) συμμετοχικού σχεδιασμού για τη συνδημιουργία της οινοτουριστικής εμπειρίας, επισημαίνοντας, ωστόσο, σοβαρές αδυναμίες και οργανωτικά κενά στα μοντέλα διακυβέρνησης. Μεταξύ αυτών, τονίστηκε η ανεπαρκής στελέχωση των δικτύων, καθώς και ένας/μία οινοποιός καλείται να ανταποκριθεί ταυτόχρονα σε πολλαπλούς ρόλους. Επιπλέον, υπογραμμίστηκε ότι κάθε στρατηγικός σχεδιασμός οφείλει να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα και να λαμβάνει υπόψη τις απόψεις όλων των εμπλεκόμενων. Στην κατεύθυνση αυτή, η εισηγήτρια αναφέρθηκε στη χρησιμότητα της «Συμμετοχικής Έρευνας Δράσης» (Participatory Action Research - PAR) ως τύπου έρευνας που διεξάγεται, όχι «επί» των ανθρώπων, αλλά «με» τους ανθρώπους.

Επίλογος: ο οινοτουρισμός ως οικοσύστημα υπό πίεση

Η εισηγήση προτάσσει την ανάγκη για μια ευρύτερη, ολιστική θεώρηση του οινοτουρισμού ως οικοσυστήματος που συνδιαμορφώνεται από αλληλοεξαρτώμενα συστατικά — φυσικά, ανθρωπογενή και θεσμικά — και το οποίο είναι εκ φύσεως ευάλωτο σε διαφόρων ειδών πιέσεις. Στο πλαίσιο αυτό, η ομιλήτρια επεσήμανε ότι η οικονομική, η πανδημική, και η κλιματική κρίση δεν αποτελούν μεμονωμένα, εξωτερικά σοκ, αλλά αλληλοτροφοδοτούμενα φαινόμενα που «επικάθονται το ένα στο άλλο σαν γεωλογικά στρώματα» (Δεσποινιάδης, 2016). Κεντρικό ερώτημα παραμένει αν υπάρχει η τόλμη να αντιμετωπιστεί συστημικά η ρίζα του προβλήματος, ή αν συνεχίζεται η λογική «business as usual» με ωραία περιτυλίγματα περί πράσινης ανάπτυξης (Kotler & Sarkar, 2025).

Πέτρος Μαρινάκης
Βοτανικός Κήπος

Πέτρος Μαρινάκης

Η Φιλοσοφία της Κρητικής Διατροφής

Καλησπέρα σας,

Είναι τιμή μου η πρόσκληση και συγχαρητήρια για την προσπάθεια. Είναι η πρώτη φορά που συμμετέχω σε ένα τέτοιο πάνελ και οφείλω να πω ότι πολλά από όσα άκουσα σήμερα μου έδωσαν αφορμές για σκέψη.

Για να μιλήσουμε για την Κρήτη, πρέπει πρώτα να δούμε ποιοι είμαστε, πού βρισκόμαστε και από πού ερχόμαστε. Η Κρήτη είναι ένας μοναδικός τόπος, ο τόπος που γέννησε έναν από τους σημαντικότερους πολιτισμούς της ανθρωπότητας, τον Μινωικό, πάνω στον οποίο, όπως λένε οι ειδικοί, πάτησε και ο ελληνικός πολιτισμός. Είναι ένας τόπος με γεύσεις ανεπανάληπτες, γεύσεις που όλοι αναζητούμε όταν ανατρέχουμε στις παιδικές μας μνήμες - γεύσεις που δύσκολα συναντά κανείς αλλού.

Ό,τι παράγει αυτή η γη είναι μοναδικό. Αυτό οφείλεται όχι μόνο στη γεωγραφική θέση, αλλά κυρίως στο κλίμα και στις ιδιαίτερες συνθήκες του εδάφους. Από τη γη ξεκινούν όλα: οι γεύσεις, οι πρώτες ύλες, η ταυτότητά μας.

Μετά τη Νεολιθική Επανάσταση, πριν περίπου 15.000 χρόνια, οι άνθρωποι ζούσαν επί χιλιετίες με τον ίδιο τρόπο: καλλιεργούσαν τη γη. Ακόμη και πριν από 50 χρόνια, στα χωριά μας, η καθημερινότητα ήταν σχεδόν ίδια με αυτή των προγόνων μας. Θυμάμαι τον παππού μου να οργώνει με το άροτρο και να φυτεύει παραδοσιακές ποικιλίες πατάτας. Όλες αυτές οι ποικιλίες χάθηκαν ή κινδυνεύουν να χαθούν μέσα σε μόλις 30-40 χρόνια, καθώς ο κόσμος άλλαξε με ιλιγγιώδη ταχύτητα.

Θα μοιραστώ ένα περιστατικό. Ένας καταξιωμένος αρχιμάγειρας, σε διεθνή έκθεση στη Στοκχόλμη, μου είπε ειρωνικά: «Άκουσα ότι στα ξενοδοχεία και στα εστιατόριά σας χρησιμοποιείτε μοσχάρια Αργεντινής. Είναι αλήθεια; Εσείς που έχετε από τα καλύτερα κρέατα στον κόσμο;». Ντράπηκα. Δεν απάντησα.

Αυτή η ξενομανία είναι πρόβλημα. Και είναι πρόβλημα νοοτροπίας.

Η πολυπόθητη σύνδεση του πρωτογενούς με τον τριτογενή τομέα δεν είναι μόνο θέμα πολιτικών αποφάσεων. Είναι θέμα νοοτροπίας όλων όσοι αποφασίζουν καθημερινά τι προϊόν θα μπει στο πιάτο του επισκέπτη: ξενοδόχοι, εστιάτορες, προμηθευτές. Αν δεν αλλάξει η νοοτροπία, τίποτα δεν θα αλλάξει.

Θέλω όμως να σταθώ στη φιλοσοφία της κρητικής διατροφής. Συχνά μιλάμε για «κρητική διατροφή», αλλά τι σημαίνει πραγματικά; Δεν είναι μόνο συνταγές. Είναι τρόπος σκέψης και τρόπος ζωής. Και εντοπίζεται σε έξι βασικά χαρακτηριστικά:

Ελαιόλαδο

Στα χωριά μας καταναλώνονταν απίστευτες ποσότητες. Μια οικογένεια έξι ή επτά ατόμων έφτανε τα 400 κιλά τον χρόνο.

Τοπικότητα και εποχικότητα

Δεν υπήρχε ντομάτα τον χειμώνα. Υπήρχε αυτάρκεια και σεβασμός στον κύκλο της φύσης.

Φαντασία

Η κρητική κουζίνα δεν είχε αυστηρές συνταγές. Το τσιγαριαστό, η μαραθόπιτα, τα αγριώχορτα, όλα γεννήθηκαν από ανάγκη, ευρηματικότητα και αξιοποίηση όσων προσέφερε η γη.

Βιοποικιλότητα

Η Κρήτη έχει από τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις ενδημικών φυτών στον κόσμο σε σχέση με το μέγεθός της. Από το Καστέλι μέχρι τη Σητεία, κάθε χωριό έχει τις δικές του γεύσεις και χόρτα.

Κρασί

Πάντα υπήρχε στο τραπέζι, πάντα με μέτρο.

Περπάτημα

Ο μέσος Κρητικός περπατούσε 15-20 χιλιόμετρα την ημέρα.

Αυτός είναι ο τρόπος ζωής που ονομάζουμε «κρητική διατροφή». Όχι μόνο τι τρώμε, αλλά πώς ζούμε.

Σήμερα, σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, χάσαμε το μέτρο. Πριν 50 χρόνια, η αειφορία ήταν τρόπος ζωής. Ξέραμε ότι ό,τι κάνουμε στη φύση θα το βρούμε μπροστά μας. Το ξεχάσαμε. Τώρα μιλάμε

ξανά για αειφορία, συχνά όχι από αγάπη για τη φύση, αλλά επειδή «πουλάει». Πολλές επιχειρήσεις το χρησιμοποιούν ως εργαλείο marketing. Πρέπει να είμαστε ειλικρινείς για να λύσουμε το πρόβλημα.

Πώς πρέπει να προχωρήσουμε; Κατά τη γνώμη μου, χρειάζεται επανασχεδιασμός του πρωτογενούς τομέα, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της Κρήτης: μικροί κλήροι, πολυτεμαχισμός, έντονο ανάγλυφο. Δεν μπορούμε να εφαρμόσουμε μοντέλα άλλων χωρών. Οι πεζούλες στα Λευκά Όρη και στον Ψηλορείτη είναι μνημεία ανθρωπίνης επινοητικότητας. Εκεί καλλιεργούσαν για αιώνες. Θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ξανά, με παραδοσιακές ποικιλίες και σύγχρονα προγράμματα.

Η Κρήτη, συγκριτικά με άλλες περιοχές του κόσμου, έχει ακόμη μεγάλο μέρος του φυσικού της περιβάλλοντος ανέπαφο. Ο τουρισμός, παρά την ανάπτυξη, δεν έχει φτάσει στα επίπεδα υπερκορεσμού άλλων προορισμών. Αν προλαβαίναμε -αν και το θεωρώ δύσκολο- θα μπορούσαμε να κάνουμε την Κρήτη ένα «πράσινο νησί». Ένα νησί χωρίς φυτοφάρμακα, με απόλυτο σεβασμό στο περιβάλλον. Αυτό θα ήταν μονόδρομος.

Ένα τέτοιο μοντέλο θα ωφελούσε όλους: καλλιεργητές, ξενοδόχους, εστιάτορες. Θα δημιουργούσε προϊόντα υψηλής ποιότητας, με συγκριτικά πλεονεκτήματα σε μια εποχή όπου ο κόσμος αναζητά ό,τι είναι φιλικό προς το περιβάλλον. Και θα προσέλυκε το κοινό που πραγματικά ανήκει στην Κρήτη: ανθρώπους από όλο τον κόσμο που αναζητούν αυθεντικότητα, ποιότητα και πολιτισμό.

Η Κρήτη είναι οικουμενική. Δεν είναι ούτε σκανδιναβική ούτε γερμανική. Είναι μοναδική. Και έχει πολλά να δώσει.

Προσωπικά, αναζητώ τις γεύσεις των παιδικών μου χρόνων. Είμαι τυχερός που τις έζησα. Αν καταφέρουμε όλοι να συνειδητοποιήσουμε πόσο σημαντικός είναι αυτός ο τόπος και πόσο εξαρτάται το μέλλον μας από το πόσο θα τον σεβαστούμε και θα τον προστατεύσουμε, τότε έχουμε ελπίδα.

Video

Αποστόλης Βουλγαράκης
Γεωπόνος MSc Γ.Π.Α.
Εξωτερικός συνεργάτης ΕΛΓΟ-Δήμητρα
Ινστιτούτο Ελιάς Υπ/κων φυτών και Αμπέλου
Ερευνητική Μονάδα GIS Γ.Π.Α.

Αποστόλης Βουλγαράκης

Ο ρόλος των αρδευτικών δικτύων στον επανασχεδιασμό του Πρωτογενούς Τομέα

Γενικά

Ακούγοντας τον τίτλο της σημερινής συνάντησης σχετικά με τον επανασχεδιασμό του πρωτογενούς τομέα, το κομμάτι της άρδευσης θα μπορούσε να προσεγγιστεί από διάφορες οπτικές όπως : σύγχρονες αρδευτικές τεχνικές, διαχείριση αρδευτικών πόρων αντιμετώπιση φαινομένων λειψυδρίας κτλ. Ωστόσο επίσης πολύ σημαντικό θέμα που απασχολεί τον πρωτογενή τομέα είναι η διαχείριση των συλλογικών αρδευτικών δικτύων.

Πυλώνες Ανάπτυξης Πρωτογενή Τομέα

Για την ύπαρξη πρωτογενούς τομέα σε μια Περιοχή κρίνεται απαραίτητο να υπάρχουν κάποιοι βασικοί πυλώνες πάνω στους οποίους γίνεται ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη αυτού.

Έδαφος

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι το έδαφος η γη δηλαδή, τα αγροτεμάχια είναι η προϋπόθεση πάνω στην οποία θα ξεκινήσει αυτός ο σχεδιασμός. Η Κρήτης λόγω του έντονου ανάγλυφου της παρέχει συγκεκριμένες εκτάσεις συνεπώς περιορισμένη

καλλιεργούμενη επιφάνεια.

Φυτικό/Ζωικό κεφάλαιο

Επίσης το είδος της καλλιέργειας ή των εκτρεφόμενων ζώων πρέπει να είναι μία επιλογή καλά ζυγισμένη και προσαρμοσμένη στα πρότυπα της Κρήτης.

Κλίμα

Το κλίμα επίσης παίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο ειδικά στις μέρες μας που βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την κλιματική αλλαγή.

Νερό

Τέλος το νερό η πηγή της ζωής των ανθρώπων των ζώων και των φυτών. Η πρόσβαση σε ποιοτικό οικονομικό αρδευτικό νερού αποτελεί βασική προτεραιότητα για την ύπαρξη πρωτογενούς τομέα

Ο Ρόλος των Αρδευτικών Δικτύων

Η ύπαρξη αρδευτικών δικτύων θεωρείται ως κάτι αυτονόητο και προφανές για τους περισσότερους παραγωγούς. Ωστόσο πίσω από αυτό κρύβεται μία περίπλοκη εξίσωση

Τα συλλογικά αρδευτικά δίκτυα είναι υδραυλικά συστήματα που έχουν ως σκοπό να μεταφέρουν το νερό από το σημείο υδροληψίας (φυσική ή τεχνητή λίμνη, εκτροπή ποταμού, γεώτρηση) στην αρδευτική περίμετρο και να το διανέμουν στις διάφορες αρδευτικές μονάδες

Κατά την μελέτη και τη κατασκευή τέτοιων έργων λαμβάνονται υπόψη παράγοντες που σχετίζονται με την περιοχή εφαρμογής όπως κλιματολογικοί εδαφολογικοί τοπογραφικοί υδρολογικοί κοινωνικοοικονομικοί κ.α. καθώς επίσης και παράγοντες που αφορούν τις αναμενόμενες τεχνικές άρδευσης, τα καλλιεργητικά πρότυπα και τα υδραυλικά χαρακτηριστικά του δικτύου. Ωστόσο πολλοί από τους παράγοντες παρουσιάζουν κάποια μεταβλητότητα σε σχέση με το χρόνο και έτσι επέρχονται στο δίκτυο κάποιες αστοχίες σε σχέση με τις αρχικές υποθέσεις του σχεδίου.

Η Κρήτη είχε το προνόμιο συνεπώς από το 1970 να σχεδιάζει και να κατασκευάζει δίκτυα κλειστών αγωγών να εφαρμόζει αναδασμούς, να χρησιμοποιεί πρώτη μεθόδους μικροάρδευσης, Καθώς επίσης να χρησιμοποιείται υδρομετρητές. Εκτοτε τα αρδευτικά έργα περιορίστηκαν στο κομμάτι της συντήρησης αφήνοντας τις εξελίξεις να περνάνε

Θεσμική και Διοικητική Διαχείριση Αρδευτικών Έργων

Η διαχείριση των συλλογικών έργων γίνεται από τους οργανισμούς Εγγείων Βελτιώσεων (ΤΟΕΒ και ΓΟΕΒ).

Οι οργανισμοί αυτοί επικουρούνταν από την Υπηρεσία Εγγείων Βελτιώσεων του Υπουργείου Γεωργίας που είχε και τη γενική εποπτεία της σωστής λειτουργίας των έργων. Βασικό νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την λειτουργία αυτών των οργανισμών είναι ένα βασικό διάταγμα του 1958

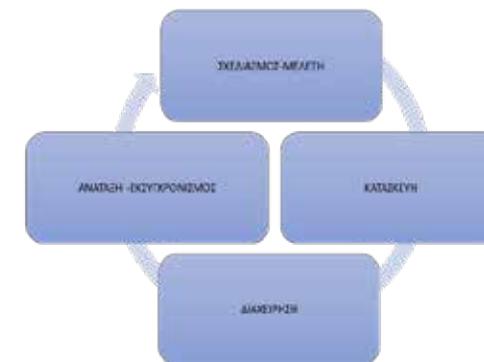
Η ψήφιση όμως του νόμου που διέπει τη διαχείριση των υδατικών πόρων σε συνδυασμό με το νόμο 2218/94, «Περί Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης» και το νόμο 2503/97 «Περί Διοίκησης, Οργάνωσης, Στελέχωσης της Περιφέρειας και άλλες διατάξεις» έχουν δημιουργήσει ένα πλέγμα αρμοδιοτήτων σε διάφορους φορείς (Υπ. Ανάπτυξης, ΥΠΕΧΩΔΕ, Υπ. Γεωργίας κα.) με αποτέλεσμα, λόγω και της μη έκδοσης βασικών προεδρικών διαταγμάτων, την εμφάνιση δυσλειτουργιών στη διαχείριση των υδατικών πόρων.

Με τον νόμο περί αποκέντρωσης καταργήθηκαν οι περιφερειακές υπηρεσίες των Εγγείων Βελτιώσεων του Υπουργείου Γεωργίας και οι αρμοδιότητές τους περιήλθαν στις υπηρεσίες της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης (Ν.Α). Με τις αλλαγές αυτές δεν υπάρχει υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας που να συντονίζει τις υπηρεσίες στα θέματα διαχείρισης των υδατικών πόρων και διοίκησης-λειτουργίας των Εγγειοβελτιωτικών έργων.

Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος είναι να ανακύπτουν συχνά προβλήματα συντονισμού στη διαχείριση των υδατικών πόρων, όπως προγραμματισμού μελετών και διοίκησης-λειτουργίας των έργων.

Η παραπάνω πολυπλοκότητα περιγράφει και τη δυσκολία λειτουργίας των φορέων και ένα μεγάλο μέρος της αρδευτικής κρίσης που ταλανίζει το νησί μας

Οργάνωση και Λειτουργία Αρδευτικών Δικτύων

Γενικά ένα αρδευτικό δίκτυο περιγράφεται σχηματικά ως μία κυκλική σχέση που περιλαμβάνει:

- Δεδομένα όπως η καλλιέργειες η τοπογραφία η πηγή υδροδότησης είναι κάποια από τα στοιχεία που λαμβάνονται υπόψιν.
- Το πιο δύσκολο κομμάτι παλαιότερα λόγω υλικών και μέσων ήταν η κατασκευή. Εξακολουθεί να είναι και στις μέρες μας το πιο δύσκολο λόγω γραφειοκρατίας.
- Η διαχείριση είναι το κομμάτι της συντήρησης και της οργάνωσης λειτουργίας θα πρέπει να περιλαμβάνει εκτός των άλλων τη συγκράτηση του χαμηλού κόστους του αρδευτικού νερού.

• Τέλος είναι η ανάταξη και ο εκσυγχρονισμός **Ανάταξη – Εκσυγχρονισμός**

Ο επανασχεδιασμός που σήμερα συζητάμε στην ορολογία των αρδευτικών δικτύων συχνά αναφέρεται ως ανάταξη εκσυγχρονισμός και αναδιάρθρωση. Οι έννοιες της ανάταξη του εκσυγχρονισμός και της αναδιάρθρωση του δικτύου προϋποθέτουν οι σχεδιαστές και οι διαχειριστές να έχουν επαρκή γνώση σχετικά με την συμπεριφορά του συστήματος ώστε όταν υπάρχει αλλαγή σε αυτό που έχει υποτεθεί να είναι σε θέση να επέμβουν προς όφελος τόσο των καλλιεργητών όσο και του δικτύου.

Σε μία περιφέρεια όπως η Κρήτη με γηρασμένα δίκτυα και έντονες αλλαγές τα τελευταία χρόνια, ο εκσυγχρονισμός των δικτύων κρίνεται απαραίτητος για

την διατήρηση της αξιοπιστίας των δικτύων **Προτάσεις Βελτίωσης**

- Κεντρικός Σχεδιασμός : αλλαγή θεσμικού πλαισίου και νομοθεσίας για την διαχείριση και λειτουργία των αρδευτικών έργων.
- Έργα ταμίευσης επιφανειακού νερού.
- Εμπλουτισμός υδροφόρου ορίζοντα.
- Αντικαταστάσεις παλαιών δικτύων για μείωση απωλειών.
- Ενίσχυση του αισθήματος της ατομικής ευθύνης των παραγωγών.
- Έργα εκσυγχρονισμού δικτύων σε κλίμακα παραγωγού.
- Εφαρμογές σύγχρονων μεθόδων άρδευσης

INTERNATIONAL TRADE SHOW CONSTRUCTION

EXHIBITION SERVICES

SHOPFITTING SERVICES

EVENT SERVICES

We are proud that well-know customers rely on our services on regular basis and would be happy to add you to our list.

Βορδωνης

JCB UNITRACK

Gatzelakis

BAKER MASTER

Pitavis

MINΩΙΚΗ

BODY ACTION

gemma

SABO S.A.

Ι. ΛΑΚΑΛΙΩΣ Α.Ε.

ekol

ammos

OLIVALOE

Μεσοσοκομική Λαοκρανιάδου

BIOVET

Zambelis LIGHTS

isomat building quality

Das home

ammos

BISCONO

NB LIGHTING

Agronuts

GEARUP

FAMICLIA

InoxStyle

ALFA FROST A.E.

mantis

Pharmathen

GREENWICH

POLO CLUB

KEDIMA

MANAKAS FRANKFURT

VCUEE

Dinapack Packaging

MICHOS ONE SOURCE INDUSTRIAL AIR SOLUTIONS

Λυκάκης

DOMAINE COSTA LAZARIDI

INOX

Φρεσκοβύτης

... and others

📍 ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΑ 22B, 19400 - ΚΟΡΟΠΙ

☎ +30 210 66 22 173

✉ info@mustdesign.gr

🌐 www.mustdesign.gr

📱 @mustdesigngr

Αντώνης Γ. Κρητικός
Κοινωνικός Ανθρωπολόγος - Κοινωνικός
Επιστήμονας, Ειδικός σε Ζητήματα Βιώσιμης Ανά-
πτυξης & Περιφερειακής Καινοτομίας,
Διδάκτωρ Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

Αντώνης Κρητικός

Το Καλλιεργείν ως Αναπτυξιακή Πρακτική: Συνέργειες Αγροδιατροφής, Τουρισμού & Ταυτότητας στη Μεσαρά της Κρήτης

Αξιότιμοι διοργανωτές, εκπρόσωποι των αρχών, αγαπη-
τοί σύνεδροι,

Με ιδιαίτερη τιμή συμμετέχω σήμερα στο Κρητών Καλ-
λιεργείν 2026, παρουσιάζοντας μια προσέγγιση που
εστιάζει στο καλλιεργείν ως μοχλό βιώσιμης τοπικής
ανάπτυξης.

Η παρουσίασή μου αναδεικνύει πώς οι συνέργειες ανά-
μεσα στην αγροδιατροφή, τον τουρισμό και την πολιτι-
σμική ταυτότητα μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για
ανθεκτικές κοινότητες και ενδυνάμωση του παραγωγικού
ιστού της Κρήτης, με επίκεντρο τη Μεσαρά.

Ως ακαδημαϊκός του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανε-
πιστημίου Αθηνών, σας καλωσορίζω και εγώ με τη σειρά
μου, σε αυτή τη γόνιμη συνάντηση ανταλλαγής γνώσης,
εμπειριών και προτάσεων, που επιδιώκει να φέρει πιο
κοντά την επιστημονική έρευνα με τις ανάγκες της τοπι-
κής κοινωνίας.

Κρίσιμα Ευρήματα που Τεκμηριώνουν το καλλιεργείν

Η εμπειρική μου ανάλυση κατέγραψε σημαντική
επιστημονική συναίνεση υπέρ του Καλλιεργείν ως

μοντέλου περιφερειακής ανάπτυξης:

- Το 85% των ειδικών τονίζει την αναγκαιότητα ευθυγραμμισμένων πολιτικών που ανταποκρίνονται στα τοπικά χαρακτηριστικά και ανάγκες.
- Το 72% αναγνωρίζει τη σημασία προσέγγισης bottom-up και τοπικής συνδιαμόρφωσης στρατηγικών.
- Επιπλέον, υψηλές βαθμολογίες (M=4.33 και M=4.50) καταδεικνύουν την ιδιαίτερη αξία της συμμετοχής, της εκπαίδευσης, αλλά και της δικτύωσης για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας.

Το «Καλλιεργείν» αναδεικνύεται, έτσι, ως ένα πρότυπο που γεφυρώνει με επιτυχία το εθνικό με το τοπικό.

Τι Ανέδειξαν οι Μελέτες

Η μελέτη μου έφερε στο φως καθοριστικές προκλήσεις και ευκαιρίες για τη βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη της Κρήτης:

- Διαπιστώνεται αναπτυξιακή ασυμμετρία: όσο απομακρυνόμαστε από το κέντρο της Μεσαράς, τόσο μειώνεται η συμμετοχή και η εμπιστοσύνη.
- Τα δεδομένα δείχνουν ισχυρή δυναμική των τοπικών συνεργειών, υπογραμμίζοντας τη σημασία της συμπληρωματικότητάς τους με τις κεντρικές πολιτικές.
- Οι τοπικές συνέργειες κρίνονται πιο αποτελεσματικές σε σχέση με τις κεντρικές πολιτικές.
- Εμφανίζεται έντονη ανάγκη για ευέλικτες, τοπικά ευθυγραμμισμένες πολιτικές, όπου ο ρόλος της Περιφέρειας αναδεικνύεται ως συνδετικός κόμβος.
- Τέλος, η καινοτομία οφείλει να έχει οργανωσιακό και κοινωνικό χαρακτήρα, συνδεδεμένη με την ταυτότητα και την εμπειρία του τόπου.

Το Καλλιεργείν ως Αναπτυξιακή Πρακτική

Η Μεσαρά αναδεικνύεται ως χώρος όπου το Καλλιεργείν συνδέει παραγωγή, τουρισμό και ταυτότητα:

- Η αγροδιατροφή, ο τουρισμός και η πολιτισμική ταυτότητα συνυφάνονται σε ένα συνεκτικό μοντέλο αγροτουριστικής καινοτομίας.
- Πρόκειται για μία συνθετική αναπτυξιακή προσέγγιση, που βασίζεται στη δυναμική των τοπικών κοινοτήτων και των διατομεακών συνεργειών.

Εισαγωγή στη Μεσαρά ως Μοντέλο Τοπικής Ανάπτυξης

Μέσα από την εμπειρική έρευνα, η Μεσαρά ως γόνιμο έδαφος σύγχρονων αναπτυξιακών πολιτικών:

- Βασίζεται σε συνέργειες μεταξύ αγροδιατροφής, τουρισμού και πολιτισμικής ταυτότητας.
- Επιδιώκει ένα συνολικό μοντέλο που ενισχύει την ανθεκτικότητα, την τοπική συμμετοχή και την καινοτομία.

Μεθοδολογία Έρευνας

Ακολουθήθηκε μια μικτή μεθοδολογική προσέγγιση, που συνδύασε ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα. Συγκεκριμένα, αξιοποιήσαμε ερωτηματολόγια αλλά και συνεντεύξεις με φορείς, για να έχουμε μια πιο

πολυδιάστατη εικόνα.

Ο στόχος μας ήταν να εστιάσουμε στη συμμετοχική διακυβέρνηση και στην ενίσχυση της τοπικής ταυτότητας, μέσα από τις απόψεις και τις εμπειρίες της τοπικής κοινωνίας.

Συνολικά συμμετείχαν 133 άτομα, ανάμεσά τους:

- Τοπικοί παραγωγοί,
  - Επιχειρηματίες,
  - Εκπρόσωποι θεσμικών φορέων,
  - Και πολίτες της ευρύτερης περιοχής της Μεσαράς.
- Αυτό το ευρύ φάσμα συμμετεχόντων μάς επέτρεψε να καταγράψουμε τις προκλήσεις αλλά και τις ευκαιρίες που υπάρχουν για την αγροδιατροφική και τουριστική σύζευξη στην περιοχή.

Θεωρητικό Πλαίσιο – Quadruple Helix

Για να κατανοήσουμε τη δυναμική των συνεργασιών στην περιοχή, στηριχθήκαμε στο μοντέλο της Τετραπλής Έλικας – Quadruple Helix. Πρόκειται για ένα πλαίσιο που συνδυάζει τέσσερις βασικούς πυλώνες για την τοπική καινοτομία:

- Δημόσιος τομέας – Κυβέρνηση και τοπική αυτοδιοίκηση.
  - Επιχειρήσεις – Δίκτυα επιχειρηματιών και παραγωγών.
  - Ακαδημαϊκή κοινότητα – Πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα.
  - Κοινωνία των πολιτών – Οργανώσεις και πολίτες.
- Ο στόχος εδώ είναι η συνδυαστική παραγωγή καινοτομίας. Να μπορέσουμε δηλαδή, μέσα από τη συνεργασία όλων αυτών των φορέων, να δημιουργήσουμε λύσεις που είναι τοπικά εφαρμόσιμες και κοινωνικά αποδεκτές.

Συμμετοχικές Διαδικασίες & Πολιτική Υποστήριξη

Στη συνέχεια εστιάσαμε στο πώς μπορούμε να ενισχύσουμε τις συμμετοχικές διαδικασίες και την πολιτική υποστήριξη στην πράξη.

Τέσσερις βασικοί άξονες:

- Διαβούλευση
- Θεσμική Συνεργασία
- Συμμετοχή Πολιτών
- Πολιτική Υποστήριξη

Σημασία του Περιφερειακού Branding στη Μεσαρά

Η έρευνα ανέδειξε τον υψηλό δείκτη σημασίας που αποδίδεται στο τοπικό branding, ειδικά στην Κεντρική Μεσαρά, όπου καταγράφηκε η μεγαλύτερη μέση τιμή (M=3,95).

Το τοπικό branding είναι εργαλείο ενίσχυσης της ταυτότητας ενός τόπου και καταλύτης για την ανάπτυξη εμπειριών που προσελκύνουν και τον επισκέπτη και τον καταναλωτή.

Αποτυπώθηκε καθαρά ότι υπάρχει διάχυτη ανάγκη να αξιοποιήσουμε τη δυναμική της περιοχής μέσα από ένα ισχυρό και συνεκτικό brand.

Video

Αντίληψη Συνεργασιών κατά Ομάδα

Εξετάσαμε πώς αντιλαμβάνονται οι διάφορες ομάδες τη σημασία των συνεργασιών.

Οι Ακαδημαϊκοί, με τη μέγιστη μέση τιμή 4,2, αναγνώρισαν πιο έντονα την ανάγκη σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγροδιατροφή και τη φιλοξενία. Η σύνδεση αυτή θεωρείται κρίσιμη όχι μόνο για την καινοτομία αλλά και για την ενίσχυση της πρακτικής άσκησης και των τοπικών συνεργειών. Αυτό δείχνει ότι η γνώση και η εμπειρία δεν πρέπει να παραμένουν στα πανεπιστήμια, αλλά να διαχέονται προς την κοινωνία και την αγορά.

Η Γεωργική Σχολή Μεσαράς

Η Γεωργική Σχολή Μεσαράς αποτέλεσε κεντρικό πεδίο της μελέτης. Λειτουργεί ως δυναμικό κύτταρο εκπαίδευσης, καινοτομίας και τοπικής ανάπτυξης μέσα σε ένα ενεργό αγροτικό τοπίο.

Η στρατηγική της αρθρώνεται σε τρεις βασικές διαστάσεις:

- **Θεσμική εμπιστοσύνη και συνεργασία**
- **Κοινωνική συμμετοχή και κοινωνική καινοτομία**
- **Τοπική ταυτότητα και γαστρονομία**

Ο συνδυασμός αυτών οδηγεί σε βιώσιμη διαχείριση του τόπου, με άξονες την εξωστρέφεια και τις συνεργασίες.

Το Καλλιέργειν ως Πρακτική

Η έννοια του «Καλλιέργειν» επαναπροσδιορίζεται ως μια πολιτισμική προσέγγιση που υπερβαίνει την παραγωγή, δίνοντας έμφαση στην καλλιέργεια σχέσεων, γνώσης και κοινού οράματος.

Λειτουργώντας στη Μεσαρά:

- Ως γέφυρα ανάμεσα στην παραγωγή και τη φιλοξενία, με πολιτισμική έμφαση.
- Ως καταλύτης κοινωνικής συμμετοχής.
- Ως πυρήνας αγροτουριστικής καινοτομίας και branding. Ενδυναμώνει την εμπιστοσύνη και ενισχύει την τοπική ανάπτυξη με ισχυρά πολιτισμικά θεμέλια.

Χαρτογραφώντας το Αύριο

Ο Οδικός Χάρτης της Κρήτης 2030 αναδεικνύεται ως πυλώνας ανθεκτικότητας και συνεργειών στον αγροδιατροφικό τομέα.

Προτείνεται ένα σύγχρονο πλαίσιο με έμφαση:

- στην προσαρμοστικότητα,
- στις συνέργειες μεταξύ φορέων,
- και στην ενίσχυση της τοπικής αυτάρκειας.

Γιατί Σύνδεση με τον Οδικό Χάρτη Κρήτης 2030;

Το «Καλλιέργειν» ενσωματώνεται οριζόντια στους έξι στρατηγικούς άξονες του Οδικού Χάρτη Κρήτης 2030:

- Θεσμική συνεργασία
- Πολιτιστική ταυτότητα
- Ψηφιακή καινοτομία
- Στήριξη παραγωγών

- Περιβαλλοντική υπευθυνότητα

- Συνεργατικά μοντέλα

Αποτελεί έτσι όχημα για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της περιφέρειας.

1^ο Βασικό Ζητούμενο για το καλλιέργειν Η Εμπιστοσύνη και η Συμμετοχή, βασικές συνιστώσες επιτυχίας Στρατηγικό Σχέδιο Υλοποίησης 2025–2030

Μέσα από τη μελέτη μας προκύπτει ότι η εμπιστοσύνη και η συμμετοχή των τοπικών φορέων είναι καθοριστικές για την επιτυχία της στρατηγικής.

Η μέθοδος Delphi ανέδειξε υψηλή συναίνεση:

- 73% συμφωνία με τις προτεινόμενες πολιτικές,
- έμφαση στη θεσμική συνοχή, τη σύνδεση παραγωγής-τουρισμού, και τα εργαλεία ψηφιακού μετασχηματισμού. Η υλοποίηση διαρθρώνεται σε τρεις φάσεις (2025–2030) με τριμηνιαία παρακολούθηση, διασφαλίζοντας προσαρμοστική διαχείριση και αποδοτικότητα.

2^ο τα Συνεργατικά Μοντέλα Ανάπτυξης (Μέσω της εμπειρικής μελέτης για την διαμόρφωση του οδικού χάρτη Κρήτης 2030)

Η εμπειρική μελέτη αναδεικνύει τη σημασία των συνεργατικών μοντέλων, καθώς οι τοπικές συμμαχίες ανάμεσα σε παραγωγούς και τουριστικές επιχειρήσεις συμβάλλουν καθοριστικά στη βιωσιμότητα. Η καθοδήγηση (mentoring), η κατάρτιση και η δημιουργία κοινού brand αποτελούν βασικά εργαλεία εφαρμογής.

3^ο Βασικό ζητούμενο: Πολιτισμική Ταυτότητα & Storytelling (καλλιέργειν και διασύνδεση με τον τουρισμό)

Η πολιτισμική ταυτότητα αναδεικνύεται ως κρίσιμος παράγοντας εμπλουτισμού της τουριστικής εμπειρίας. Το αφήγημα του τόπου ενισχύει την αυθεντικότητα, ενώ η γαστρονομία, οι παραδόσεις και οι πολιτισμικές διαδρομές δημιουργούν μια ταυτότητα με προστιθέμενη αξία.

Θεματικές Διαδρομές και Εμπειρία: Το καλλιέργειν στην πράξη

Η έννοια του «Καλλιέργειν» περνά στην πράξη μέσω θεματικών διαδρομών.

Τοπικά προϊόντα όπως το ελαιόλαδο, το κρασί, το τυρί και το μέλι συνδέονται με βιωματικές εμπειρίες και επισκέψιμες μονάδες.

Η σύνδεση αγροδιατροφής και τουρισμού καλλιέργει τη γνήσια ταυτότητα του τόπου και προσθέτει αξία στην τοπική ανάπτυξη.

4^ο Βασικό ζητούμενο Ψηφιακά Εργαλεία και Προβολή

Η ψηφιακή διασύνδεση του τουρισμού με την παραγωγή

προκρίνεται από τους συμμετέχοντες, με 44,4% να την τοποθετούν ως βασική προτεραιότητα.

Προτείνονται ψηφιακές πλατφόρμες, εργαλεία εικονικής/επαυξημένης πραγματικότητας, χάρτες και εκπαιδευτικά περιβάλλοντα ως μέσα ανάδειξης και σύνδεσης.

5^ο Βασικό ζητούμενο: Οι Απειλές για το περιβάλλον (Μέσω της εμπειρικής μελέτης για την διαμόρφωση του οδικού χάρτη Κρήτης 2030)

Το περιβάλλον αναδεικνύεται ως βασικό ζητούμενο, με το νερό να καταγράφεται από το 55,6% των συμμετεχόντων ως ο πιο απειλούμενος φυσικός πόρος. Η μελέτη προτείνει τη δημιουργία περιβαλλοντικού παρατηρητηρίου και την ενσωμάτωση πρακτικών κυκλικής οικονομίας, σε ένα πλαίσιο υψηλής συναίνεσης για τη βιωσιμότητα.

Αποδοχή Συνεργασιών: Κρίσιμος Δεσμός

Σε αυτό το σημείο εστιάζουμε στον ρόλο της εμπιστοσύνης στους τοπικούς θεσμούς και πώς αυτή επιδρά στην αποδοχή συνεργατικών μοντέλων. Αξιοποιώντας γραμμική παλινδρόμηση (OLS), διαπιστώνουμε ότι η κοινωνική συμμετοχή σχετίζεται θετικά και στατιστικά σημαντικά με την αποδοχή στρατηγικών συνεργασίας. Με κάθε αύξηση στη συμμετοχή, παρατηρείται ουσιαστική ενίσχυση της αποδοχής συνεργατικών μοντέλων. Το ενδεικτικό σημείο (κόκκινος κύκλος) αφορά άτομο με μέση κοινωνική συμμετοχή και σχετικά υψηλή αποδοχή συνεργασίας.

Πολιτικές Προτάσεις για το Καλλιέργειν

Εδώ συνοψίζονται βασικές πολιτικές προτάσεις που αναδεικνύουν την ανάγκη για ένα ολοκληρωμένο, πολυτομεακό πλαίσιο ενίσχυσης συνεργειών μεταξύ παραγωγής, τουρισμού και τοπικής ανάπτυξης.

Προτείνονται εργαλεία όπως:

- Συμβούλιο αγροτουρισμού
- Mentoring hubs και θεματικές διαδρομές
- Ψηφιακή στρατηγική
- Περιβαλλοντική παρακολούθηση

Όλα συμβάλλουν στην καλλιέργεια συνεργειών που ξεπερνούν τον παραδοσιακό κατακερματισμό.

Από τη Μελέτη στην Πράξη

Η ανάλυση αποκαλύπτει υψηλά επίπεδα εμπιστοσύνης και ενεργοποίησης στις τοπικές κοινωνίες:

- 81% δηλώνουν εμπιστοσύνη στις τοπικές συνεργασίες
  - 72% συμμετέχουν σε τοπικές δράσεις
  - 54% δηλώνουν αποδοχή της καινοτομίας
  - 68% επισημαίνουν την αντίληψη αναπτυξιακής ασυμμετρίας
  - Και το 36% αποδοχής των κεντρικών πολιτικών υποδηλώνει περιθώρια περαιτέρω σύγκλισης πολιτικών σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης
- Αυτό το εύρημα αναδεικνύει τη δυναμική των τοπικών πρωτοβουλιών και τη σημασία συμπληρωματικότητας

μεταξύ κεντρικών και τοπικών πολιτικών, με έμφαση στην προσαρμογή τους στις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής.

Ο Οδικός Χάρτης Κρήτης 2030

Ο Οδικός Χάρτης Κρήτης αποτελεί έκφραση συλλογικής τοπικής συνείδησης.

Η περιοχή της Μεσαράς αναδεικνύεται ως πρότυπο ανθεκτικότητας και συνεργασιών, ενώ η Delphi μεθοδολογία αποτυπώνει ευρεία συμφωνία σε 5 άξονες:

- Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση
- Ψηφιακή καινοτομία
- Ταυτότητα & τουρισμός
- Παραγωγική ενδυνάμωση
- Περιβαλλοντική ανθεκτικότητα

Σύνοψη Στρατηγικής

Εδώ εστιάζουμε στη γεφύρωση αγροδιατροφής, τουρισμού και ταυτότητας, μέσα από συμμετοχικές πολιτικές.

- Οι τοπικές συνέργειες κρίνονται ως κορυφαίος καταλύτης (M = 3.92)
- Η εμπιστοσύνη στους θεσμούς σχετίζεται ισχυρά με βιώσιμες στάσεις (r = 0.42, p < 0.001)
- Οι κεντρικές πολιτικές καταγράφουν M=3,25, με δυνατότητα περαιτέρω ευθυγράμμισης με τα τοπικά δεδομένα.

Κρίσιμα Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη τεκμηριώνει τη Μεσαρά ως ένα παράδειγμα περιφερειακής ανθεκτικότητας και κοινωνικής καινοτομίας, αναδεικνύοντας στρατηγικούς πυλώνες ενίσχυσης της τοπικής ανάπτυξης:

- Εκπαίδευση παραγωγών και υποστήριξη μέσω mentoring (M = 4.50), ως καταλύτης ενδυνάμωσης του ανθρώπινου δυναμικού.
- Διατομεακή διακυβέρνηση (M = 4.33), αναγκαία για τον συντονισμό πολιτικών και τη χάραξη ενιαίου στρατηγικού οράματος.
- Συστηματική παρακολούθηση περιβαλλοντικών κινδύνων, στο πλαίσιο της προσαρμογής στην κλιματική κρίση.
- Ενσωμάτωση ψηφιακών τεχνολογιών (AR/VR), ως μέσου ενίσχυσης της βιωματικής εμπειρίας και τοπικής πολιτισμικής αφήγησης στον τουρισμό.

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας, ως ακαδημαϊκός, δεν περιορίζομαι στην καταγραφή ευρημάτων.

Παίρνω θέση.

Πιστεύω ότι το «Καλλιέργειν» μπορεί να αποτελέσει το συνεκτικό υπόδειγμα που θα γεφυρώσει πολιτικές, κοινωνία και παραγωγή σε μια νέα αναπτυξιακή κατεύθυνση.

Η Μεσαρά, μάς δείχνει τον δρόμο. Μας δείχνει, ότι η ανθεκτικότητα καλλιέργεται.

Και η ανάπτυξη χτίζεται συλλογικά.

Ιωάννα Ατσαλάκη
Διδάσκων Πολυτεχνείου Κρήτης,
Εργαστήριο Επιστημονικών Δεδομένων

Ιωάννα Ατσαλάκη

Επанаσχεδιασμός του Πρωτογενούς Τομέα στην Κρήτη

Ο πρωτογενής τομέας αποτελεί παραδοσιακά βασικό πυλώνα της οικονομίας της Κρήτης, με βαθιές ιστορικές και πολιτισμικές ρίζες. Η γεωργία, κτηνοτροφία και συναφείς παραγωγικές δραστηριότητες δεν λειτουργούν απλώς ως πηγή εισοδήματος, αλλά συνδέονται άμεσα με τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, την κοινωνική συνοχή και τον τρόπο ζωής στην υπαίθρο. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες ο τομέας αντιμετωπίζει σημαντικές δομικές προκλήσεις, που καθιστούν αναγκαίο ένα **ριζικό επανασχεδιασμό** — ιδιαίτερα υπό το πρίσμα της κλιματικής αλλαγής, της ψηφιακής μετάβασης και της αβεβαιότητας των διεθνών αγορών.

1. Η τρέχουσα κατάσταση και ανάγκη για αλλαγή

Παρά το γεγονός ότι η Κρήτη διαθέτει υψηλό ποσοστό εκμεταλλεύσιμης γεωργικής γης και σχετικά ανθεκτικές παραγωγικές δομές, ο πρωτογενής τομέας εμφανίζει συμπτώματα στρεβλώσεων: χαμηλή παραγωγικότητα σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές περιοχές, υψηλό κόστος παραγωγής, έλλειψη επαρκούς διείσδυσης στις διεθνείς αγορές και δημογραφικές προκλήσεις στα αγροτικά επαγγέλματα. Επιπλέον, οι παραγωγοί της Κρήτης έχουν διαμαρτυρηθεί για την αύξηση του κόστους, τις τιμές παραγωγού κάτω από το κόστος παραγωγής και την ανάγκη υποδομών άρδευσης και προστασίας από φυσικούς κινδύνους, όπως πυρκαγιές και πλημμύρες — ζητήματα που τεκμηριώνονται και στις πρόσφατες κινητοποιήσεις των αγροτών.

Η ανάγκη για μια συνολική αναμόρφωση «Επанаσχεδιασμού Πρωτογενούς Τομέα» έχει ήδη αναδειχθεί σε συνέδρια και πρωτοβουλίες, με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, της ανθεκτικότητας

και της βιωσιμότητας της παραγωγής.

2. Προκλήσεις που απαιτούν επανασχεδιασμό

2.1 Κλιματική Αλλαγή και Πόροι

Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει άμεσα την αγροτική παραγωγή στην Κρήτη, με αυξημένες θερμοκρασίες, ακανόνιστες βροχοπτώσεις και αυξημένη συχνότητα ακραίων καιρικών φαινομένων. Αυτό δημιουργεί πίεση στη διαχείριση νερού και απαιτεί σύγχρονες τεχνικές άρδευσης και προσαρμοσμένες ποικιλίες καλλιεργείων, ικανές να ανταπεξέλθουν σε περιόδους ξηρασίας. Η βελτίωση των υποδομών άρδευσης, όπως οι ταμιευτήρες και τα συστήματα διαχείρισης νερού, είναι κρίσιμη — για παράδειγμα, το φράγμα Αποσελέμη παρέχει πολύτιμο πόσιμο νερό και έχει συμβάλει στη σταθερότητα των υδάτινων πόρων της περιοχής.

2.2 Κόστος Παραγωγής και Οικονομική Βιωσιμότητα

Το αυξημένο κόστος παραγωγής αποτελεί μια διαρκή πρόκληση, ειδικά όσον αφορά στα καύσιμα, τα γεωργικά εφόδια και τις επιβαρύνσεις ενέργειας. Οι παραγωγοί ζητούν πολιτικές που να συνδέουν τις επιδοτήσεις με την παραγωγή και την πραγματική δραστηριότητα, καθώς και ρυθμίσεις που θα διασφαλίζουν επαρκείς αποζημιώσεις για απώλειες λόγω φυσικών κινδύνων. Τέτοια αιτήματα αναδεικνύονται στις κινητοποιήσεις και διαβούλευση των αγροτών με τις αρχές.

2.3 Ψηφιακή Μετάβαση

Η ψηφιακή μετάβαση αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τον επανασχεδιασμό του πρωτογενούς τομέα. Η υιοθέτηση γεωργίας ακριβείας, ψηφιακών εργαλείων και έξυπνων συστημάτων διαχείρισης μπορεί να αυξήσει την παραγωγικότητα, να μειώσει το κόστος και να βελτιώσει τη βιωσιμότητα. Παράλληλα, η δημιουργία ψηφιακών πλατφορμών για τον πρωτογενή τομέα στην Κρήτη υπόσχεται καλύτερη οργάνωση δεδομένων, διαφάνεια και ενίσχυση της λήψης αποφάσεων.

3. Στρατηγικοί Άξονες Επанаσχεδιασμού

Η σύγχρονη ανασυγκρότηση του πρωτογενούς τομέα βασίζεται σε έναν συνδυασμό στρατηγικών, που συμπεριλαμβάνουν τεχνολογική καινοτομία, προώθηση βιώσιμων πρακτικών και ενίσχυση της εξωστρέφειας.

3.1 Τεχνολογική Καινοτομία και Αγροτεχνολογία

Η τεχνολογική επανάσταση (Agri-Tech) αποτελεί έναν από τους κύριους άξονες του επανασχεδιασμού του πρωτογενή τομέα στην Κρήτη. Η χρήση τεχνολογιών όπως γεωργία ακριβείας, αισθητήρες IoT, smart εφαρμογές και data analytics μπορεί να μεταμορφώσει τον τρόπο παραγωγής και διαχείρισης. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός μπορεί επίσης να ενισχύσει τη σύνδεση της παραγωγής με τις αγορές, να βελτιώσει την παρακολούθηση καλλιεργείων και να μειώσει τις

απώλειες παραγωγής.

3.2 Βιωσιμότητα και Πράσινη Μετάβαση

Η βιώσιμη γεωργία αποτελεί κρίσιμη προτεραιότητα. Η Κρήτη έχει ήδη ένα προβάδισμα στη χρήση πρακτικών βιώσιμης και οικολογικής γεωργίας, με έμφαση στην ενσωμάτωση παραδοσιακών μεθόδων και νέων τεχνικών που μειώνουν το περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Η ενίσχυση της οργανικής παραγωγής, η ποικιλία καλλιεργείων που ανταποκρίνονται σε κλιματικές προκλήσεις και η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη γεωργία αποτελούν βασικά στοιχεία ανάπτυξης.

3.3 Ενίσχυση της Εξωστρέφειας και Branding

Η προβολή των ποιοτικών κρητικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές μπορεί να ενισχύσει τους παραγωγούς και να αυξήσει το εισόδημα. Η Κρήτη διαθέτει ένα ισχυρό brand που συνδέεται με ποιότητα και παράδοση, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο στο πλαίσιο του τουρισμού όσο και μέσω εξαγωγών υψηλής προστιθέμενης αξίας προϊόντων.

3.4 Πολιτικές και Χρηματοδότηση

Οι πολιτικές που ευθυγραμμίζονται με τη νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) και η αποτελεσματική χρήση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων, όπως τα προγράμματα της ΕΕ και τα εθνικά ταμεία, μπορεί να στηρίξουν σημαντικά τον επανασχεδιασμό. Οι στρατηγικές αναπτυξιακές δράσεις μπορούν να διευκολύνουν την πρόσβαση των νέων αγροτών στον τομέα και να προωθήσουν έρευνα και καινοτομία.

4. Ο ρόλος της βιώσιμης ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής

Ο επανασχεδιασμός του πρωτογενούς τομέα δεν αποτελεί αποκλειστικά οικονομική υπόθεση· συνδέεται άμεσα με την κοινωνική συνοχή στις αγροτικές περιοχές της Κρήτης. Η στήριξη των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, η εκπαίδευση και κατάρτιση νέων αγροτών, καθώς και η δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης μπορούν να αντιστρέψουν τη δημογραφική αποψίλωση της υπαίθρου.

Ο επανασχεδιασμός του πρωτογενούς τομέα στην Κρήτη είναι αναγκαίος και επιτακτικός σε μια εποχή που οι παραγωγικές δομές πρέπει να ανταποκριθούν σε πολύπλοκες προκλήσεις. Από την κλιματική αλλαγή και την ψηφιακή μετάβαση μέχρι τη βιώσιμη ανάπτυξη και την εξωστρέφεια, ο νέος σχεδιασμός απαιτεί ένα ολοκληρωμένο, πολυδιάστατο πλαίσιο στρατηγικών. Η υιοθέτηση τεχνολογιών αιχμής, η ενίσχυση της βιώσιμης γεωργίας και οι πολιτικές ενθάρρυνσης των παραγωγών μπορούν να οδηγήσουν σε έναν πιο ανταγωνιστικό, ανθεκτικό και δίκαιο πρωτογενή τομέα — που θα εξυπηρετεί τόσο την τοπική κοινωνία όσο και τη διεθνή αγορά.

Video

Γεώργιος Φραγκιαδάκης
Αναπληρωτής Καθηγητής,
Σχολή Επιστημών Υγείας, ΕΛΜΕΠΑ

Διατροφική εκπαίδευση & κρητική διατροφή

τρόπο ζωής που αφορά όλες τις ηλικιακές ομάδες. Στο επίκεντρο βρίσκονται η αυξημένη κατανάλωση φυτικών τροφίμων σε συνδυασμό με ελαιόλαδο, η κάλυψη των θρεπτικών αναγκών με φυσικό τρόπο και η καλλιέργεια της έννοιας του μέτρου.

Εξίσου σημαντικά εκπαιδευτικά στοιχεία είναι:

- η κοινωνικοποίηση και το μοίρασμα της τροφής,
- το μαγείρεμα με ήπιες τεχνικές,
- η χρήση εποχικών προϊόντων,
- ο σεβασμός και η διατήρηση παραδοσιακών πηγών διατροφής,
- η σωματική δραστηριότητα και η επαρκής ανάπαυση.

Ένα στοιχείο που χαρακτήριζε παλαιότερες εποχές και αποτελεί ζητούμενο σήμερα είναι η αίσθηση του «ανήκναι» σε μια κοινότητα. Η αλληλοβοήθεια και

η υποστήριξη μεταξύ των μελών της – αυτό που ονομάζουμε κοινωνικό κεφάλαιο – είναι αναπόσπαστο μέρος του μεσογειακού τρόπου ζωής και πρέπει να διατηρηθεί.

Η προσέγγιση της κρητικής μεσογειακής διατροφής, επομένως, δεν είναι μόνο διατροφική. Απαιτεί και κοινωνιολογική και ψυχολογική ματιά. Το ενθαρρυντικό είναι ότι, με την υποστήριξη της Περιφέρειας Κρήτης και την καθοδήγηση του καθηγητή Βασίλη Ζαφειρόπουλου, το Τμήμα Επιστημών Διατροφής και Διαιτολογίας έχει ήδη αναπτύξει εκπαιδευτικό υλικό και ξεκινά συνεργασίες με δασκάλους και μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κρήτη. Στόχος είναι η συστηματική ένταξη της κρητικής μεσογειακής διατροφής στη μαθησιακή διαδικασία.

Γεώργιος
Φραγκιαδάκης

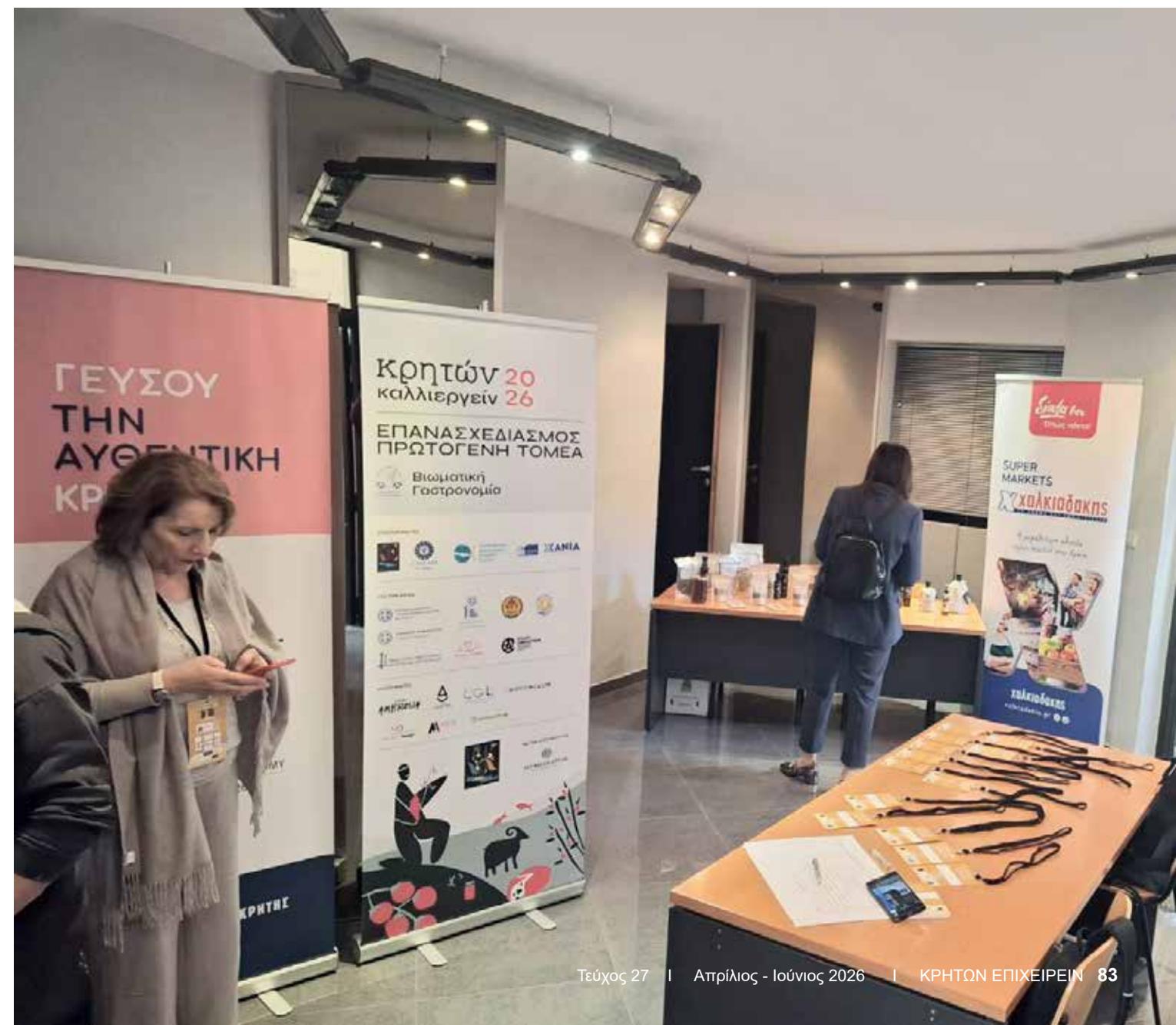
Ο Γάλλος ερευνητής Σερζ Ρενό, μια από τις πλέον εμβληματικές μορφές στη μελέτη της μεσογειακής διατροφής, χρησιμοποιούσε σταθερά τον όρο «κρητική μεσογειακή διατροφή». Με αυτόν τον τρόπο ήθελε να αναδείξει τα προστατευτικά οφέλη ενός τρόπου ζωής που συνδυάζει διατροφικές επιλογές, κοινωνικές πρακτικές και πολιτισμικές αξίες. Πρόκειται για στοιχεία που οφείλουμε να αναδείξουμε και να εντάξουμε συστηματικά στην εκπαίδευση.

Παρά τις ομοιότητες ανάμεσα στα διατροφικά πρότυπα των χωρών της Μεσογείου, η κρητική – ή ευρύτερα ελληνική – διατροφή παρουσιάζει δύο χαρακτηριστικά που την διαφοροποιούν:

- την υψηλή κατανάλωση προϊόντων σίτου, ιδιαίτερα χονδροαλεσμένου,
- και τη μεγαλύτερη καταγεγραμμένη κατανάλωση ελαιολάδου παγκοσμίως.

Αυτά τα δύο στοιχεία αποτελούν τον πυρήνα της ταυτότητάς της. Η εκτεταμένη χρήση ελαιολάδου σε όλη την Ελλάδα, και ειδικότερα στην Κρήτη, είναι το θεμέλιο πάνω στο οποίο χτίζεται το διατροφικό μας πρότυπο. Είναι σημαντικό να μεταφέρουμε αυτή τη γνώση στις νεότερες γενιές, ξεκινώντας ακόμη και από την ίδια τη λέξη «δίαιτα», η οποία στην αρχαία ελληνική σημαίνει «τρόπος ζωής» και όχι απλώς «τρόπος σίτισης». Εκεί βρίσκεται η ουσιαστική μας μοναδικότητα.

Κωδικοποιώντας τα βασικά μηνύματα της κρητικής μεσογειακής διατροφής, αναφερόμαστε σε έναν ολιστικό

Video

Σύμπραξη Λ.Α.Ε.Γ. με την Κρητική Γη

Στο πλαίσιο των εργασιών του «Κρητών Καλλιιεργείν 2026», η γαστρονομία δεν ήταν απλώς το συνοδευτικό μιας ημερίδας, αλλά ο κεντρικός πυλώνας της ανάδειξης του πρωτογενούς τομέα. Η **Λέσχη Αρχιμαγειρών Ελληνικής Γαστρονομίας (Λ.Α.Ε.Γ.)**, υπό την καθοδήγηση κορυφαίων επαγγελματιών, ανέλαβε το απαιτητικό έργο της μετουσίωσης των κρητικών πρώτων υλών σε υψηλή τέχνη, αποδεικνύοντας πως η παράδοση αποτελεί την ισχυρότερη επένδυση για το σύγχρονο επιχειρείν.

Η Δημιουργική Ομάδα της Λ.Α.Ε.Γ.

Η παρουσία της Λέσχης ήταν δυναμική, με μια ομάδα που συνδύασε την εμπειρία, την εντοπιότητα και τη

διεθνή αναγνώριση:

Νίκος Παπαχρήστος, Πρόεδρος Λ.Α.Ε.Γ.
Θεόδωρος Μπουζούρας, Αντιπρόεδρος
Μιχάλης Λουίζος, Αναπλ. Γενικός Γραμματέας
Στέλιος Δρουδάκης, Υπεύθυνος Δημοσίων Σχέσεων & Περιφέρειας Κρήτης
Νεκταρία Κοκκινάκη, Βραβευμένη Σεφ & Επίτιμο μέλος
Τόνια Πετρουλάκη, Επίτιμο μέλος
Κυριάκος Τσαΐνης, Τακτικό μέλος
Αποστόλης Κουράκης, Τακτικό μέλος

Το Μενού της Ημερίδας

Οι σεφ πειραματίστηκαν με εμβληματικά υλικά του νησιού, προσφέροντας δημιουργικές παραλλαγές που

«πάντρεψαν» την κλασική συνταγή με τη σύγχρονη αισθητική. **Σφακιανή Πίτα**
Η παραδοσιακή συνταγή πλαισιώθηκε από μια **δημιουργική παραλλαγή** ειδικά σχεδιασμένη για το «Κρητών Καλλιιεργείν», αναδεικνύοντας τη λεπτότητα της ζύμης και το αυθεντικό μέλι.

Αρνί Τσιγαριαστό

Μια ωδή στην κρητική ύπαιθρο, με μια **μικρή γαστρονομική παρέμβαση** που τόνισε την υφή του κρέατος, διατηρώντας την ένταση των αρωμάτων.

Κρεατόπιτα / Κρεατότουρτα

Η πληθωρική παράδοση των Χανίων στο πιάτο, με άριστη χρήση των ντόπιων τυριών και του ζυμού.

Μακεδονική Πορτοκαλόπιτα

Μια γέφυρα γεύσεων από τον Βορρά, τιμώντας την πανελλαδική εμβέλεια της Λέσχης.

Χαλβάς Σιμιγδαλένιος

Δημιουργία του Προέδρου, Νίκου Παπαχρήστου. Ένας χαλβάς με ***άρωμα Κρήτης** και την καινοτόμο προσθήκη «**χαρουπάλευρου**», αναδεικνύοντας τον «**μαύρο χρυσό**» του νησιού.

Γαστρονομική Διπλωματία & Ανάπτυξη

Η συμμετοχή της Λ.Α.Ε.Γ. στο «Κρητών Καλλιιεργείν 2026» υπογράμμισε μια κρίσιμη αλήθεια για την ελληνική οικονομία: η ποιότητα της πρώτης ύλης είναι το συγκριτικό μας πλεονέκτημα.

«Η γαστρονομία είναι ο καλύτερος πρεσβευτής των προϊόντων μας. Όταν το χαρουπάλευρο ή το κρητικό αρνί περνά από τα χέρια έμπειρων σεφ, αποκτά προστιθέμενη αξία που ξεπερνά τα σύνορα της χώρας», δήλωσε ο Πρόεδρος της Λέσχης.

Η εκδήλωση έκλεισε με την υπόσχεση ότι η συνεργασία παραγωγών και σεφ θα συνεχίσει να αποτελεί την αιχμή του δόρατος για την εξωστρέφεια της Κρήτης, μετατρέποντας την παράδοση σε ένα **βιώσιμο και κερδοφόρο επιχειρηματικό μοντέλο**.

Όταν η Συνέπεια Συναντάει την Ποιότητα!

- Αφίσες
- Βιβλία
- Επιστολόχαρτα
- Διαφημιστικά Έντυπα
- Εφημερίδες
- Περιοδικά

Εκτυπώσεις offset
Ψηφιακές εκτυπώσεις

- Φάκελα
- Μπλοκ
- Εταιρικές Κάρτες
- Αυτοκόλλητα
- Μαγνητάκια
- Plotter

 ΑΦΟΙ ΜΠΟΤΖΑΚΗ
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Από το
1975